

HILJAISUUS PUHUU

Petäjäveden Vanha kirkko tarinoiden kertomana

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

Etnologia

Pro gradu -tutkielma

Syksy 2012

Johanna Niiles-Hautanen

SISÄLLYS

TUTKIMUKSEN KIVIJALKA

1. TUTKIMUSMATKA KIRKON SISIMPÄÄN	1
1.1. Millainen on sinun kirkkosi?	7
1.2. Puhuva hiljaisuus	10
2. TARINOISTA TUTKIMUSAINEISTOKSI	14
2.1. Kirjoituskilpailun satoa	14
2.2. Refleksiivisyys ja tutkimusetiikka	16
3. AINEISTO MÄÄRÄÄ SUUNNAN	19
3.1. Muistelu ja kirjoittaminen	19
3.2. Aineistoon ankkuroitu teoria	23
3.3. Keskeiset käsitteet	27
4. HISTORIAN HAVINAA	31
4.1. Kirkkotupa kasvavaan kylään	31
4.2. Vanhan kirkon rakentaminen	33
4.3. Kirkollinen elämä	35

PERUSTUSTEN PÄÄLLE RAKENNETUT TARINAT

5. TARINOIDEN KERTOMAA	37
5.1. Faktaa ja fiktiota	37
5.2. Kolme kirkkonäkemystä	40
6. ELÄVÄ KIRKKO	43
6.1. Herra antoi, Herra otti	43
6.2. Ahkeraa kirkkokansaa	45
6.3. Vierailusta pyhiinvaellukseen	50
7. MINUN KIRKKONI	52
7.1. Henkilökohtainen tila	52
7.2. Ikimuistoinen kokemus	52
7.3. Tunteiden voima	53

8. JÄNNITTÄVÄ KIRKKO	56
8.1. Elämän ja kuoleman rajalla	56
8.2. Tuulahdus menneisyydestä	58
8.3. Oli synkkä ja myrskyinen yö	60

MINUN, SINUN JA MEIDÄN KIRKOMME

9. TEKIJÄNSÄ NÄKÖINEN	62
9.1. Jokainen jättää puumerkinsä	62
9.2. Kirkko merkitysten kantajana	63
9.3. Viesti jostakin muusta	67
10. POHDINTAA KIRKONPENKISSÄ	70
10.1. Arviointia menneestä	70
10.2. Ajatuksia tulevaisuudesta	70

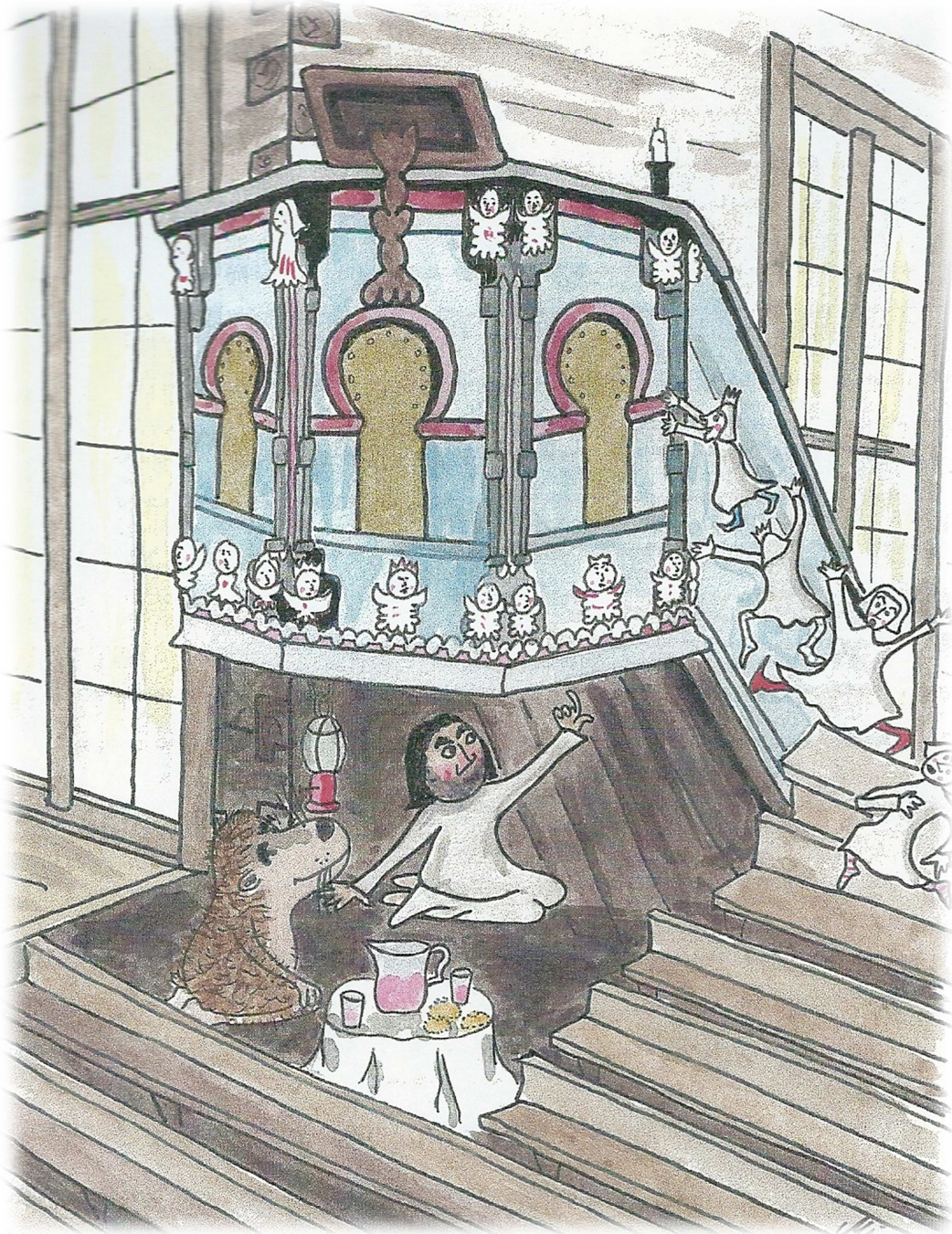
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet	72
Painetut lähteet	75

LIITE I

LIITE II

LIITE III

Yllä oleva piirros kirjoituksesta *Mametti tapaa Hyvän Kristoforoksen*.

Etusivun piirros kirjoituksesta *Torpparin pyhäpäivä*.

Lämmin kiitos

Helsingin yliopiston Keskisuomalaiselle Osakunnalle ja Albert Hämäläisen
stipendirahastolle tutkimuksen tukemisesta.

TUTKIMUKSEN KIVIJALKA

1. TUTKIMUSMATKA KIRKON SISIMPÄÄN

”Jumalan nimen kunniaksi seurakunnalle kaunistuseksi”, lukee Petäjäveden Vanhan kirkon alttarin kynttelikössä (Jäppinen & Voutilainen 2001, 32). Näihin sanoihin tiivistyy koko rakennuksen olemus. Ensinnäkin kirkko on rakennettu Jumalan kunniaksi ja jumalanpalvelusta varten, ja toisekseen kirkosta tuli aikoinaan rakentajiensa käsissä hyvin kaunis. Vuonna 1994 se pääsi kolmantena suomalaisena kohteena Unescon maailmanperintölistalle pohjoisen puuarkkitehtuurin muistomerkkinä.

Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi on Unescon vuonna 1972 hyväksymä kansainvälinen sopimus. Sen keskeisenä lähtökohtana on huoli maailman uhanalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymisestä tuleville sukupolville. Maailmanperintöluetteloön pääseminen edellyttää kulttuuriperintökohteelta, että se on inhimillisen luovuuden mestariteos tai poikkeuksellisen merkittävä todiste olemassa olevasta tai jo hävinneestä kulttuurista. Kohde voi olla merkittävää historiallista aikakautta edustava rakennustyyppi tai kuvastaa tietyn kulttuurin perinteistä asutusta. Se voi myös liittyä tapahtumiin, eläviin perinteisiin, aatteisiin, uskontoihin ja uskomuksiin tai taiteellisiin ja kirjallisiin teoksiin. (Petäjäveden Vanha kirkko [online].)

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on tarkastella Petäjävedellä sijaitsevaa ”luovuuden mestariteosta”, Petäjäveden Vanhaa kirkkoa merkitysten kantajana. Pääsääntöisesti haluan käsitellä sitä paikallisesta näkökulmasta, sillä ennen kaikkea se on pitäjän oma pyhä paikka. Lähes kaikilla petäjävetisillä on oma kosketuspintansa tuohon muinoin oman kylän voimin rakennettuun pyhättöön. Yhden sukulainen on osallistunut sen rakentamiseen, toinen on lapsena leikkinyt kirkkomaalla ja kolmas vihitty siellä. Monen kuntalaisen sukulaisia on siunattu sen kirkkomaahan. Myös uudet petäjävetiset kokevat Vanhan kirkon ja sen ympäristön tärkeäksi, sillä se on osa Petäjävettä ja vaikuttaa nykypäivänä moniin käytännön asioihin, esimerkiksi liikenteeseen, kaavoitukseen ja rakentamiseen.

Myös minulla on Petäjäveden Vanhaan kirkkoon henkilökohtainen suhde, sillä se on kuulunut maisemaani lähes koko elämäni. Kirkon rakentaja Jaakko Klemetinpoika Leppänen on lisäksi minulle sukua isänäidin kautta. Lapsuudenkotini sijaitsee vain kivenheiton päässä tuosta puuarkkitehtuurin helmestä ja myös nykyinen, 1920-luvulla rakennettu kotitaloni on pystytetty muinoin kirkolle menneen tien varrelle. Lapsena kirkolla käytiin leikkimässä ja kouluaikoina tutustumassa historiaan. Aikuisena minut vihittiin siellä avioliittoon.

Petäjäveden Vanha kirkko on suosittu vihkikirkko, joten myös monet tämän tutkimuksen aineistona olevat kirjoitelmat liittyvät häihin. Omat hääkokekseni ajoittuvat kesäkuuhun 2007, jolloin kirkon katto tervattiin ja sen ympärillä oli rakennustelineitä. Sakariston kullalla maisema näyttää kuitenkin siistiltä. (Kuva tekijän hallussa.)

Olen huomannut kirkon puhuttelevan yksinkertaisella kauneudellaan paitsi esteettisesti myös hengellisesti. Sitä voidaan kutsua turistikohteeksi, mutta myös pyhäksi paikaksi. Kirkkoa pidetään monella tavalla merkittävänä, mutta erityisen tärkeä se on niille, joilla on siihen läheinen suhde: petäjävetisille ja Petäjävedelle. Petäjävetisille kirkko on ollut tärkeä

paikka edellä mainituista henkilökohtaisista syistä, vaikka uuden kirkon tultua käyttöön sen annettiin välillä varojen puutteessa rapistuaakin. Muita kirkko alkoi kiehtoa arkkitehtuurinsa vuoksi. Ensiksi sen löysivät tutkijat, sittemmin myös turistit. Tiedotusvälineet kiinnostuivat viimeistään silloin, kun Museovirasto ehdotti vaatimatonta kirkkotupaa Unescon maailmanperintöluetteloon. Kansainvälinen huomio saavutettiin laajemmin nimityksen jälkeen. Viesti kirkon merkittävydestä on kiirinyt ympäri maailmaa ja siitä on tullut suosittu turistikohde. (Petäjaveden Vanha kirkko [online].)

Nykyään ihmiset matkustavat enemmän kuin koskaan ja maailmanperintökohteista on tullut merkittäviä matkakohteita. Turismin lisääntymistä pidetään myönteisenä kehityksenä, koska se luo työpaikkoja ja tuo rahaa. Petäjävedellä alettiin maailmanperintö-nimityksen myötä panostaa matkailijoiden palvelemiseen ja viihtymiseen, luotiin toimiva opaspalvelu ja yhteistyösuhteet paikallisten matkailuyrittäjien kanssa. Vierailijoita ohjataan kunnan palvelujen pariin myös erilaisilla tapahtumilla, kuten vuonna 2005 ensimmäistä kertaa rakennetulla ”Huopatiellä”. Parina kesänä tehdyn reitin varrella oli nähtävillä erilaisia huovutettuja tuotteita, jotka johdattivat kirkolta keskustaan. Tarkoituksena oli piristää matkailijoita ja kyläläisiä sekä esitellä paikallisen oppilaitoksen, Jyväskylän ammattiopiston käsi- ja taideteollisuusalan opiskelijoiden osaamista. (Petäjävesi 24.5.2006.)

Huopatieta rakentaneet opiskelijat Jaana Souru, Anne Tanhua, Laura Tiiro ja Galina Arppe näkevät selvän yhteyden Vanhan kirkon ja käsityöläisyyden välillä. He kertovat, että Vanha kirkko on valtava idealähde ja esimerkiksi sen värimaailmasta saa ammennettua ideoita omiin töihin. (Petäjävesi 24.5.2006.)

Huopatieta ronskimpaa kirkollakäyntiä edustavat nykyajan motoristikirkot, jotka ovat löytäneet tiensä Petäjävedellekin. Kirkkopyhissä yhdistyvät niin matkailullinen kiinnostus, hengellinen anti kuin yhteisöllinen harrastaminenkin.

Motoristien kirkkopyhä 20.5.2012. Kuva: Petäjälampi-lehti.

Tämän tutkimuksen kannalta hauska yksityiskohta on Petäjälampi Vanhaa kirkkoa suojeleva Kristoforos, joka on legenda itsekin. Osattiinko jo kirkon rakentamisen aikaan ennustaa, että rakennuksesta tulee turistikohde? Saarnastuolia kannattelee mustapartainen pyhimys, joka tunnetaan kaikkien matkailijoiden suojelijana. Tarinan mukaan kauan sitten mies kantoi pientä lasta joen yli, jolloin kuorma muuttui koko ajan painavammaksi. Vaivoin mies pääsi rannalle ja ihmetteli lapsen painoa. Silloin hän sai kuulla kantaneensa itse Kristusta ja siten koko maailman taakkaa harteillaan. Petäjälampi Kristoforos on innoittanut myös muusikko Toni Edelmannia, joka sävelsi ainutlaatuisen Kristoforos-kantaatitn ylistykseksi Petäjälampelle, kirkon rakentajille ja tietysti itse Kristoforokselle. (Petäjälampi 23.5.2007.)

Turismi ei ole aina pelkästään hyvä ja toivottava asia, vaan sillä voi olla myös negatiivisia vaikutuksia. Liikenteen lisääntyminen, roskaaminen, meteli sekä maailmanperintökohteiden turmelu ja kuluminen ovat haasteellisia ongelmia. Lisäksi maailmanperintö on kärsinyt inflaation, kuten toimittaja Timo Nieminen kolumnissaan kirjoittaa:

Listalla on lähes tuhat kohdetta ja uusia tulee joka vuosi. -- Ainutlaatuisissa ja alkuperäisissä paikoissa myydään pilvinpimein turistiritkamaa (made in China) ja ylikansallinen pop-musiikki pauhaa baareissa. Paikalliset asukkaat valittavat, etteivät pysty elämään kotikulmillaan hintatason kohottua taivaisiin. (Keski-suomalainen 26.2.2012, 13.)

Petäjävedellä eivät tällaiset maailmaluokan ongelmat ole vielä tuttuja. Kunnassa on ymmärretty, että turismia tulee ohjata kestävän kehityksen periaatteen mukaisesti niin, että turistikohteet vahvistavat alueen identiteettiä ja herättävät kiinnostusta ja kunnioitusta vierailijoissa. Kunnan ns. slogan ”Huovan pehmeä, raudan luja” herättää hyvin mielikuvan käsityöperinteestä, joka kunnassa on vahva. Kirkossa myydään käsityötuotteita ja sinne on suunniteltu otettavaksi käyttöön huopatosuja matkailijoille. Tossuilla vähennettäisiin kenkien mukana tulevan hiekan aiheuttamaa kulumista. Kävijöiden jaloissa kulkeva hiekka hiertyy jokaisella askeleella puuta vasten ja vaikuttaa siihen kuin hiomapaperi. (Keski-suomalainen 20.7.2006.) Parkkipaikka on rakennettu riittävän kauas kirkosta, jolloin vierailijat joutuvat kävelemään ja ehtivät esim. polttaa tupakkansa ennen kirkkopihan saapumista. Tulossa on myös opaskeskus, joka osaltaan helpottaa valvontaa ja auttaa turisteja.

Timo Nieminen kutsuu edellä siteeratussa kolumnissaan Suomea maailmanperintöasioiden mallioppilaaksi, mutta ihmettelee sen saaman taloudellisen tuen vähäisyyttä. Esimerkiksi hän nostaa Petäjäveden kunnan, joka on noudattanut kaavoituksessaan kaikkia ehtoja ja toiveita, koska sen vanha puukirkko on Unescon suojeluksessa. Unescolta ei sen sijaan ole herunut rahaa Petäjävedelle:

Kun suomalainen moraali ei hyväksy kirkon brändäämistä disneymaailmaksi, taloudellinen hyöty on ohut. Tänä talvena Petäjäveden kirkko on suljettuna viisi kuukautta. Lämmittäminen ja ylläpito maksavat enemmän kuin mihin seurakunnan rahkeet riittävät¹. Realismi jyräsi maailmanperinnön. (Keski-suomalainen 26.2.2012, 13.)

¹ Timo Niemisellä on saattanut tässä kohtaa mennä Petäjäveden kirkot sekaisin, sillä Petäjäveden ns. uusi kirkko on talviaikaan suljettu lämmityskustannusten vuoksi ja toiminta on siirretty tuoksi ajaksi seurakuntakodille. Vanhassa kirkossa ei ole lämmitysjärjestelmää ollut koskaan, eikä sen rakentaminen tänä päivänä olisi aidon ja vanhan puurakennuksen näkökulmasta suotavaa.

On valitettavaa, että suojelluiksi tarkoitetuista paikoista tulee helposti teemapuistoja tai kauppapaikkoja. Niin ei kuitenkaan tarvitse olla, sillä jokainen siellä kävijä voi vaikuttaa kohteen tulevaisuuteen. Jos turistit vaativat ylimääräisiä palveluita, on kohteen edustajilla suuri houkutus sellaisia järjestää. Rahan mahti on suuri. Jokainen kävijä voi myös vaikuttaa siihen, miten kohtelee itse kohdetta. Uhanalaisessa kohteessa saattaa suurin uhka olla juuri turisti.

On tärkeää muistaa, että Petäjaveden Vanha kirkko rakennettiin alun perin Jumalan huoneeksi, ei arkkitehtien tai turistien ihailtavaksi. Nykyäänkin se toimii kesäaikaan Petäjaveden seurakunnan jumalanpalveluspaikkana. Kirkko on pyhättö, jolla on tukevat petäjävetiset juuret. Mielenkiintoisena anekdoottina mainittakoon, että paikallishistorioitsija Paavo Niileksen arvion mukaan rakennuksen hirsien ikä on kunnan asutuksen ikäinen eli kirkon rakentamista varten kaadetut puut ovat alkaneet kasvaa samoihin aikoihin, kun alueelle syntyi ensimmäisen kerran asutusta. (Niiles 2004.) Arvio on vain suuntaa-antava ja tieteellisesti tutkimaton, mutta paikallisesti nostalgiaa herättävä. Vaatimaton hirsikirkko on kokenut hyviä ja huonoja aikoja, mutta yhä edelleen niin petäjävetiset kuin kaukaa tulevat turistitkin kokevat sen omakseen – paikaksi, joka tekee kävijänsä vaikutuksen.

Totuuden vuoksi on sanottava, että monin paikoin Vanha kirkko on Petäjävedellä otettu itsestäänselvyytenä. Sen kulttuuriperintöön liittyvä arvo tunnustettiin koko laajuudessaan vasta ulkopuolisten arvonannon myötä. Silti paikallisten ihmisten tunneside kirkkoon on voinut olla hyvin voimakas. Siitä kertovat esimerkiksi petäjävetisten väkevät tunnereaktiot, kun kunta aloitti kuntaliitosneuvottelut Jyväskylän maalaiskunnan kanssa vuonna 2002.

Keskisuomalaisen aihetta koskevat lehtijutut, joissa Petäjaveden kunnanjohtaja poseeraa Vanhan kirkon edustalla kunnan vaakuna kädessään, saivat tunteet kuumenemaan (mm. Keskisuomalainen 21.8.2002, 6). Kunnanjohtajaa syytettiin kunnan ja sitä myötä myös Vanhan kirkon ”myymisestä” ulkopuolisille ja häntä vastaan kerättiin jopa adressia (Keskisuomalainen 15.11.2002, 7). Jopa Vasemmistoliiton äänenkannattaja Kansan Uutiset -lehti kertoo etusivullaan, että ”Jyväskylän maalaiskunta saa Unescon maailmanperintöluetteloon kuuluvan kohteen, jos kuntaliitos Petäjaveden kanssa toteutuu” (Kansan Uutiset 28.8.2002). Keskisuomalaisen mielipideosastolla muistutetaan, että ”itsenäisen Petäjaveden symboli on vanha puukirkko” (Keskisuomalainen 15.11.2002, 25).

Ei siis ihme, että asiaan suhtauduttiin kärkkäästi ja tunteikkaasti. Kunnanjohtaja ei toki ollut Vanhaa kirkkoa myymässä, eikä osannut varautua niin vahvoihin reaktioiden kunta-laisten keskuudessa. Kunnan ongelmat koskivat pääasiassa taloutta, mutta Petäjaveden symbolina koetun Vanhan kirkon käyttö kuvituksena tässä yhteydessä saatettiin kokea jopa rienaavaksi. Vesi myllyssä lisääntyi ja jupakka sai suuret mittasuhteet.

2000-luvun alkuvuosien myrskyjen jälkeen Petäjävesi on edelleen itsenäinen kunta, jonka väkiluku on kääntynyt kasvuun. Virallinen Petäjävesi eli Petäjaveden kunta arvostaa kirkkoa mm. matkailukohteena ja paikallisen käsityökulttuurin inspiroijana. Kunnan internet-sivujen etusivulla komeilee kirkko kokonaisuudessaan ja kunnanjohtaja Teppo Sirniö kuvailee tervehdyksessään kuntaa ja kirkon merkitystä siihen näin:

Petäjävesi tunnetaan Unescon maailmanperintöluetteloon hyväksytystä v. 1764 rakennetusta vanhasta kirkosta ja vahvasta käsityöperinteestä. Perinteisten arvojen vaaliminen on synnyttänyt Petäjävedelle kulttuurin, joka on mukana asukkaiden arkipäivässä ja joka on noteerattu myös maailmalla. Erinomaisena esimerkkinä käsityöperinteen edelleen kehittamisestä on Petäjävedellä sijaitseva Jyväskylän ammattiopiston oppilaitos. Oppilaitoksesta valmistuu vuosittain nuoria kädentaitajia, eli artesaaneja. (Petäjaveden kunta [online].)

1.1. Millainen on sinun kirkkosi?

Kirkko ei ole rakennus, jolla on ainoastaan teologisia ulottuvuuksia. Kaikille kirkot tai yleisesti pyhiksi koetut paikat eivät ole pyhiä, joten niiden poikkeuksellinen merkitys koostuu muustakin kuin niiden perimmäisestä käyttötarkoituksesta. Pyhyyden lisäksi kirkko voidaan nähdä vaikkapa arkkitehtuurin, taiteen, sijainnin tai historiallisen syyn vuoksi merkittäväksi. Siellä voidaan käydä myös ilman uskonnollista funktiota.

Suomen luterilaisen kirkon arkkipiispan, entisen Turun piispan, Kari Mäkisen mukaan kirkon merkitys ei muodostu ensi sijassa tai yksinomaan kirkkorakennukseen liitettyjen teologisten sisältöjen perusteella. Se syntyy pikemminkin sitä kautta, mitä rakennuksesta lue-

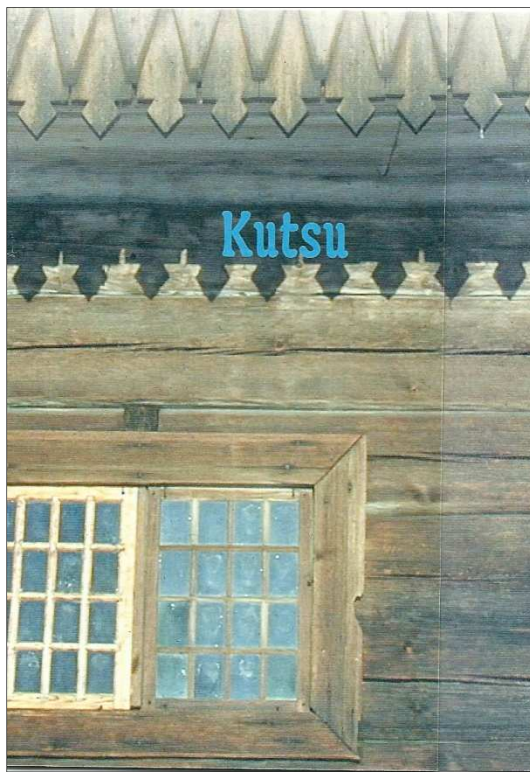
taan ja mitä siinä nähdään. Siihen taas vaikuttaa vuorovaikutus, joka rakennuksella on koko kulttuuriympäristön kanssa, yhtä hyvin fyysisen maiseman kuin mielen maiseman, yhtä hyvin rakennetun ympäristön kuin henkisen ympäristön. Näin ollen kirkkorakennuksen sisältämät erilaiset merkitykset ovat historialliseen tilanteeseen sidottuja ja muuttuvia. (Mäkinen 2007, [online].)

Petäjaveden Vanhan kirkonkaan merkitys ei voi koostua ainoastaan hengellisestä ulottuvuudesta, mutta silti se on olennainen osa sitä. Käsillä oleva tutkimus peilaa laajemmin katsottuna suomalaista yhteiskuntaa sekä uskonnon asemaa osana sitä. Uskonnollisuus on muuttanut muotoaan, mikä uskoakseni näkyy myös Petäjaveden Vanhan kirkon käytössä. TM Heikki Kotila on todennut osuvasti pyhyyttä ja arkkitehtuuria koskevassa seminaarissa, että vaikka Jumala ei tarvitse ihmisen kunnioitusta, tarvitsee ihminen kokemusta pyhästä. ”Kun saarna ja opetus eivät tavoita tai puhuttele kaikkia, pyhän tilan esineellisen ja symbolisen ulottuvuuden merkitys korostuu uskonnollisessa julistuksessa”. (Kotila 2003.)

Petäjaveden Vanhassa kirkossa kiinnostus uskontoa sekä kirkollista symboliikkaa ja estetiikkaa kohtaan näkyy turistien tulvana, tutkijoiden ja tiedotusvälineiden kiinnostuksena sekä kirkollisten toimitusten lisääntymisenä. Kyse voi olla monesta eri tarkoituksesta, mutta oletukseni mukaan yksi tärkeimmistä on pyhyden kaipuu. Vanha kirkko on ensisijaisesti kirkko, mutta se voidaan nähdä myös museona. Sellaisena Vanha kirkko auttaa kävijöitä näkemään itsensä osana sukupolvien jatkumoa. Tähän liittyy myös sen saama kansallisromanttinen leima.

Eriyisesti kirkon rakennusaineena käytetty käsittelemätön puu tekee kävijöihin vaikutuksen. Entisaikaan puun käyttö oli välttämättömyys, sillä sitä oli saatavilla ja se oli halpaa. Arvostetuksi puu on noussut vasta metsäteollisuuden kehityttyä. Elina Kiurun mukaan käsittelemätön puu näyttää karun yksinkertaiselta ja sellaisena se liitetään mielikuvissa usein koko Suomen kansakunnan menneisyyteen: talonpoikaiseen ja köyhään, mutta työteliäseen pohjoiseen kansaan, joka on sopeutunut nöyrästi vallitseviin luonnonolosuhteisiin kunnioittaen niitä taipumalla mutta ei taittumalla. Käsittelemättömässä puussa koetaan olevan jotain aitoa, alkuperäistä ja autenttista. ”Vanhat, syystä tai toisesta säilyneet rakennukset virittävät mielen kaipuuseen: noin oli ennen, tuossa esi-isät ja -äidit asuivat, tuolta olen kotoisin.” (Kiuru 2000, 298–299.) Petäjaveden Vanha kirkko on suomalaisen sie-

lunmaisemaan sopiva. Se ei ole ylenpalttinen ja rönsyilevä, vaan pikemminkin karun pelkistetty, rauhoittava ja aito.

Petäjäveden Vanhan kirkon juhlaa vietettiin 16.6.2006. Kutsu juhlavieraille oli yksinkertainen, mutta kaunis. Ylimääräisiä koristeluja ei tarvittu, sillä valokuva kirkosta itsestään on tarpeeksi juhlava. (Kutsu tekijän hallussa.)

Tutkimuksessani haluan ottaa selvää siitä, millaisia merkityksiä Petäjäveden Vanhalle kirkolle annetaan ja pohtia rakennuksen merkittävyyttä ympäristölleen. Aineiston avulla pyrin selvittämään, liittyykö merkitys ihmisten mielissä arkkitehtuuriin, henkilökohtaiseen kokemukseen, uskontoon vai johonkin ihan muuhun. Ensisijaisesti selvitetään, millaisia merkityksiä siihen paikallisesti liitetään, mutta samalla pohditaan, mikä merkitys kirkolla on muiden kuin petäjävetisten silmissä. Työssä sivutaan historiaa, nykyaikaa ja tulevaa. Tutkimusaineistona ovat Petäjäveden Vanhasta kirkosta kirjoitetut kirjoitelmat, joita tarkastellaan tutkimuskysymysten valossa.

Tutkimuksessa ei rajoituta kirkon "ulkokohtaisiin" arvoihin, kuten arkkitehtuuriin, taiteeseen tai historiaan. Sen sijaan pureudutaan syvemmälle, ihmisten tuntoihin, muistoihin ja mielikuviin Vanhasta kirkosta. Haluan selvittää, millaiseksi Vanha kirkko koetaan ja millaisia merkityksiä sille annetaan. Tutkimuksen perustehtävänä on selvittää, mitkä tekijät tekevät kirkkorakennuksesta merkittävän. Samalla voidaan kysyä, miten ja miksi siitä tulee kulttuuri- ja maailmanperintöä ja turistikohte.

Aihetta lähestytään Petäjäveden Vanhan kirkon kautta, sillä se on maailmanlaajuisesti tunnustettu arvokkaaksi kirkkorakennukseksi. Muodostuuko arvonto ainutlaatuisesta arkkitehtuurista, yksinkertaisesta kauneudesta tai annetusta huomionosoituksesta vai tuleeko se esiin pyhyiden kokemuksessa? Vai löytyykö sen merkitys henkilökohtaisesta kokemuksesta?

Kirjoitelmien kautta voitaneen ainakin jollakin tasolla selvittää, mitä kirkko Petäjävedelle ja petäjävetisille on merkinnyt aiemmin ja mitä se merkitsee nykyään. Mielenkiintoinen kysymys myös on, mikä merkitys Vanhalla kirkolla mahdollisesti on petäjävetisen identiteetin muovautumisessa ennen ja nykyään – vai onko sillä tämänkaltaista merkitystä lainkaan? Entä millainen on Vanhan kirkon oma identiteetti?

1.2. Puhuva hiljaisuus

Kirkko on rakennetussa maisemassa helposti tunnistettavissa. Se erottuu muiden rakennusten joukosta, sillä pääsääntöisesti kirkko on kirkon näköinen. Silloinkin, kun näin ei ole, tietyt symbolit kuten risti osoittavat sen. Kirkkorakennuksessa on piirteitä, joita ihmiset ovat tottuneet siihen sijoittamaan. Kirkko ymmärretään erilaisena rakennuksena, jolla on poikkeuksellinen merkitys. Puhutaan jopa pyhistä rakennuksista, pyhäköistä. Mistä kaikes- ta kirkkorakennuksen merkitys koostuu?

Uskontotieteilijä Veikko Anttosen mukaan ennen kuin pyhä-sanoilla alettiin ilmaista uskontojen merkityssisältöjä, niiden käytöllä oli vuosituhantiset perinteet paikalliskulttuurien yhteisöelämässä erottavan rajan merkityksessä. Pyhä oli jotakin muuta kuin arkielämä ja - ympäristö. (Anttonen 1996.) Kuten edellä totesimme, kirkkorakennus on myös nykyisessä

ympäristössä selvästi erotettavissa oleva rakennus. Se on erilainen kuin muut. Ja koska kyse on jumalanpalveluspaikasta, siihen voidaan liittää sana pyhä.

Petäjaveden Vanhaa kirkkoa on tähän asti tutkittu jonkin verran mm. historian, taidehistorian ja museologian näkökulmista, jolloin tutkimukset ovat jääneet ikäänkuin itse kirkon ulkopuolelle: sen seiniin ja esineisiin. Oma tutkimukseni haluaa pureutua syvemmälle kirkkorakennuksen sisälle. Muut tutkimukset ovat kiinnostuneet kirkon ulkoisista asioista, minä sisäisistä. Rakennuksen "sielua" on mahdotonta tavoittaa, mutta siihen liittyvistä ihmisten tarinoista voi löytää merkityksiä, joilla tuo "sielu" voidaan ehkä jollakin tapaa rakentaa tai ilmentää.

Petäjaveden Vanhaa kirkkoa on tutkittu erityisesti arkkitehtuurin ja taidehistorian keinoin. Taidehistoriallisen peruskartoituksen teki taidehistorian professori Lars Pettersson jo 1900-luvun puolivälissä. Hänen kirjoituksiaan on siitä lähtien käytetty myöhemmän tutkimuksen pääasiallisena lähteenä. Viimeisimpiä taidehistoriallisia tutkimuksia on ollut Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksen opiskelijan Ari Häyrisen vuonna 2001 tekemä proseminaarityö, jossa hän tutki tietokonerekonstruktion avulla, miltä kirkko on mahdollisesti ennen 1820-luvun muutostöitä näyttänyt.

Historiallista näkökulmaa on antanut Lauri Kuusanmäki, joka perehtyessään Suur-Jämsän historiaan on kertonut myös Jämsän emäseurakuntaan kuuluneen Petäjaveden kirkollisista oloista. Paikallishistoriaa ja siihen olennaista kuuluvaa kirkkoa ovat tutkineet kirkkoherra J.N. Joutsela ja paikallishistorioitsija Paavo Niiles, FL Ari Manninen teoksessaan *Petäjaveden historia* sekä Martti Pänkäläinen historiikeissaan *Petäjävesi – Juhliva seurakunta 1728–1978* ja *Petäjävesi 1868–1968 – Petäjaveden kotiseutukirja*. Keski-Suomen museon johtaja Heli-Maija Voutilainen on yhdessä Jussi Jäppisen kanssa laatinut teoksen *Petäjaveden Vanhan kirkon tarina*.

Hanna Hautamäki on Jyväskylän liiketalouden ammattikorkeakoulun talouden ja hallinnon koulutusohjelmassa tekemässään päättötyössä selvittänyt Keurusseudun imagoa sekä Petäjaveden Vanhan kirkon tunnettuutta vuonna 1997. Museologiaa puolestaan edustaa Anu Vuorelan vuonna 2004 Turun yliopistossa valmistunut proseminaarityö *Petäjaveden Vanhan kirkon tie paikallisesta pyhästä kansainväliseksi Unesco-kohteeksi*. Tutkimuksessa tarkastellaan kirkkorakennusta osana yhteisöä ja ympäristöä sekä kirkkoa maailmanperin-

tökohteena. Aihetta lähestytään museologian ja taidehistorian näkökulmista, jolloin pääpaino on rakennusperinteessä. Oma tutkimukseni lähestyy samaa aihetta yhteiskunnan ja uskonnon näkökulmista, joten voin laajentaa tutkimustani hyödyntämällä Vuorelan osittain eri näkökulmista syntyneitä tutkimustuloksia.

Käsillä olevan tutkimuksen kohteeksi on valittu tutkijalle itselleenkin merkittävä pyhä rakennus, Petäjäveden Vanha kirkko. Se on maailmalaajuisesti tunnustettu merkittävä suoje-lukohde, joka samalla koetaan myös pyhäksi paikaksi. Kirkkoa pidetään monella tavalla merkittävänä, mistä syystä tämän tutkimuksen kohteena se on erinomainen. Tutkimustu-lokset tulevat antamaan uutta tietoa Petäjäveden Vanhasta kirkosta ja sen merkityksestä. Samalla se peilaa myös muiden vanhojen kirkkorakennusten tilannetta ja voi lisätä niiden arvostusta sekä paikallisesti että valtakunnallisesti.

Paula Hämäläisen kirjoitus Ilkka-lehdessä kuvaa hyvin monen muunkin kokemusta Petäjä-veden Vanhasta kirkosta:

*Vaikka on tutkinut niin Notre Damet kuin loisteliaat Pietarin ja Iisakin kir-
kotkin, syvimmän vaikutuksen lienee kuitenkin tehnyt vaatimaton puukirkko,
ei niin kaukana täältä. Se on Petäjäveden vanha kirkko, jota Unesco suojelee
maailmanperintönä. Sellaisen pyhäkön saivat aikaan 1700-luvulla esi-
isämme, jotka vielä asuivat savupirteissä, kun 'sivistyneessä' maailmassa
kirkkoja kullattiin ja koristeltiin komeasti. (Hämäläinen, 2003.)*

Kirkon arvostuksen ei tarvitse liittyä vain sen ulkoisiin puitteisiin, vähintään yhtä merkittä-vää on sen asema ihmisten mielissä ja sydämissä. Pelkällä olemassaolollaan se julistaa sanomaa, jota monet ihmiset voivat ymmärtää. Kesäkuukausina yksinkertaisista kyläkir-koistakin tulee tärkeitä matkailukohteita. Carl Henrik Martlingin mukaan syynä tähän ei liene kirkon komeus tai kauneus, eivätkä teologiset symbolit. Monet astuvat sisään luulta-vasti ennen kaikkea hiljaisuuden takia. Äänettömässä tempelissä on puhuvaa hiljaisuutta. Siinä voidaan aavistaa, että pyhä todellisuus on maallisen vastakohta ja että se avaa ovia aivan toisenlaiseen todellisuuteen. (Martling 1993, 28.)

Hiljaisuus on yksi olennainen kirkkorakennuksiin liitetty ominaisuus. Erityisesti nykyajan kiireinen ja ääniä täynnä oleva elämä kaipaa vastapainoksi hiljentymistä, rauhoittumista. Luterilaisessa kirkossa viime vuosikymmeninä virinnyt hiljaisuuden viljely ja hiljaisuuden retriitit tarjoavat ihmisille mahdollisuuden vetäytyä rauhaan. Syrjään vetäytyminen on tarpeen, jotta ihminen voisi hahmottaa yhä monimutkaisemmaksi, haastavammaksi ja epäselvemmäksi käyvää elämää. Hiljaisuus auttaa selvittämään, mikä elämässä on oleellista ja merkityksellistä. Hiljaisuus on oman, monta kertaa kadoksissa olevan minän löytämistä. (Hiljaisuuden ystävät [online].)

Hiljaisuus näyttelee tärkeää osaa myös tutkimusaineistossa, sillä moni kirjoittaja mainitsee Petäjäveden Vanhan kirkon hiljaisuuden. Jotkut kokevat sen rauhoittavana ja hyvänä, toiset jopa pelottavana. Palaan aiheeseen tutkimuksen lopussa.

2. TARINOISTA TUTKIMUSAINEISTOKSI

2.1. Kirjoituskilpailun satoa

Petäjaveden Vanhasta kirkosta on saatavilla runsaasti tutkimusaineistoa. Se tuli esille viimeistään 2000-luvun alkupuolella, kun Petäjaveden Vanhan kirkon säätiö² pisti liikkeelle aineistonkeruuprojektin. Säätiö järjesti keväällä 2002 kirjailija Jaakko Luoman johdolla kolme tarinailtaa, joiden tarkoituksena oli paitsi herätellä ihmisiä keräämään tarinoita, myös tuottamaan niitä itse. Ensimmäisellä kerralla osanottajia oli 18, muina hieman vähemmän.

Tarinailtojen jälkeen tarinoiden keruu jatkui seuraavana syksynä tarinapiirin puitteissa. Mukana oli muutama aktiivinen, jotka sekä muistelivat itse Vanhaan kirkkoon liittyviä asioita että haastattelivat vanhempaa väestöä. Itse toimin tarinapiirin vetäjänä ja nauhoitin iltojen keskustelut. Litteroin tarinapiirin nauhoitukset editoiden ja arkistoin ne omalle tietokoneelleni.

Keväällä 2003 järjestin Petäjaveden Vanhan kirkon säätiön puitteissa kirjoituskilpailun, joka oli ollut suunnitteilla jo edellisvuoden tarinailloissa. Kirjoituskilpailun jälkeen tarinoiden keruuseen osallistuneiden into alkoi laantua, eikä omakaan aikani enää riittänyt aiheeseen paneutumiseen. Kirjoituskilpailun tekstit arkistoin Petäjaveden Vanhan kirkon säätiön kansioon ja litteroin ne myös tietokoneelleni.

Hallussani olleet aineistot hautautuivat muistojen kätköön, kunnes päätin tehdä etnologian opinnäytetyötä Vanhasta kirkosta. Aineistoa oli vuosien varrella kertynyt runsaasti. Lisäksi Petäjaveden paikallislehden arkistoissa on paljon kirkkoon liittyvää materiaalia, joka on vielä kokoamatta yhteen. Uskoakseni myös petäjävetisillä ihmisillä voisi vielä olla hyvin paljon tarinoita, valokuvia, muistoja ja aiheeseen liittyviä esineitä, joihin olisi mielenkiintoista tutustua ja kerätä ne talteen.

² Kirkon asioita hoitamaan perustettiin 2001 Petäjaveden Vanhan kirkon säätiö, jonka tarkoituksena on huolehtia kirkon suojelusta, opastuksesta, yhteydenpidosta muihin Unesco-kohteisiin sekä edesauttaa kirkon säilyttämistä jälkipolville.

Koska pro gradu -tutkimuksen laajuus on rajallinen, päätin ohjaajieni suosituksesta ottaa aineistokseni kirjoituskilpailuun osallistuneet tekstit. Muuhun aineistoon voinen perehtyä käsillä olevan tutkimuksen jälkeen. Saatavilla on myös Petäjäveteen ja Petäjäveden Vanhaan kirkkoon liittyvää kirjallisuutta ja opinnäytetöitä, joita voin hyödyntää omassa tutkimuksessani.

Tämän työn pääasiallinen aineisto muodostuu ihmisten kirjoittamista tarinoista ja muistel mista. Vapaat kirjoitukset ovat tulosta Petäjäveden Vanhan kirkon säätiön järjestämästä kirjoituskilpailusta keväällä 2003. Siihen osallistui 30 kirjoitusta. Aihepiirejä, tyylejä ja kirjoitusten määrää tai pituutta ei rajattu, sillä tavoitteena oli kerätä mahdollisimman monenlaisia kirkkoon liittyviä tarinoita ja kirjoitelmia. Kilpailussa ei ollut ikärajoja ja siihen oli mahdollista osallistua myös nimimerkillä.

Kilpailuilmoitus (liite I) julkaistiin Petäjävesi-lehdessä ja useilla julkisilla ilmoitustauluilla Petäjävedellä. Lisäksi se julkaistiin lyhyessä juttumuodossa Keskisuomalaisessa ja Suur-Keuruu -lehdessä (liite II). Radio Jyväskylän toimittaja haastatteli minua aiheeseen liittyen ja sain näin mahdollisuuden kertoa muutaman Vanhaan kirkkoon liittyvän tarinan ja rohkaista kuulijoita osallistumaan kilpailuun. Tarkalleen en muista, mitä kirkosta kerroin, mutta ainakin viittasin kadonneeseen hautapaikkaan ja kummitustarinoihin. Kilpakirjoituksiin en usko kertomieni tarinoiden vaikuttaneen, sillä missään niissä ei toistettu yleisesti Petäjävedellä tunnettuja kirkkoon liittyviä tarinoita.

Kilpailuun tulleista tarinoista suunniteltiin pientä kirjaa, mutta tulleiden tekstien heterogeenisyyden vuoksi niitä oli vaikea limittää yhteen. Kilpailuun lähetetyt tarinat olivat sekä fiktiivisiä että faktapohjaisia. Mukana oli niin muisteluita, runoja kuin satujakin. Lyhyin tarina oli yhden sivun mittainen, pisin 16-sivuinen. Joihinkin oli liitetty taidokkaita piirroksia ja maalauksia, toiset oli kirjoitettu käsin ruutupaperille. Kilpailuun osallistuneiden ikäjakauma oli laaja, nuorimmat olivat yläasteikäisiä ja vanhimmat eläkeläisiä. Ikää ei kilpailukutsussa pyydetty ilmoittamaan, mutta monen osalta se oli arvattavissa tai tiedettävissä muutenkin. Jotkut kirjoittajista olivat tietämiäni petäjävetisiä henkilöitä ja jotkut viittasivat ikäänsä esim. kertomalla lapsena sattuneista tapahtumista tietynä tuntemanani ajankohtana. Kirjoituksista puolet (15 kpl) tuli Petäjäveden ulkopuolelta. Yhdessä tekstissä ei ollut yhteystietoja.

Kirjoituskilpailun palkinnot jaettiin 13.7.2003 seuraavasti: 1. Torpparin pyhäpäivä (rakusavienkeli), 2. Mametti tapaa Hyvän Kristoforoksen (100 euroa) ja 3. Vanha kirkko (Petäjäveden Vanhan kirkon tarina -kirja). Lisäksi annettiin kunniamaininta Kuokkalan koulun kaupallisten aineiden ryhmälle, joka oli osallistunut kilpailuun yhteensä seitsemän kirjoitelman voimin. Tuomaristoon kuuluivat tutkijan lisäksi Petäjäveden Vanhan kirkon säätiön jäsenet äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori Päivi Koskenranta, kirkkoherra Seppo Ojala ja hallintojohtaja Ulla Pietilä. Tuomaristo kuvasi voittajatarinaa juurevasti petäjävetiseksi ja suomalaiseksi, josta kuultaa petäjävetinen verkkaisuus. Toiseksi tulleen kirjoituksen ansio oli sen muista poikkeava muoto, tarina on kirjoitettu sadun muotoon. Kirjoittaja on keksinyt hauskat henkilöhahmot ja herättänyt monet asiat kirkossa niin sanotusti eloon. Kolmanneksi tullut teksti on tyypillinen petäjävetinen tarina, jossa kirkko muistetaan omasta lapsuudesta. Kirjoituksen vahvuus tuomareiden mukaan on pitkäaikaisen kirkkosuhteen tuoma elämänmakuinen teksti. (Keskisuomalainen 15.7.2003.) (Tiedote, liite III.)

2.2. Refleksiivisyys ja tutkimusetiikka

Olen saanut aiemman teologian maisterin koulutukseni ennen tieteen refleksiivisyyden painotusta. Tämän vuoksi minulla on taipumus mm. pyrkiä etäännyttämään itseni tutkimuskohteesta. Haluankin tässä selventää, miten olen itse kokenut tutkimusprosessin.

Aloin kerätä Petäjäveden Vanhaan kirkkoon liittyviä tarinoita muutoin kuin tutkijan näkökulmasta. Tavoitteena oli kerätä mahdollisimman paljon kirkkoon liittyviä tarinoita. Ei ollut väliä, olivatko ne todenperäisiä vai keksittyjä. Kaikki olivat tarinankeruun kannalta yhtä arvokkaita. Kun sitten aloin tehdä tutkimusta, jonka pääasiallisena aineistona ovat keräämäni tarinat, pelkäsin tutkimuksen tieteellisten vaatimusten täyttymistä. Olinhan kerännyt ja tallettanut tarinoita ilman tieteellistä viitekehystä, ja olin itse vahvasti mukana muistelemassa muiden kanssa ja toiminut jopa kirjoituskilpailun tuomarina.

Etnologina olen sitä mieltä, että sekä historialliset faktat että esim. tunteilla värityneet muistelmat ovat yhtä tärkeitä tämän tyyppisissä tutkimuksissa, mutta silti vanha positivistinen tutkimusote kummitteli mielessä: Esimerkiksi aineistonkeruun olisi voinut tehdä tie-

teellisemmin, nauhoitukset olisi pitänyt litteroida oikealla tavalla ja aineisto antaa säilytettäväksi esim. Petäjäveden Vanhan kirkon säätöille. Lisäksi minua pelotti keksittyjen kertomusten käyttäminen tutkimusaineistona, nehän eivät ole niin sanotusti täyttä totta ja siten tieteellisesti epävarmoja.

Saatuani tukea tutkimuksen ohjaajilta ja muilta opiskelijoilta, rohkenin ryhtyä toimeen ja unohtaa ennakkoluuloni. Varsinaiseksi tutkimusaineistoksi muotoutuivat kirjoituskilpailun tekstit useasta syystä. Aineistoa oli rajattava, mutta myös käsillä olevan aineiston selkeärajaisuus helpottaa työtä. Tekstit ovat kirjallisessa muodossa ja tekijöiden itsensä kirjoittamia. Näin kirjoittajien omat mieltymykset ja tavat ovat autenttisessa muodossa tutkimusaineistossa. Koska tässä tutkimuksessa ei arvostella kirjoitelmien sisältöä tai kirjallista muotoa, en koe oman roolini kilpailun yhtenä tuomarina aiheuttavan ongelmia. Pyrin tutkimaan tekstejä tasapuolisesti eikä minulla ole mitään mielenkiintoa laittaa niitä paremmuusjärjestykseen. Palkitut tekstit ovat samalla lähtöviivalla muiden tekstien kanssa, sillä tekstejä tarkastellaan eri kriteereillä kuin kilpailussa.

Eräs toinen asia saattaa kuitenkin vaikuttaa tutkimustuloksiin, varsinkin jos käytetään määrällisiä menetelmiä. Kilpailuteksteistä seitsemän on tullut samasta lähteestä ja niillä on yhteinen teema. Kuokkalan koulun kaupallisten aineiden ryhmä halusi erikoistua ehtoollisviinikellariin, ja niin kaikki näiden nuorten kirjoittamat tekstit koskevat tavalla tai toisella sitä. Ja koska viinikellari koetaan yleisestikin jännittäväksi paikaksi ja opettajakin sitä painottaa, kaikissa kirjoituksissa on pelkoon liittyvä näkökulma. Ryhmä eroaa muista kirjoittajista myös siinä, että se on opiskellut tarinan kerronnan alkeita markkinoinnissa käytettävien arkkityyppien avulla.

Kaikesta huolimatta haluan ottaa myös näiden nuorten kirjoittajien tekstit tutkimusaineistoksi muiden rinnalle. Ne pyrkivät viemään analyysiä tiettyyn suuntaan, mutta kun tämän "vääristymän" tiedostaa, on tasapuolinen analyysi mahdollinen. Analyysissäni pyrin siis huomioimaan sen, että yli puolet (7/13) fiktiiviseksi luokitellun aineiston pääteemasta on etukäteen määrätty. Tutkimuksen tukena käytän myös muutoin kuin kirjoituskilpailun kautta saatua aineistoa, siis tarinailtojen tuotoksia. Pyrin myös rohkeasti kertomaan omasta suhteestani Vanhaan kirkkoon, minkä uskon lisäävän tutkimuksen refleksiivisyyttä.

Kun tutkimuskohteena on Petäjäveden Vanhan kirkon kaltainen arvostettu ja merkityksillä ladattu kohde, on vaarana sortua liialliseen nostalgisointiin eli vanhojen aikojen kaipuuseen. Vanha kirkko voidaan esittää merkityksellisempänä, kauniimpana, arvokkaampana tai pyhempänä kuin se todellisuudessa on. Tämä koskee varmasti kirkosta kirjoitettuja muistoja, mutta saattaa vaikuttaa myös tutkijan näkemyksiin.

Museologian professori Janne Vilkuna varoittaa siitä, miten helppoa on unohtaa epämieluisat asiat ja luoda epätodellisia idyllejä. Esimerkiksi hän nostaa Petäjäveden Vanhan kirkon, jota ylistetään vaatimattomuudessaan ja karuudessaan upeaksi talonpoikaiseksi kirkonrakentajien monumentiksi, mutta samalla unohdetaan, ettei kirkko ole enää samassa maisemassa kuin ennen. ”Se ei enää sijaitse hiljaisen virran varrella, sillä virran ja siinä olevan kapean harjumaisen saaren rikkoo maantie siltoineen ja rengasjylyineen.” (Vilkuna 2007, 33.)

Todellisten asiaintilojen esille nostamisen jälkeen nostalgia-arvo ei ole enää entisenlainen. Se saattaa rikkoa idyllin, mutta toisaalta jopa lisätä nostalgista suhtautumista, kun muistellaan menneisyyttä jota ei enää sellaisenaan ole. Petäjäveden Vanhalla kirkolla kävijät muistelevat mennyttä ja kuvittelevat millaista siellä on joskus ollut. Tutkija ei voi rakentaa näkemystään omien kuvitelmiensa tai nostalgian kaipuun varaan, mutta lähteidensä nostalgista ajattelua hän voi tutkimuksessaan hyödyntää.

3. AINEISTO MÄÄRÄÄ SUUNNAN

3.1. Muistelu ja kirjoittaminen

Käsillä oleva tutkimus on luonteeltaan laadullista sisällöntutkimusta. Pääasiallinen aineisto muodostuu ihmisten kirjoittamista tarinoista ja muistelmista. Vapaat kirjoitukset ovat tulosta Petäjaveden Vanhan kirkon säätiön järjestämästä kirjoituskilpailusta vuonna 2003. Koska aineisto koostuu vapaasti kirjoitetuista muistoista, tarinoista, kokemuksista ym., voidaan tämä tutkimus luokitella muistitietotutkimukseksi.

Kun puhutaan muistista, ajatellaan yleensä ensimmäiseksi ihmisten yksilöllistä muistia – sitä, miten yksittäinen ihminen muistaa menneitä asioita. Kollektiivinen tai sosiaalinen muisti koskee koko yhteisöä. Paul Connertonin mukaan sosiaalinen muisti on erotettava historiallisesta rekonstruktioista, joka tutkii kohdetta hyvin eksklusiivisesti eikä ole riippuvainen sosiaalisen muistin tarjoamista mahdollisuuksista. (Connerton 1989, 13–14).

Eksklusiivisuudella tarkoitan tässä yhteydessä historiallisten faktojen ulkopuolelle jätettäviä asioita, kuten suullisia tarinoita, kaskuja ja vapaita muistelmia. Molemmat lähestymistavat ovat kuitenkin mielestäni tarpeen ja niiden on periaatteessa mahdollista täydentää toisiaan.

Paul Connertonin mukaan muisti ei ole ainoastaan menneeseen aikaan tai tapahtumaan liittyvää mentaalista muistelua. Menneisyys ja siitä kerättävä tieto välittyy ja vahvistuu rituaalisten esitysten kautta, ja rituaalisuus tekee muistista näin myös ruumiillisen. Sosiaalinen muisti on hänen mukaansa pitkälti juuri ruumiillista/kehollista. Esimerkkeinä Connerton nostaa esille erilaiset muistoseremoniat, kuten vuotuisjuhlat, muistopäivät ja liturgisen kielen. Samaan kategoriaan hän liittää myös ruumiilliset käytännöt, kuten seremonialliset liikkeet ja eleet. (Connerton 1989.)

Muisti ja muistot eivät ulotu vain menneisyyteen. Ne ovat oikeastaan aina myös nykyisyyttä, sillä muistelu tapahtuu nykyhetkessä. Muistot saattavat muuttaa muotoaan ja sisältöään, mutta jatkavat silti olemassaoloaan yhteisön sisällä. Yksi tällaisista sisältönsä muuttaneista

vuotuisjuhlista on joulu, joka aikoinaan korvasi hedelmällisyysriitteihin kuuluneen saturnalia-juhlan. Juhlan sisältö muuttui, mutta monet käytänteet ovat säilyneet. Myös kristillisen jumalanpalvelusten liturginen kieli ja liturgiset eleet tuovat muistamisen konkreettiselle tasolle. Samoja eleitä on käytetty vuosisatoja, jopa – tuhansia. Ne kertovat omalla tavallaan tarinaa, jota koko jumalanpalvelus kokonaisuutena esittää ja tuo eläväksi läsnäolijoille. (Ks. esim. Lempiäinen, Pyhät ajat.)

Aikaisemman teologisen koulutukseni vuoksi on mielenkiintoista tarkastella koko jumalanpalvelusta eräänlaisena sosiaalisen muistin ilmentymänä. ”Suurta kertomusta” kerrotaan monella eri tavalla ja tasolla, jotka ainakin periaatteessa ovat (tai ainakin pitäisi olla) tuttuja jumalanpalvelukseen osallistuville ihmisille. Kirkkotila itsessään, sen symboliikka, liturginen kieli, liturgiset värit ja vaatteet sekä eleet auttavat läsnäolijoita muistamaan yhteisen perintönsä. Ne kertovat ja tukevat sitä samaa tarinaa, jota myös pappi kertoo puhuesaan ja laulaessaan. Parhaimmillaan yhteinen muistelu ei jää vain menneen muisteluksi, vaan tuo tuon ”suuren kertomuksen” elävänä tähän päivään.

Erään kokemuksen menneen tuomisesta nykypäivään kertoo Brita Santala lehtikirjoituksessaan ”Hautamuistomerkkien puhuttelussa”. Vieraillessaan Petäjäveden Vanhan kirkon hautausmaalla, hän ihmetteli lappusia säiden koettelemassa puisessa hautamuistomerkissä. Ensimmäiseksi hän ajatteli siinä olevan huomautuksia huonosta hoidosta, kuten muilla hautausmailla hän oli joskus nähnyt. ”Ei ollut huomautuksia, eikä ilmoitusta muistomerkkin siirtämisestä pois. Sukuseura oli käynyt kesällä kunnioittamassa edelläkävijöiden muistoa. Jälkipolvien vaeltajat olivat kirjoittaneet lappusiin muistosanat sekä Uno Kailaan runon ’Tien lapsia olemme, matkaan syntyneitä...’ (Santala 2002.)

Puhummepa sitten yksilön tai yhteisön muistista, voimme havaita muistitietotutkimuksen erityisyyden – sen että muistitieto kertoo meille paljon enemmän tapahtumien merkityksestä kuin itse tapahtumista. Tutkimus paljastaa usein tapahtumia ja asioita, joista ei ole ennen tiedetty. Haasteelliseksi sen tekee lähteen subjektiivisuus, sillä kerrottujen tietojen todentaminen on hankalaa. Toisaalta juuri subjektiivisuus tuo tutkimukseen ainutlaatuisen ja autenttisen ulottuvuuden. Muistitietotutkimuksen painopiste ei ole faktoissa, vaan niiden herättämissä ajatuksissa, tunteissa ja teoissa.

Käsillä oleva tutkimus edustaa ymmärtävän muistitietotutkimuksen tutkimushaaraa eli se pyrkii selittämisen sijasta menneisyyttä käsittelevän muistitiedon tulkintaan, jolloin muistitieto on tutkimuksen lähde. Ymmärtävän muistitietotutkimuksen tutkimustulos on vahvasti subjektiivinen, joten lopputulos ei voi olla menneisyyden aukoton selitys vaan valittujen tutkimusmetodien mukainen tulkinta. Kilpatekstejä käsitellään kirjoittajansa subjektiivisena kokemuksena ja näkemyksenä. Tavoitteena on saavuttaa kirjoittajien omat tulkinnat Petäjäveden Vanhasta kirkosta. Tutkimuksen tuloksena syntyy tulkintojen vyyhti, josta tutkija vetää yhteen merkityksiä ja pyrkii ymmärtämään kokonaisuutta. Tutkimus lähestyy myös sosiaalisen muistin käsitettä, johon palaan myöhemmin.

Kirjoittamalla ja haastatteleamalla saadut aineistot poikkeavat toisistaan. Yksi olennaisimmista eron aiheuttajista on itse kerrontatilanne. Kirjoittaen tapahtuvan muistelun keskeisiä piirteitä ovat yksityisyys, mahdollisuus jakaa kirjoittamistilanne useiksi kirjoittamiskerroiksi, mahdollisuus editoida tekstiä sekä mahdollisuus valita ajankohta ja paikka muistellulle. Lisäksi kirjoitustilanteesta puuttuu haastattelijan ohjailu kysymyksin ja palautteena. Sen sijaan kirjoitetuissa teksteissä korostuu kuvitteellinen vastaanottaja. (Pöysä 2006, 228-229.)

Kirjoittamistilanteen yksityisyys vaikuttaa tuotettuun tekstiin monella tapaa. Jos muistelija kirjoittaa vain itselleen, esimerkiksi päiväkirjaan, hän pystyy kirjoittamaan vapaammin ja estottomammin. Hän ei ajattele sanojensa vaikutuksia. Jos taas kirjoitus päättyy muiden käsiin, kirjoittaja haluaa useimmiten pohtia ja hioa sanomaansa tarkemmin. Kirjoitustilanne ja kirjoituksen tuleva käyttö ohjaavat tekstin luomista.

Muisteleva teksti ei ole täysin vapaata tajunnanvirtaa, sillä yleensä keruun teema ja kilpailun vastausohjeet luovat kehyksen halutulle tekstille. Myös mahdollisuus kirjoittaa tekstiä jaksoissa vaikuttaa sisältöön: ajatus voi katketa, mieleen muistuu uusia asioita jne. Kirjoitettua tekstiä voi lukea, korjata ja hioa lähes loputtomiin. Tämä voi olla hyvä tai huono asia. Useimmiten aidoimmat ja itselle tärkeimmät asiat nousevat ensimmäisenä mieleen, mutta jos kirjoitustilanteessa on aikaa, muistoja aletaan penkoa tarkemmin. Tällöin saattavat alkuperäisimmät kokemukset ja tulkinnat korvautua enemmän mietityllä ja analysoidulla tekstillä. Toisaalta taas useampi muistelu saattaa nostaa mieleen aivan uusiakin näkökohtia. (Pöysä 2006, 228-229.)

Mahdollisuus lukea omia ajatuksiaan paperilla kannustaa myös refleктоimaan niitä, mistä voi käynnistyä massiivisempikin muisteluprosessi. Kirjoittamista käytetäänkin yhä enemmän myös terapiamuotona, minkä tarkoituksena on päästä käsiksi oman elämän kipupisteisiin. Erityisesti elämäkertakirjoittamisesta on tullut nykyään hyvin suosittua ja siitä järjestetään kursseja ympäri maata. Kirjallisen muistelun katsotaan edistävän tunteiden ja elämäntilanteiden tunnistamista sekä auttavan jäsentämään omaa elämää. (Ks. esim. Laaninen 2012 [online].) Uskon, että joillekin Petäjäveden Vanhan kirkon kirjoituskilpailuun osallistuneille henkilöille kirjoittaminen on voinut olla eräänlaista terapiaa tai menneen hyväksymistä.

Käsillä oleva tutkimus on paitsi muistitietotutkimusta, myös jossakin määrin uskonnontutkimusta. Veikko Anttosen mukaan uskonnontutkimus on karkeasti jaettavissa kahteen rintamalinjaan, joiden välillä on vallinnut katsomuksellista kilpailua jo toista vuosisataa. Nämä rintamalinjat ovat transsendenttinen ja yhteiskuntatieteellinen. Transsendenttisesti painottuneessa uskonnontutkimuksessa korostetaan kokemusta sen perusteella kuinka pyhän, yliluonnollisen ja numeenisen elementti ilmenee uskonnollisten subjektien käsityksissä ja symbolisessa käyttäytymisessä. Transsendenttisen suuntauksen edustajia ovat erityisesti uskontofenomenologit, jotka perustavat kulttuuristen ilmiöiden uskontotieteellisen analyysin oletukselle yliluonnollisesta todellisuudesta ja ottavat subjektin ja hänen kokemuksensa tutkimuksen lähtökohdaksi. (Anttonen 1996, 12.)

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa uskonnolliseen käsittepiiriin kuuluvien asioiden ja ilmiöiden tarkastelussa yliluonnollisuus ei määrää tutkimusasetelmaa. Yliluonnollisen todellisuuden tai voimien argumentoinnin sijaan kysymyksenasettelu perustuu metodologiaan, jonka lähtökohtana on yhteiskunta. Uskonnollisuutta, pyhää ja yliluonnollista ei tarvitse tällöin tulkita yksinomaan transsendenttiseksi, vaan yhtä hyvin yhteiskunnallisiksi. Anttosen mukaan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa uskonnollisen ajattelun ja käyttäytymisen rakenteet sekä niihin liittyvät numeeniset kokemukset voidaan selittää ja sijoittaa osaksi yhteiskuntaelämän sekä sisäisiä että ulkoisia aika-, paikka- ja valtarakenteita sekä niiden välisiä vuorovaikutussuhteita. (Anttonen 1996, 13.)

Tämä tutkimus tukeutuu jälkimmäiseen tutkimuslajiin, sillä tutkimuksen lähtökohtana on yhteiskunta, ihmiset ja heidän suhteensa kirkkorakennukseen. Tässä tutkimuksessa kirkko nähdään merkitysten kantajana. Siitä luetaan eri aikoina eri asioita, sillä konteksti, sekä

henkinen että rakennettu, muuttuu. Kun kirkko on rakennettu, aika ja paikka ovat olleet aivan toisenlaisia kuin nyt. Taloja on ollut muutamia ja kirkossakäynti on ollut pakollista. Vuosikymmenien ja -satojen myötä kylä ympärillä on muuttunut, samoin uskonnollisuus. Kirkon ja kirkkorakennuksen merkitys on vähentynyt samalla kun yhteiskunnallinen valta on siirtynyt pois kirkolta. Uusimpina haastajina ovat mm. materialismi, jäsenmäärän lasku, taloudellisen tilanteen huonontuminen ja jopa ilmastonmuutos.

3.2. Aineistoon ankkuroitu teoria

Kirjoituskilpailuun osallistuu aina hyvin erilaisia kirjoitelmia, jolloin aineisto muodostuu heterogeeniseksi eli moniaineiseksi. Vaihtelevuutta on mm. kirjoitusten pituudessa, kirjoitusvälineissä sekä tekstien muodoissa ja tyyliissä. Jälkimmäiseksi mainitut saattavat vaihdella jopa tekstin sisällä tyylistä ja muodosta toiseen. Miten tällaista ainesta voi tutkia?

Perinteentutkija Jyrki Pöysä ehdottaa apuvälineeksi genreanalyysia, jonka avulla pyritään hahmottamaan tekstin sisältöä muotoja tunnistamalla. Tällainen lähestymistapa selventää eroja ja yhtäläisyyksiä, mutta tutkimuksen pääkysymykseksi Pöysä ei sitä suosittele nostamaan. Lajien tunnistaminen ja nimeäminen on moniin erilaisiin kriteereihin perustuvaa eikä yhtä kiistatonta, samoihin kriteereihin perustuvaa lajijärjestelmää ei ole onnistuttu luomaan edes suullisen perinteen alueella (Pöysä 2006, 231.)

Kirjoitettujen muistelmien kertomusanalyysi voi olla vaikeaa, sillä niistä voi olla hankala tunnistaa ja eritellä kirjoituksen kertovia muotoja. Kilpailukirjoitukset eivät yleensä ole täysin johdonmukaisia ja suoraviivaisia kokonaisuuksia, vaan niihin sisältyy useita selkeitä alakokonaisuuksia, kertomusjaksoja, joilla kertoja viittaa tekstissään johonkin yhden tai useamman kertomuksen kokonaisuuteen itsenäisenä yksikkönä. Selkeiden tapausmuotoisten kertomusten ja koko vastausten kertomuksellisuuden väliin jää laaja kertomuksellisuuden kenttä, jota voi lähestyä Pöysän esittämällä kertomuksellisuuden monitasomallin avulla.

Mallin mukaan kertomuksellisuus toteutuu kirjoituksissa monilla eri tasoilla, jotka yhdessä muodostavat kirjoitelman kertomuksellisen aineiston. Tapausmuotoisten kertomusten li-

säksi kirjoitettuihin kuvauksiin sisältyy paljon kuvauksia, jotka ovat joko liian lyhyitä ja epätäydellisiä tai liian laajoja ja monipolvisia täyttääkseen erilliseksi tunnistettavan kertomuksen kriteerit. Tällöin teksti täytyy ymmärtää kaikkiruokaisena, ei vain lajeista koostuvana lajina. Toisin sanoen tällainen teksti on kertomusmuodoista koostuva yksi kertomus. (Pöysä 2006, 237.)

Edellä esitelty lähestymistapa on mielestäni hyvin antoisa, sillä liiallinen luokittelu ja kirjoitelman pilkkominen pieniin osiin voi tehdä jopa väkivaltaa kokonaisuudelle. Kokonaisuuksien hyväksyminen johdattaa lukijan ymmärtämään paremmin kirjoittajan ja kirjoitelman tekijälähtöisyyttä. Toki myös pienempiin osiin jakaminen, teemoittelu ja luokittelu, ovat monta kertaa välttämättömiä. Metodi riippuu paljon aineistosta itsestään.

Tekijälähtöisyys on mielestäni erittäin tärkeä kilpakirjoitusten analyysin lähtökohta. Kirjoittajalla on aina oma elämänsä ja taustansa, mistä myös kirkon merkitys kirjoittajalle nousee. Tausta vaikuttaa kirjoituksen sisältöön ja muotoon – tiedostetusti tai tiedostamatta. Petäjaveden Vanhan kirkon osalta uskon useimpien kirjoittajien lähettäneen tuotoksensa kilpailuun ollakseen mukana yhteisessä muistelussa ja lahjoittaakseen kirkosta kiinnostuneille ihmisille omia kokemuksiaan kirkosta. Näihin esiolettamuksiin saan kuitenkin vastauksen vasta analyysin jälkeen.

Petäjaveden Vanhan kirkon yhteinen muistelu lähentyä Connertonin (1989) käsittelemää sosiaalista muistia. Kirjoituskilpailu voidaan nähdä muistelurituualina, joka jollakin tapaa herättää kohteensa eloon. Muisti ja muistot eivät ulotu vain menneisyyteen, vaan ovat osa nykypäivää. Rituaalisuus kuuluu olennaisena osana kirkkorakennuksen keskiöön ja sen käyttöön, mikä tekee esim. siellä pidettävän jumalanpalveluksen hyvinkin olennaiseksi muistelutapahtumaksi sekä yksilölle että yhteisölle.

Kirjoituskilpailut suunnataan yleensä suhteellisen laajalle yleisölle, jolloin saadut vastaukset kiinnittyvät eri yhteisöihin eri paikoissa ja eri aikoina. Tällöin voi olla vaikea muodostaa yhtenäistä kuvaa tutkittavasta aiheesta. Omassa tutkimuksessani olen onnellisessa tilanteessa, sillä kohteena on rajattu kohde: Petäjaveden Vanha kirkko. Tällöin tutkimuksen avulla on mahdollista ”valottaa historiallisen totuuden subjektiivista olemusta ja paikallishistorian minäkeskeistä paikantuneisuutta”, kuten Pöysä kuvailee (Pöysä 2006, 240).

Kirsi Laurénin suomalaisten suokokemuksia ja -kertomuksia käsittelevässä tutkimuksessa tarkastellaan valtakunnalliseen Suotarina-kirjoituskilpailuun osallistuneiden kirjoittajien suokokemuksia ja etsitään soiden kulttuurisia merkityksiä. Työssä käytetyt menetelmät paljastavat nykyajan kertomuksista soihin eri aikoina liitettyjä arvoja ja asenteita sekä niissä tapahtuneita muutoksia. Tutkimuksessa saavat äänensä kuuluviin ne, joiden elämässä suot ovat olleet jollain tavoin merkittäviä. (Laurén 2006.)

Laurénin tutkimus on lähestymistavoiltaan ja aineistotyypiltään samantyyppinen kuin oma tekeillä oleva pro gradu -tutkimukseni Petäjaveden Vanhan kirkon merkityksestä. Tämän vuoksi haluan perehtyä Laurénin tutkimukseen lähemmin ja pohtia samalla, miten voisin hyödyntää sitä työssäni.

Tutkimuksessani tarkastelen Petäjaveden Vanhan kirkon kirjoituskilpailuun osallistuneiden kirjoittajien kokemuksia ja näkemyksiä kirkosta. Käytän työssäni grounded theory -menetelmää (GT), jota myös Laurén on käyttänyt. Suomeksi GT:stä käytetään nimitystä ankkuroitu teoria. Menetelmän avulla pyrin tuomaan esille aineistostani Petäjaveden Vanhaan kirkkoon liitettyjä arvoja ja merkityksiä. Tavoitteena on Laurénin tapaan kysyä: millainen on sinun kokemuksesi (Petäjaveden Vanhasta kirkosta)?

Grounded theory (GT) on amerikkalaisten Barney Glaserin ja Anselm Straussin lähinnä sosiologisen tutkimuksen käyttöön kehittämä tutkimusmenetelmä. Sen ajatuksena on luoda uutta teoreettista käsitteistöä aineistolähtöisesti. (Laurén 2006.)

Kirsi Laurén on käyttänyt menetelmää tutkimuksessaan ja arvioi sitä näin:

GT soveltuu hyvin ihmistieteisiin, joissa tutkitaan ihmisten toimintaa ja keskinäistä vuorovaikutusta sekä sitä, miten näitä tilanteita eritellään ja hahmotellaan puheessa. Se luontuu sellaisten ilmiöiden ja merkityssuhteiden tutkimiseen, joista on olemassa vähän teoriaa ja aikaisempaa tietoa. Tutkimusta ei aloiteta valmiilla teorialla, joka ohjaa kysymyksenasettelua ja aineiston valintaa, vaan tarkoitus on, että tutkijalla ei ole tutkimusaiheestaan lukkoon lyötyjä ennakkokäsityksiä. Ongelmalähtöiseen tutkimukseen verrattuna työjärjestys on näin ollen käänteinen: aineistoa lukemalla etsitään tutkimuson-

gelmaa, ydinongelmaa sekä sen ydinilmiöitä ja analyysin tavoitteena on käsitteellinen pitävyys. (Laurén2006, 69.)

Tutustuin grounded theory -menetelmään Laurénin suotutkimuksen myötä. Hän puolestaan päätyi käyttämään sitä tutustuessaan Suotarina-aineistoon. Hänen mukaansa aineistosta itsestään oli konstruoitavissa tutkimusongelma, joka mahdollistaisi myös tarpeellisen tutkimusaineiston muodostamisen. Hän hyödyntää menetelmää muodostaakseen kirjoittajien näkemyksille uskollisen ja perustellun tutkimusaineiston. Hänen mukaansa varsin väljän kysymyksenasettelun tuloksena syntyneen Suotarina-arkistoaineiston lähestymiseen GT antaa työohjeet ja -välineet, tieteellisen tarkastelun kompassin ja kartan, jonka avulla nousee esiin juuri kyseistä empiiristä tutkimusaineistoa kuvaavia havaintoja ja löytöjä sekä uusia näkökulmia, jotka ongelmalähtöisessä tutkimuksessa saattaisivat jäädä huomaamatta (Laurén 2006, 69.)

GT -menetelmää käyttävän tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää erilaisten asioiden merkityksiä tutkittavien sisäisessä maailmassa eli eräällä tavalla tehdä näkyväksi tekstin tai puheen takana oleva merkity maailma. Menetelmässä korostuu hypoteettis-deduktiivisen (yleisestä yksittäiseen) tieteenihanteen kritiikki; etsitään vastausta kysymykseen mitä on, ei mitä pitäisi olla. Tutkija lähtee kentälle ilman etukäteen ohjaavaa viitekehystä, ja osallistujana/havainnoijana hän pyrkii opettelemaan tutkittavien maailmaa ja "avaamaan mielensä aineiston vietäväksi" sekä kääntää ensikäden tiedon tutkimuskielelle. (Molander [online].)

GT:ssa oletetaan luokittelun (kategorioiden) nousevan aineistosta ja niiden välisten suhteiden selvenevän tutkimusprosessin myötä. Aineistoa jaotellaan ja eri osia verrataan jatkuvasti, jonka myötä analyysi etenee ja pysyy hallinnassa. Analyysiprosessi etenee kohti korkeampaa abstraktion astetta, teoria rakentuu luokittelun tuloksena syntyneiden abstraktien kategorioiden välisistä suhteista. Tavoitteena on esittää käsitteellisesti, mitä aineisto heijastaa empiirisesti eli nostaa arkipäivän tieto käsitteelliselle tasolle. "Teoria" perustuu aineiston sisäiseen juoneen ja tulee ymmärtää aineiston ylittämisen näkökulmasta. (Molander [online].)

GT-menetelmää on kritisoitu sen perusteella, että jotkut tutkijat epäilevät tutkimuksen tekemisen olevan mahdotonta ilman esitietämystä ja ennako-oletuksia. Laurénin mukaan menetelmää ei ole syytä tulkita näin ahtaasti. Hänen mukaansa siitä huolimatta, että tutkija

tarkastelee tutkimuskohdettaan avoimesti ja mahdollisimman vapaana siihen liittyvistä ennakko-oletuksista, omaa esiymmärrystä ei tarvitse eikä saa jättää tutkimuksessa hyödyntämättä. (Laurén 2006, 70).

Esiymmärryksestä voi olla jopa hyötyä kysymysten asettelussa ja aineiston muodostamisessa, mutta ennakko-odotukset eivät saa johtaa tutkimusta. Tutkimuskysymysten ja -tulosten on ehdottomasti nouseva itse aineistosta. Tässä auttaa tutkijan ”teoreettinen herkkyys”, joka auttaa erottamaan olennaisen epäolennaisesta. Myös jatkuva vuorovaikutus aineiston kanssa on tärkeää.

Itselleni ennakko-oletusten hyödyntäminen on edellä esitetyn kritiikin suhteen arka paikka, sillä olen ollut tekemisissä Petäjäveden Vanhan kirkon ja siihen liittyvien muistelujen kanssa jo pitkään ennen pro gradu -työskentelyäni. Olen ollut mukana keräämässä muiste- luita sekä muistellut itsekin. Kirjoituskilpailun kirjoitukset ovat kuitenkin oma lukunsa tarinoiden keräämisprosessissa. En myöskään ole ainakaan tietoisesti lyönyt lukkoon mi- tään johtopäätöksiä aineistosta. Olen pyrkinyt lukemaan kirjoituksia avoimin mielin. Kun analyysi on edennyt, olen saanut tukea tutkimuksesta nousseille tuloksille muista lähteistä eli erillään kilpailusta kerätystä aineistosta. Vaikka minulla on aiheesta jonkinlaista esi- ymmärrystä, pystyn tarkastelemaan tutkimuskohdettani vapaana ennakko-oletuksista.

3.3. Keskeiset käsitteet

Merkitys

Humanististen tieteiden näkökulmasta ympäristö on ihmiselle aina jollain tavalla merkityk- sellinen, ja merkityksiä voi olla useita samanaikaisesti. Sana ”merkitys” voidaan määritellä niin, että määritelmä kattaa suuren tapausten luokan, vaikka ei kuitenkaan kaikkia sen käyttötapauksista. Sanan merkitys löytyy sen käytöstä kielessä. Nimen merkitys puolestaan selitetään joskus osoittamalla sen haltijaa. (Wittgenstein 1999, 49). Jos siis halutaan tietää, mitä Vanhaan kirkkoon liitetyt merkitykset ovat, on käännettävä niiden puoleen, joille kirkko merkitsee jotakin. Merkitykset ovat siis ensisijaisesti kielellisiä ilmauksia.

Ymmärryksemme ympäristöstä on sidoksissa aina taustatekijöihin, joita ovat mm. aika, paikka, ikä ja sukupuoli. Ympäristöä tulkitaan paitsi kielen kautta myös kokemusten ja tietojen avulla. Petäjaveden Vanhan kirkon kohdalla kokemus on yksi tärkeimmistä merkityksen tuottajista. Unesco-nimitys tekee siitä arvokkaan, ikä vanhan ja käyttötarkoitus pyhän. Jokainen kävijä kokee kirkon omalla tavallaan ja omasta viitekehystänsä käsin. Minä saatan istua kirkon penkissä aistien sen hengellistä syvyyttä, kun taas joku toinen sivelee vanhoja hirssiä miettien niiden kestävyyttä vuosisadasta toiseen.

Paikka ja tila

Kirkko on paitsi rakennus, myös paikka ja tila. Folkloristiikan tutkija Petja Aarnipuu on tarkastellut Turun linnaa kertomuksellisenä tilana, joka syntyy ajasta ja paikasta. Tilalla ei voi olla vain yksi tai ennalta määrätty merkitys, vaan se muotoutuu ja saa merkityksensä sosiaalisen toiminnan yhteydessä jatkuvasti, yhä uudelleen. Hän liittää tila-käsitykseensä kaksi määritelmää: tila on käytössä oleva paikka ja sitä voidaan lähestyä kerrontana. Näin hän näkee rakennuksen yhtä aikaa sekä aineellisena että aineettomana. (Aarnipuu 2008, 26.) Samalla tavoin myös Petäjaveden Vanha kirkko voidaan nähdä tilana, joka on itsessään kertova ja josta voivat myös muut kertoa.

Ympäristön, tässä tapauksessa rakennuksen, kokeminen ei perustu pelkästään välittömiin aistimuksiin, sillä ihminen sitoo aistimansa merkitysverkostoihin. Ympäristö on myös henkilökohtainen tila, johon ihminen kiinnittyy elämismaailmansa kautta. Paikasta tulee subjektiivisesti koettu tila, kun omat kokemukset ja toiminta liittävät hänet siihen.

Martti Korhonen on taidehistorian proseminaarityössään tarkastellut Petäjaveden Vanhaa kirkkoa siellä vierailevien ihmisten aistimusten ja näiden tulkintojen näkökulmasta. Myös hänen mukaansa se mitä kirkossa aistitaan, on yhteydessä siihen mitä kirkon ajatellaan olevan. Esimerkiksi suomalaisella maaseudulla lapsuutensa eläneet saattavat yhdistää kirkossa tuoksuvan tervan suomalaisuuteen maaseutuun eli omiin juuriinsa. Suurkaupungista tulevalle ulkomaalaiselle tervan tuoksu voi olla ensimmäinen ja eksoottinen kokemus. Korhosen tutkimuksessa nousi korostetusti esille eri aistien monimuotoisuus kokemusten tulkinnassa. ”Vaikuttaisi siltä, että eri aistit vaikuttavat tilan tunnelmaan eri tavoin, tosin

myös kirkkovierailun syy ja kirkossa tapahtuva toiminta sekä sosiaalinen todellisuus merkitsevät tunnelman synnyssä.” (Korhonen 2011.)

Tila ei sijaitse vain ihmisen ulkopuolella vaan on osa ihmisen kokemusmaailmaa, minkä vuoksi voimme tuntea kuuluvamme johonkin paikkaan tai jostakin paikasta voi tulla kuin osa itseä. Seppo Knuutila kirjoittaa: ”Vaikka maantiedollisia paikoilla on konkreettiset sijaintinsa, kulttuuriset merkityksensä ne saavat elämästä, kokemusten ja kertomusten välittäminä. Paikat voivat olla yhtä hyvin osoitettavissa olevia kuin keksittyjä, väärin muistettuja tai unohtuneita” (Knuutila 2006, 7.)³

Paikalle voidaan antaa yhteinen merkitys, mutta koska kyse on sosiaalisesti tuotetusta asiasta, merkitys yleensä vaihtelee kokijansa mukaan. Merkitykseen vaikuttavat mm. kokemukset, aistit, ja toiveet. (Korkiakangas 2004, 156.) Käsillä olevassa tutkimuksessa pureudutaan erilaisten ihmisten antamiin merkityksiin yhdestä paikasta, joka on samalla yhteinen kaikille. Kuitenkin jokainen heistä on kokenut kohteen omalla tavallaan eikä yksikään kirjoitus ole samanlainen. Kirjoittajilla voi olla samantyyppisiä kokemuksia, tietoja ja muistoja sekä yhteistä historiaa, mutta jokainen on kokenut ja tulkinnut sen yksin. Käsillä olevan tutkimuksen kohteena ovat nimenomaan ihmisten (yleisön) antamat merkitykset, kun taas esim. Turun linnaa koskevassa tutkimuksessa keskiössä oli itse rakennus.

Tutkimusaineiston kirjoituksista myös ilmenee, miten paikka, tässä tapauksessa kirkkorakennus, voidaan personifioida. Siitä tulee persoona, jolla on oma ”sielu”. Tilan ja paikan ohella myös identiteetin käsite on tärkeä ihmisen ympäristösuhteen tarkastelussa. Sen lisäksi, että paikalla itsellään voi olla oma identiteettinsä, paikan identiteetti, myös ihmisellä voi olla alueellinen identiteetti. Paikkaan kuulumisen tunne on subjektiivinen kokemus, mutta alueellisen identiteetin muodostumiseen vaikuttavat ”jaetut”, yhteiset kokemukset ja näkemykset paikan luonteesta ja erityispiirteistä. Kollektiivisen kokemuksen paikasta voi tuottaa paitsi tietyllä alueella asuvien yhteinen historia, myös esimerkiksi median tai taiteen muodostamat mielikuvat kyseisestä paikasta. Paikasta voi tulla myös symboli jostakin

³ Esimerkkinä tästä mainittakoon muinainen Atlantis, tarunhohtoinen saari, jonka kerrotaan kadonneen. Todisteita Atlantiksen olemassaolosta ei tietääkseni ole, mutta kertomukset siitä elävät vahvasti. Eräs teoria on, että muinainen Atlantis olisi muistuma muinaisesta korkeakulttuurista, joka tuhoutui luonnonmullistuksessa. Elämään jääneet muistot ovat synnyttäneet legendan upeasta Atlantiksesta.

tai jollekin, esimerkiksi Petäjaveden Vanhasta kirkosta on tullut symboli koko Petäjaveden kunnalle.⁴

Bo Lönnqvist määritteli Korpilahdella vuonna 2002 pidetyssä Eilisestä tulevaan -luentosarjassa paikallisuuden itsetietoisuudeksi, joka myös synnyttää jotakin konkreettista: ”Oma ja vieras erotetaan toisistaan, eikä alistuta ylhäältä päin tulleeseen ohjaukseen. Tila otetaan haltuun”. Historiallisen paikallisuuden tunteen esimerkiksi hän nostaa Petäjaveden Vanhan kirkon rakentamisen ja pitäjän erottautumisen emäpitäjästä. Erityisesti se, että petäjävetiset eivät odotelleet Ruotsin kruunulta lupaa kirkon rakentamiseen, eivätkä noudattaneet hallinnon antamia rakennuspiirustuksia, kertovat vahvasta paikallisuuden tunteesta. Nykyinen paikallisuuden tunne ei Lönnqvistin mukaan välttämättä edellytä tai tuota edellä kuvatunlaista vastarintaa, vaan oma tila raivataan henkisessä mielessä. (Korpilahti 4.12.2002, 4.)

⁴ Turvallinen kaupunki -nettisivustolla on mielenkiintoinen esitys siitä, kuinka luodaan turvallinen alue. Siinä on otettu huomioon mm. alueen identiteettiin, paikallisuuteen ja historiaan liittyvät kysymykset. Paikkaan kuulumisella vaikuttaa olevan suuri merkitys myös turvallisuuden kannalta. (<http://www.turvallinenkaupunki.fi/turvallisuusteemat/rikoksia-ja-ilkivaltaa-ehkaiseva-elinymparisto/suunnittelun-suuntaviivoja/territoriaalisuus-ja-alueen-identiteetti/alueen-identiteetti-omaleimaisuus-ja-tunnistettavuus>)

4. HISTORIAN HAVINAA

4.1. Kirkkotupa kasvavaan kylään

Koska tarkastelen tutkimuksessani Petäjäveden Vanhaa kirkkoa vahvasti paikallisesta näkökulmasta, on hyvä tutustua myös alueen historiaan. Asutushistoria kytkee menneet tapahtumat nykyihmisille tuttuun maisemaan ja kirkollisen elämän kuvaus on elimellinen osa paikallishistoriaa. (Jokipii 1996, 26, 99). Erityisesti asuttaminen ja uskonnolliset tavat kertovat muinaisesta Petäjävedestä sekä tilanteesta, jolloin Vanha kirkko rakennettiin. Paikallishistoria avaa syvempiä näkökulmia ja pyrkii antamaan vastauksia muun muassa siihen, miksi kirkko rakennettiin nykyiselle paikalleen, miksi petäjävetisillä oli niin kiire sen rakentamisessa ja miksi se on vielä tänäkin päivänä niin tärkeä, että kirkosta voidaan puhua jopa paikallisena instituutiona.

Lyhyt katsaus Petäjäveden asutushistoriaan raottaa näkökulmia paikallisiin oloihin, joissa on yhdistynyt lappalaisten ja vahvimmin hämäläisten ja savolaisten vaikutteet. (Manninen 1994, 17). Alue on sijainnut pitkään syrjäisessä erämaassa, josta on ollut pitkä ja hankala matka emäpitäjään, Jämsään asioimaan. Ainakin osittain tästä syystä Petäjäveden kylien asukkaat ovat oppineet tulemaan toimeen omillaan ja pitämään pintansa heille tärkeissä asioissa. Omatoimisuus näkyy tämän tutkimuksen kannalta katsottuna varsinkin Petäjäveden Vanhan kirkon ja sitä edeltäneen kirkkotuvan rakentamisessa. Molemmat rakennettiin omin voimin, ennen hallitsijalta saatua lupaa, sillä petäjävetisillä, silloisilla kuivasmäkeläisillä, oli kova tarve saada kirkko omaan pitäjään. Syyt olivat käytännölliset, mutta myös hengelliset.

Muutaman kivikautisen esinelöydön perusteella tiedetään ihmisen liikkuneen Petäjäveden alueella kampakeraamisella kaudella. Petäjävedeltä löydetyistä merkittävimmistä kivikauden esineistä yksi löytyi Veitsikän maalta Ala-Kintaudelta, toinen Ala-Merosesta, kolmas on kaivettu esiin Karikon suosta ja neljäs taltta on Kuivasmäen Kolulta. (Pänkäläinen 1978, 9.) Löydökset ovat eri puolilta pitäjää, minne myös myöhempi asutus on levinnyt. Sittemmin rakennettu Vanha kirkko on pystytetty keskeiselle paikalle niin, että pitäjän eri suunnista on sinne ollut hyvät vesireitit.

Kiinteän asutuksen syntyessä kristinusko levisi myös Jämsän alueelle ja jokivarren kylistä muodostettiin oma seurakunta. Hämeessä kristinusko saavutti lopullisen voiton 1230-1240-luvuilla, ja viimeistään pian tämän jälkeen voidaan jämsäläisten katsoa tulleen kristityiksi. Pakanalliset tavat säilyivät rinnalla kuitenkin pitkään. (Suvanto 1989, 156-157.) Petäjäveden ainoa keskiaikainen asutus oli Rukoila, joka edusti Petäjäveden asutusta yksinään katolisenä aikana Jämsän seurakunnassa. Talo oli yksinäinen erämaatalo tiettömien korprien keskellä, joten kirkollinen vaikutus on todennäköisesti jäänyt varsin pintapuoliseksi. Oletettavasti Rukoilan asukkaat pitivät omat uskomuksena varsin pitkään. (Pänkäläinen 1978, 12-13.)

Uskonpuhdistusaikana asutus kasvoi myös Petäjävedellä, jossa alueen taloluku kasvoi 13-kertaiseksi. Pitäjään työntyi savolaisasutusta ja kasvava uudistusasutus lisäsi Jämsän papiston työmäärää. (Pänkäläinen 1978, 17.) Valtiovallan harjoittaman asutustoiminnan jälkeen Jämsän kylien suuruusjärjestys muuttui melkoisesti siitä, mikä se oli ollut ensimmäisen maakirjan aikoihin vuonna 1539. Talomääriltään laskettuna kahdeksan aluetta käsittävästä Jämsästä nykyisen Petäjäveden alue oli kolmanneksi suurin. Vuonna 1539 se oli ollut pienin. (Oja 1989, 178-179.)

Jo 1600-luvun lopun Keski-Suomessa suurten seurakuntien reuna-alueilla asuvat alkoivat rakentaa itselleen vaatimattomia saarnahuoneita, joissa pappi vieraili joitakin kertoja vuodessa. Vähitellen saarnahuoneiden ränsistyttyä ja tultua ahtaiksi haettiin kappelioikeuksia sekä lupaa rakentaa oikea kirkko. Jumalanpalvelukset säilyivät pitkään emäkirkolla asuneen pitäjänapulaisen saarnamatkojen varassa. Ensimmäiset kappelit perustettiin jo 1600-luvun lopulla Korpilahdelle ja Jyväskylään. Seuraavan vuosisadan jälkipuolella seurakuntien jakaantuminen voimistui. Kirkkojen rakentaminen rasitti myös emäseurakunnan väkeä. Korjauksista huolimatta vanhat kirkot eivät pysyneet kunnossa ja uusien rakentaminen oli edessä. (Jäppinen & Voutilainen 2002, 6-7.)

1700-luvun alku oli Petäjävedellä, kuten koko emäseurakunnan alueella, vielä puutosaikaa. Talojen määrä pysyi kuitenkin sata vuotta kestäneen asutustoiminnan ja lamakauden jälkeen lähes samana. Sotien ja lamavuosien uuvuttamat kyläläiset kokivat matkat kaukaiseen emäpitäjän kirkkoon raskaiksi ja katsoivat oikeudekseen rakentaa oman kirkkotuvan ja hautausmaan. Saarnahuoneen paikka löytyi Puttolan talon mailta Petäjäveden kylästä.

(Jäppinen & Voutilainen 2002, 6-7.) Syitä paikan valitsemiseen ei ole tiedossa, mutta taustalla oli ainakin sen keskeinen sijainti vesiteiden varrella, jolloin kaikista kylistä oli sinne hyvät kulkuyhteydet.

Olivat käytännön järjestelyt sitten mitkä tahansa, paikan luonnollista valintaa tuki vesireitien lisäksi lähellä sijainnut Kuoliosaari, jonne on haudattu vainajia ilmeisesti isonvihan aikana. Tarinan mukaan saaren ainoat asukkaat, Peltosen perhe, ryhtyivät kaivamaan itselleen perunakuoppaa, jolloin maasta löytyi luita. Talon isäntä oli tuolloin Justus Peltonen ja saarta on kutsuttu myös Justunsaareksi. Kirkkoherra J.N. Joutselan mukaan haudat olisivat olleet laattojen reunustamat ja niillä olisi ollut kivipaaseja. Myös kirkkosalmen toiselle puolelle Solikkosaareen kerrotaan haudatun vainajia isonvihan aikana. (Pennanen 1992.)

Vuonna 1724 paikalliset talonpojat ilmoittivat Jämsän piispankäräjillä, että Petäjaveden kylään Puttolan maille on rakennettu oma, kattoa vaille valmis kappeli. Petäjävedellä on todennäköisesti ollut jo ensimmäisen kirkon rakennusajoista alkaen tapuli ja kello. Piispankäräjillä helmikuussa 1738 Kuivasmäen kappelin asukkaat anoivat kolehtia kellojen ja muiden varusteiden kohentamiseksi. Vuosina 1744–1748 kannetun kolehdin avulla uuden kellon lunastaminen vuonna 1745 ja uuden tapulin rakentaminen vuonna 1748 saatiin kattetua. Hankkeisiin olivat petäjävetiset itsekin keränneet varoja. Kirkon tapuli oli kansan muistitiedon mukaan kalmiston eteläisessä laidassa ja toimi välikäytävänä kirkosta rantaan. Rakennustarpeina käytetyt hirret olivat pieniä ja huonoja, ja se oli rakennettu huonosti. Rakennuksen rappeuduttua ja asukasmäärän kohottua tuli tarve rakentaa uusi, nykyinen Petäjaveden Vanha kirkko. (Pänkäläinen 1978, 29-30.)

4.2. Vanhan kirkon rakentaminen

Kirkonrakennusaikeistaan kyläläiset ilmoittivat tuomiokapitulille Jämsän emäseurakunnan kirkkoherran johdolla vuonna 1761. Tuomiokapituli suhtautui ristikirkkohankkeeseen⁵ suopeasti, mutta apua ei kuitenkaan ollut heti luvassa, sillä ennen varojen myöntämistä

5 1600-luvun jälkipuolella levisi Ruotsista Suomeen uusi kirkkotyyppi. Keskiajalta periytyvien pitkäkirkkojen tilalla alettiin suosia ristikirkkoja. Yksi tärkeä Suomen varhaisten ristikirkkojen esikuva oli Pyhän Katriinan kirkko Tukholmassa. Ristikirkon saama suosio perustui mm. siihen, että ristikirkkojen penkeissä istuneet seurakuntalaiset olivat lähempänä saarnastuolista sanaa julistavaa pappia kuin entisenmallisessa pitkässä kirkkosalissa. (Jäppinen & Voutilainen 2002, 7-8.)

edellytettiin vanhan kirkon tarkastamista. Lisäksi uuden kirkon piirustukset ja kustannusarvio tuli lähettää Kuninkaalliseen rakennusvirastoon, Yli-intendentinvirastoon Tukholmaan. Asiapaperit lähetettiin eteenpäin heinäkuussa vuonna 1761. Suunnittelijana, piirustusten laatijana ja rakennusmestarina toiminut Jaakko Lemetinpoika Leppänen⁶ laati kustannusarvion. Odotellessaan vastausta kolehtianomukseensa kuivasmäkeläiset alkoivat rakentaa nykyistä Vanhaa kirkkoa Leppäsen johdolla. Talolliset toivat puutavaran paikalle ja rakentajat latoivat perustukset, salvoivat hirsiseinät ja paanuttivat aumakaton vain 35 päivässä. (Jäppinen & Voutilainen 2001, 10.)

Petäjävedellä on kirkosta puhuttaessa korostettu aina kirkon rakentamista rohkeasti ilman virkavallan lupaa ja talonpoikaista sisua osoittaen. Anu Vuorela sanoo proseminaariryönsään, että tästä on muodostunut jopa eräänlainen itseisarvo ja ”talonpoikaisuuden voi nähdä muuttuneen kirkkoa määrittäväksi arvoksi ja sen erikoislaadun takeeksi” (Vuorela 2004, 4). On totta, ettei kirkon rakentaminen ilman lupaa ollut harvinaista tuon ajan Suomessa, mutta asian ytimen mielestäni muodostaa kuitenkin tilanne ja olosuhteet, joissa rakentaminen aloitettiin. Petäjävetisille talonpojille oman kirkon rakentaminen oli paitsi käytännön sanelemaa todennäköisesti myös näytönpaikka, jolla haluttiin osoittaa oman kylän vahvuutta ja omanarvontunnetta suuren emäseurakunnan edessä. Kirkon ainutlaatuisuus ei suinkaan perustu siihen, että se olisi rakennettu ilman lupaa, vaan sen ainutlaatuisuuden toteutumiseen, joka on säilynyt muuttumattomana nykyaikaan.

Kirkon sisätyöt lattiaa lukuun ottamatta jäivät varojen puutteessa myöhemmin tehtäviksi. Seiniin maalattujen vuosilukujen perusteella holvaukset valmistuivat vuonna 1764, mutta lasi-ikkunat pystyttiin hankkimaan vasta seuraavana vuonna. Kiinteän sisustuksensa kirkko sai ilmeisesti vuosina 1764-1765. Vasta vuonna 1769, kuusi vuotta kirkon pystyttämisen jälkeen, saatiin rakennuskustannusten kattamiseen tarvittut kolehtirahat, 432 taalaria 14 äyriä. (Jäppinen & Voutilainen 2001, 10.)

Kuivasmäen kappeliseurakunnan, joksi Petäjäveden kappelia kutsuttiin aina 1860-luvulle saakka, perustaminen ei varsinaisesti etäännyttänyt sitä Jämsästä. Kirkollisesti Kuivasmäki oli yhä Jämsän emäseurakunnan osa, kunnes asutuksen ja väkiluvun kasvu pohjustivat aja-

6 Vesangassa asunut Jaakko Klemetinpoika Leppänen oli Laukaan pitäjännikkari. Hän liikkui kirkkojen korjaustyömailla Laukaassa, Jämsässä ja Korpilahdella. Hänen vaativin tehtävänsä oli kuitenkin Petäjäveden Vanhan kirkon rakentaminen vuosina 1763-1765. (Jäppinen & Voutilainen 2002, 10.)

tusta Jämsästä irtaantumiselle. Monien vaiheiden jälkeen asia eteni niin, että tammikuussa 1867 senaatti suostui kuivasmäkisten anomukseen ja hanke toteutui melko pian. Samoihin aikoihin kirkkoherrakuntahankkeen kanssa suunniteltiin Petäjävedellä siirtymistä kunnallishallintoon. Vuonna 1865 kunnallisasetus erotti maallisen ja kirkollisen hallinnon toisistaan: syntyivät kunta ja seurakunta. (Manninen 1994, 22-23.)

4.3. Kirkollinen elämä

Petäjäveden Vanha kirkko oli ahkerassa käytössä lähes 120 vuotta. Siitä pidettiin hyvää huolta; sen kattoa uusittiin ja tervattiin, ikkunoita suurennettiin ja kirkkotilaa laajennettiin rakentamalla sakasti itäpäättyyn. (Jäppinen & Voutilainen 2001, 56.) Jumalanpalvelukset olivat yleisin hengellisen toiminnan muoto. Niitä pidettiin sunnuntaisin ja juhlapyhinä. Petäjävetiset kävivät ahkerasti kirkossa vielä 1870-luvun puoliväliin saakka. Siitä lähtien kirkossakäynti alkoi vähentyä. (Manninen 1994, 191-192.)

Entisaikaan kirkon tehtäväpiiri oli nykyistä laajempi. Papiston piti huolehtia paitsi seurakuntalaisten hengellisistä tarpeista myös lukutaidon opettamisesta kansalle, köyhien, vammaisten ja sairaiden hoidosta, moraalista, kurista ja järjestyksestä. Jos joku seurakuntalaisista hairautui kaidalta tieltä, oli kirkon velvollisuus ojentaa häntä. Vastuuseen joutui mm. juopottelusta, noituudesta sekä kortinpeluusta pyhänä. Muistona seurakuntalaisten ojentamiseen käytetyistä häpeärangaistuksista on kirkon eteisessä sijaitseva ns. musta penkki. Vaikka joskus jouduttiin turvautumaan ankariin rangaistuksiin, oli suhtautuminen uskonasioihin yleensä hyvää ja aktiivista. Siitä kertovat mm. kirkkojen rakentamiset, valistuksen lisääntyminen, hengelliset herätykset ja seurakunnan itsenäistyminen. (Pänkäläinen 1968, 106-108.)

Petäjävetiset olivat innokasta kirkkokansaa Vanhan kirkon aikaan. Jotkut jopa hankkivat kotiinsa Raamatun, vaikka se olikin kallis. 1780-luvulla joka kymmenennessä talossa oli Raamattu. (Pänkäläinen 1968, 107). Jumalanpalvelukset eivät tarjonneet pelkästään hengen ravintoa, sillä tilaisuuden lopuksi luettiin myös maallisia kuulutuksia. Ne saattoivat olla esivallan tiedotuksia, työtilaisuuksia tai taloutta koskevia ilmoituksia. Kuulutukset kiinnostivat ihmisiä, sillä vain harvalle tuli sanomalehti, eikä niissäkään juuri kerrottu pai-

kallisista asioista. Monet saapuivat kirkkoon kuulutusten vuoksi. Papiston kerrotaan havainneen, että vasta jumalanpalveluksen loppuvaiheessa tuli kirkkoon ihmisryntäys. (Maninen 1994, 192.)

Petäjaveden Vanha kirkko kävi pieneksi kasvavalle seurakunnalle jo 1850-luvulla. Lokakuussa 1861 jopa Suomettaressa kerrottiin kirkon ahtaudesta. Kirjeenvaihtaja kirjoittaa, että pieneksi jääneessä kirkossa ”eiwät napit kestä nutuissa ja että waimowäkien huivit repiäwät”. Petäjaveden asukasluku oli kasvanut jo lähes kolmeentuhanteen ja tarvittiin uusi kirkko. Niinpä kirkkolahden toiselle puolelle nousi uusi kirkko vuonna 1879, ja Vanha kirkko jäi autioksi ja rapistumaan. Vähitellen paanukatto lahosi ja ikkunat menivät rikki. Kerrotaan, että osa kirkonpenkeistä päätyi polttopuiksi, ja kirkkoa pidettiin heinälatonakin. (Jäppinen & Voutilainen 2001, 56.)

Kirkon ollessa huonossa kunnossa sitä uhkasi jopa purkaminen, mutta papisto onnistui estämään hankkeen. Kun Petäjaveden seurakunta vietti 200-vuotisjuhliaan vuonna 1928, Vanha kirkko haluttiin kunnostaa siihen kohdistuneen arkkitehtonisen ja taidehistoriallisen kiinnostuksen vuoksi. Petäjävedellä 1910-luvulla kirkkoherrana toimineen Nathanael Borgin tytär, Elsi Borg suunnitteli ja vastasi kunnostuksesta, jonka yhteydessä kirkon penkit, portaat ja ikkunat korjattiin. (Jäppinen & Voutilainen 2001, 57.) Vuonna 1949 Lars Pettersson laati kirkon korjaussuunnitelman, jossa paanukatun korjaus mainittiin kiireellisimmäksi toimenpiteeksi. Petterssonin mielestä kirkko oli Suomen puukirkoista rakennustaiteellisesti merkittävin.

1900-luvulla kirkkoa korjattiin varojen mukaan. Pitkään aikaan kirkko ei ollut säännöllisessä käytössä, mutta esim. koululaiset ja rippikoululaiset vierailivat siellä satunnaisesti. Kirkon arvoa ei nähty, ennen kuin muualta tulleet asiantuntijat huomioivat sen ainutlaatuisuuden. Museovirasto ehdotti kirkkoa Unescon maailmanperintölistalle jo 1991. Hanke toteutui kolme vuotta myöhemmin. Turistit alkoivat vieraila kirkolla jo 1960-luvulla, mutta maailmanperintölistalle pääseminen lisäsi turistien määrää huomattavasti. Nykyisin vierailijoita kirkolla käy yli 20 000 vuosittain. Kirkolliseen käyttöön kirkko on palannut erityisesti kesäaikaan, jolloin siellä pidetään jumalanpalvelus joka sunnuntai. Kirkossa järjestetään häitä ja kastetilaisuuksia, konsertteja ja muita tapahtumia, esim. jokavuotinen Jyväskylän Kesä -tapahtuman konsertti. (Petäjaveden vanha kirkko [online].)

PERUSTUSTEN PÄÄLLE RAKENNETUT TARINAT

5. TARINOIDEN KERTOMAA

5.1. Faktaa ja fiktiota

Petäjäveden Vanha kirkko lienee kiinnostanut tarinankertojia alusta asti. Petäjävesilehdessä kerrottiin vuonna 1961 tarinaa kirkosta tavalla, joka ei enää läpäisisi nykyjournalismin sihtiä. Kirjoittaja O.V.S. on laatinut kuvaelman vuodelta 1762, jolloin petäjävetiset vasta havittelivat omaa kirkkoa. Tekstissä käydään vuoropuhelua rakennushankkeesta ja kerrotaan mm. kuninkaan luona käymisestä. Kuvaelma päättyy romanttiseen vuodatukseen:

”Matti (Liikuttuneena): Jokohan nyt toteutuu minunki rukouksen! On tämä Juhannus-ilta sittenkin suur ja pyhä, ku vielä tämmösiä tappauksia sattuu. Minu jo sielu siliemie eissä seisoo uutuuttaa hoitava puinen Herran huone, rist kirkko tuossa salame rannalla, tuota soaressolikkaa vastapäätä.” (Petäjävesi 22.6.1961).

Tuoreempaa tarinankerrontaa edustaa Jaakko Kirkonrotta, joka sai alkunsa vuonna 2007. Kirkonrotan keksi Pekka J. Laine, joka myös esittää Jaakkoa ja esiintyy kirkolla tilauksesta. Ensimmäisen kerran Jaakko nähtiin, kun se kömpi kirkon kellarista kesken kirkonmenojen. Huhuja tästä oli kuultu jo etukäteen, joten kirkko oli täynnä lapsia ja lapsenmielisiä rottaa vastaanottamassa. Jo perinteeksi on muodostunut Jaakon päivän tapahtuma, jolloin Jaakko heittää kuumaa kiven veteen. (Petäjävesi 1.8.2007.)

*Jaakko Kirkonrotta käy kirkossa
ilahduttamassa vierailijoita.*

Kuva: Petäjävesi-lehti.

Käsillä olevan tutkimuksen aineisto jatkaa Vanhasta kirkosta kertovaa tarinaperinnettä. Kilpakirjoitusten analysoinnissa käytän aikaisemmin esiteltyä grounded theory -menetelmää soveltaen. Menetelmän mukaisesti tutkimisen eri vaiheet tulee kirjoittaa näkyville. Tutkimuksen vaiheet ovat: 1) kirjoitusten lukeminen Petäjäveden Vanhalle kirkolle annettujen merkitysten selvittämiseksi, 2) tekstien teemoittaminen ja vertailu, 3) analyttisten kategorioiden rakentaminen kirjoittajien esille nostamien teemojen, käsitteiden ja kerronnallisten seikkojen pohjalta, 4) kirjoitusten uudelleen lukeminen kategorioiden hiomiseksi ja varmistamiseksi, 5) kirjoituksista nousevien hypoteesien täsmentäminen ja vertailu, 6) analyysin kirjoittaminen muodostetun aineiston ja siitä kehittyneen teoreettisen näkemyksen pohjalta. (Ks. Laurén 2006.)

Tutkimus lähti liikkeelle aineiston läpilukemisella. Sen tarkoituksena oli selvittää yleiställä, millaisia merkityksiä kirjoituksissa oli Petäjäveden Vanhalle kirkolle annettu. Aineiston teemoittelun aloitin lukemalla tekstejä useaan kertaan ja kirjoittamalla lyhyitä referaatteja niiden sisällöistä. Luin kirjoitukset summittaisessa järjestyksessä ja päädyin ensimmäiseen, hyvin selkeään jaotteluun: kirjoituskilpailuun osallistuneista teksteistä 17 voidaan ymmärtää faktapohjaiseksi ja 13 fiktiiviseksi. Jaottelu perustuu havaintoon, jonka

mukaan kirjoituksista 13 on selvästi todettavissa keksityiksi. Myös faktapohjaisiksi määrittelemissäni saattaa olla fiktiivistä aineistoa, mutta kokonaisuudessaan ne perustuvat faktaan.

Faktapohjaisista kirjoituksista nousivat hallitsevasti ja toistuvasti esiin seuraavat teemat: kirkolliset toimitukset (häät, hautajaiset, kasteet), jumalanpalvelukset ja rippikoulu, hautausmaa, kirkon tunnelma, kirkon hengellinen sanoma, kirkossa vierailu sekä ajatus kirkosta omana paikkana. Fiktiivisistä kirjoituksista nousivat esille teemat, joissa käsiteltiin kirkon rakentamista, viinikellaria, pelkoa ja jännitystä, pyhiinvaellusta sekä kirkon omaa elämää.

Suurimmalla osalla kirjoituksista on otsikot, joten käytän tutkimuksessa niitä:

TAULUKKO 1. KIRJOITUSKILPAILUVASTAUKSET

FAKTAKIRJOITUKSET	FIKTIOKIRJOITUKSET
<ul style="list-style-type: none"> ○ Kaksi episodua, ○ Sielujen messu ○ Vanhan kirkon rappusilla ○ Muistikuvia Petäjaveden Vanhasta kirkosta ○ Se erilainen kirkkotarina ○ Muistikuviani Petäjaveden vanhasta kirkosta 1977-2002 ○ ja suvi suloinen..... ○ 40-luvulta ○ Pauhatkoon elon meri... ○ Vanha kirkko A ○ Kommelluksien kautta vihille ○ Lapsena kirkkotietä kuljen ○ Vanha kirkko B. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Vanhalla kirkolla ○ Mummolan pihapiirissä ○ Kesäkuu Anno Domino 1763 ○ Vanha pyhäkkö ○ Viininkantaja ○ Muutostaikuri Petäjaveden vanhassa kirkossa ○ Petäjaveden Vanhan Kirkon ehtoollisviinikellari ○ Sunnuntai... ○ Petäjaveden Vanhan kirkon viinikellarin salaisuus ○ Salaperäinen viinikellari ○ Petäjaveden vanhan kirkon mystinen viinikellari... ○ Torpparin pyhäpäivä ○ Mametti tapaa Hyvän Kristoforoksen.
Lisäksi ryhmään kuuluu neljä kirjoitusta,	

joilla ei ole selvää otsikkoa. Niistä käytän tunnisteena kirjoitusten ensimmäisiä sanoja:

- Siinä minä pienenä tyttönä istuin
- Lapsena kuulin aikuisten kertovan
- Petäjaveden Vanha kirkko on liitetty
- Mummoni asui Kintauden Vuorenpäässä

Analyysin seuraavassa vaiheessa aloin rakentaa analyttisiä kategorioita kirjoittajien esille nostamien teemojen, käsitteiden ja kerronnallisten seikkojen pohjalta. Kun kaikki tarinat laitetaan yhteen, faktaa ja fiktiota erottamatta, ne jakautuvat selvimmin kolmeen eri teemaan: elävä kirkko, minun kirkkoni ja jännittävä kirkko. Niissä nousevat teemat käsittelevät kirkollista elämää ja kirkossa käyntiä, omaa suhdetta kirkkoon sekä kirkkoon liitettäviä jännitystarinoita. Toki teksteissä on viittauksia muihinkin teemoihin, mutta jokaisesta nousee päällimmäiseksi yksi teema. Pääasiallisen tutkimusaineiston lisänä käytän Petäjävvedellä pidetyn tarinankeruun satoa. Lisäksi tuon esille Petäjävvedellä yleisesti tunnettuja tai paikallishistorioista tuttuja tarinoita.

5.2. Kolme kirkkonäkemyttä

Elävä kirkko -kategoriaan kuuluvat kirjoitukset, joissa kuvataan kirkollista elämää, jumalanpalveluksia, toimituksia tai muita käyntejä siellä. Kategoriaan kuuluvat: Kaksi episodua (häät), Sielujen messu (hautajaiset), Mummoni asui Kintauden Vuorenpäässä (jumalanpalvelus), Muistikuvia Petäjaveden vanhasta kirkosta (rippikoulu, konfirmaatio), Muistikuviani Petäjaveden vanhasta kirkosta 1977–2002 (vierailu), ... ja suvi suloinen (häät), 40-luvulta (hautausmaan hoito), Pauhatkoon elon meri (vierailu), Petäjaveden vanha kirkko on liitetty... (maailmanperintö, turismi), Kommelluksien kautta vihille (häät), Vanha kirkko B (vierailu, häät, kirkkopyhät), Vanhalla kirkolla (kirkon elämä ennen ja nyt), Kesäkuu Anno Domino 1763 (kirkon rakentaminen), Martta Hadrianuksen tytär (hautajaiset), Vanha pyhäkkö (kirkon elämä ennen ja nyt), Torpparin pyhäpäivä (jumalanpalvelus) ja Mametti tapaa hyvän Kristoforoksen (pyhiinvaellus).

Minun kirkkoni -kategoria sisältää kirjoituksia, joissa korostuu kertojan henkilökohtainen suhde kirkkoon tai kokemus siitä, että kirkko on antanut kertojalle jotakin: Vanhan kirkon rappusilla (ikioma piilopaikka), Se erilainen kirkkotarina (apua elämäkysymyksiin), Vanha kirkko A (omien pelkojen voittaminen), Lapsena kirkkotietä kuljin (juuret) ja Mummolan pihapiirissä (kotoisa maisema).

Jännittävä kirkko -kategoriaan kuuluvat kirjoitukset, joiden pääteema liittyy jännitykseen ja pelkoon: Lapsena kuulin (kummitusjuttuja, luut), Viininkantaja (peikko), Muutostaikuri Petäjaveden vanhassa kirkossa (pimeys, ahtaus), Petäjaveden vanhan kirkon ehtoollisviinikellari (loukkuun jääminen), Sunnuntai (yksin jääminen, pimeys, kylmyys), Petäjaveden Vanhan kirkon viinikellarin salaisuus (luut), Salaperäinen viinikellari (loukkuun jääminen, yksinäisyys) ja Petäjaveden vanhan kirkon mystinen viinikellari (loukkuun jääminen).

TAULUKKO 2. KIRJOITUSKILPAILUVASTAUSTEN KATEGORIAT

ELÄVÄ KIRKKO	MINUN KIRKKONI	JÄNNITTÄVÄ KIRKKO
<ul style="list-style-type: none"> ○ Kaksi episodua ○ Sielujen messu ○ Mummoni asui Kintauden Vuorenpäässä ○ Muistikuvia Petäjaveden vanhasta kirkosta ○ Muistikuviani Petäjaveden vanhasta kirkosta 1977-2002 ○ ... ja suvi suloinen ○ 40-luvulta ○ Pauhatkoon elon meri 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Vanhan kirkon rappusilla ○ Se erilainen kirkkotarina ○ Vanha kirkko A ○ Lapsena kirkkotietä kuljin ○ Mummolan pihapiirissä 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Lapsena kuulin ○ Viininkantaja ○ Muutostaikuri Petäjaveden vanhassa kirkossa ○ Petäjaveden vanhan kirkon ehtoollisviinikellari ○ Sunnuntai ○ Petäjaveden Vanhan kirkon viinikellarin salaisuus ○ Salaperäinen viinikellari ○ Petäjaveden vanhan kirkon mystinen viinikellari

-
- Petäjäveden vanha kirkko on liitetty...
 - Kommelluksien kautta vihille
 - Vanha kirkko B
 - Vanhalla kirkolla
 - Kesäkuu Anno Domino 1763
 - Martta Hadrianuksen tytär
 - Vanha pyhäkkö
 - Torpparin pyhäpäivä
 - Mametti tapaa hyvän Kristoforoksen
-

Kategorisoinnin jälkeen luin kirjoituksia yhä uudelleen ja huomasin yllättävän seikan: aineisto kytkeytyy melko selvästi historiallisiin ajanjaksoihin. Suurimmasta osasta kirjoituksia on selvästi nähtävissä, mitä vuosikymmentä tai -sataa siinä kuvataan. Näin on jopa fiktiivisissä tarinoissa. Petäjäveden Vanhan kirkon historiassa tärkeitä ajanjaksoja ovat olleet kirkon rakentaminen 1760-luvulla, kirkollinen elämä 1760-luvulta 1870-luvulle, unohduksen aika 1900-luvun vaihteesta 1990-luvulle ja arvostuksen aika 1990-luvulta nykypäivään.

6. ELÄVÄ KIRKKO

6.1. Herra antoi, Herra otti

Suurin osa tämän tutkimuksen aineistona olevista kirjoituksista käsittelee kirkkoa ”elävänä”. Tällä tarkoitan yksinkertaisesti elämää kirkkoa rakennettaessa, kirkossa, erilaisissa toimituksissa, jumalanpalveluksissa ja vierailuilla. Näissä kirjoituksissa kirkkoa ei nähdä autiona ja ”kuolleena”, vaan sen nähdään sisältävän monenlaista elämää. Joiltakin osin kirkosta itsestään puhutaan ikään kuin elävänä; kirkko katsoo, kuuntelee, ottaa suojaansa ym.

Kirkollisia toimituksia ovat kaste, vihkiminen ja hautaan siunaaminen. Entisaikaan näitä kaikkia toimitettiin Vanhassa kirkossa, mutta uuden kirkon ja hautausmaan tultua käyttöön 1800–1900-lukujen vaihteessa, ne siirtyivät pääosin sinne.

Kasteesta Vanhassa kirkossa kertoo vain yksi kirjoitus, joka on 1990-luvulta:

Hauska on muisto myös tyttären esikoisen kastetilaisuudesta vanhassa kirkossa. Vävyeni harrasti silloin voimannostoa ja pastori Puukko myös yllä kehonsa kuntoa. Miehet keskustelivat aiheesta ja vävy erehtyi sanomaan, että kyllä hän jaksaa lasta kannatella vaikka suorin käsin toimituksen ajan. Ei nyt aivan suorin käsin, mutta mihinkään tukematta silti. Hikipisarot ilmestyivät vävyn otsalle ja Puukko pitkitti puhetta. Armahti lopulta ja isovanhemmatkin saivat vedetyksi henkeä. (Vanha kirkko B. Fakta. Elävä kirkko.)

Kirjoitusten perusteella kastetta suosituimpia toimituksia ovat olleet kirkkohäät. Kahdessa kirjoituksessa kerrotaan vihkimisistä, jotka järjestettiin auktoriteetteja uhmaten Petäjäveden Vanhassa kirkossa. Tuolloin elettiin vielä aikaa, jolloin kirkko oli ränsistynyt.

Nämä häät aiheutti hieman tuskastumista silloisen kirkkoherran sisällä: hän ehdotti toistamiseen nuorelle parille meidän toiminnassa olevaa uutta kirkkoa vihkikirkoksi; siellähän olisi urut häämarssin soittoon ja valoisa kaunis juhlahuone. Mutta nuoret halusivat tavanomaisesta poiketen nimenomaan vanhaan kirkkoon vihkiseremonian. Elettiin vuotta 1979 ja vanhan kirkon arvostus oli vielä silloin kovin alakantissa eikä sen tuomaan julkisuutta kukaan uskonut tulevankaan. (... ja suvi suloinen... Fakta. Elävä kirkko.)

Toisessa kirjoituksessa sulhanen muistelee, kuinka nuorenparin vanhemmat yrittivät taivutella siirtymistä toiseen kirkkoon:

Rahoittajat kyllä kirkon suhteen painottivat sanaa ”vanha”. Vaistosimme siinä olevan yhtäläisyysmerkit sanoille ”ränsistynyt”, ”harmaa”, ”kolikko”, eikä siellä ollut edes urkuja. Uusi kirkko olisi ollut kaunis, valoisa ja siskokin oli vihitty siellä. Vanha kirkko ei silloin vielä ollut se muodikas vihkikirkko, mihin nyt saa oikein jonottaa. (Kaksi episodtia. Fakta. Elävä kirkko.)

Edellisissä lainauksissa jo viitattiin kirkon arvon muutokseen, mikä tapahtui varsinaisesti vasta Unesco-nimityksen jälkeen. Itsekin siellä vihittynä voin todeta kirkon tunnelman olevan ainutlaatuinen ja herkkä.

Kilpakirjoituksista ilmenee, että Vanha kirkko on usein valittu vihkikirkoksi muistojen ja tunteiden vuoksi. Muutamalle kirkko on tuttu lapsuudesta ja sitä kutsutaan vanhaksi kotikirkoksi (Vanha kirkko B, ... ja suvi suloinen...). Toisessa kirjoituksessa kerrotaan tunteella, että morsiamen isoisovanhempien hauta sijaitsee kirkon kalmistossa (Kommelluksen kautta vihille). Kirkkoa myös kuvataan romanttiseksi sen vanhuuden vuoksi (Kaksi episodtia).

Petäjaveden Vanhan kirkon hautausmaa oli käytössä 1920-luvulle saakka. Sen jälkeen sinne on haudattu vain erityistapauksissa sukuhautoihin. Koska hautausmaan käytöstä luopumisesta on vasta suhteellisen lyhyt aika, muistaa moni kirjoittaja olleensa mukana hautajaisissa tai jonkun niistä kertoneen. Myös hautausmaalla vierailu ja hautojen hoitaminen on ollut ja on edelleen tärkeää.

Kirjoituksessa Sielujen messu kirjoittaja kertoo 18-vuotiaan tätinsä hautaan siunaamisesta, johon hän osallistui lapsena vuonna 1934. Hän myös kertoo, kuinka hän keväisin pääsi äitinsä mukaan laittamaan hautoja kuntoon. Vanhan kalmiston puiden varjoon päästessään hänen mielensä täytti ”autuas olo”. Äidin puuhatessa kukkien kanssa tyttö teki tutkimusmatkan hautausmaalle kulkemalla käytäviä päästä päähän ja katsomalla hautakiviä. (Sielujen messu. Fakta. Elävä kirkko.)

Sama kirjoittaja kuvailee tapahtumaa, joka on tapahtunut ennen hänen syntymäänsä:

Siitä tapulin alapuolelta, missä oli vainajien säilytystila, lähti kulkemaan ruumiissaatto. Kantajat toivat rappuja alas arkun. Hetken päästä tuotiin toinen, sitten kolmas, neljäs ja vielä viideskin arkku. Perässä tulivat mummu ja pappa ja muut sukulaiset. Hiljainen saatto kulkee kohti avointa hautaa. Hauta on niin leveä, että kaikki viisi arkkua mahtuivat sinne, rinta rinnan, sisäruukset. Saattojoukko on täysin hiljaa. Tällaisen varalle ei ole keksitty sanoja. On vain suunnaton suru. – Herra antoi, Herra otti, kiitetty olkoon Herran nimi. Jäähän eloon vielä neljä lasta. Sinä vuonna kuolema kulki talosta taloon korjaten satoa mistä yhden, mistä useampia. Oli vuosi 1918. (Sielujen messu. Fakta. Elävä kirkko.)

Toinen kirjoittaja muistelee pienenä tyttönä osallistuneensa mummonsa hautajaisiin Vanhassa kirkossa talvella 1915. Kirkossa oli kova pakkanen, eikä lämmityslaitteita ollut. Henki höyrysi, kun he lauloivat mummon lempivirren. Hautausmaalla hän käy silloin tällöin mummoa ja muuta sukua muistellen. (Martta Hadrianuksen tytär. Fakta. Elävä kirkko.)

6.2. Ahkeraa kirkkokansaa

Kirkko on ollut seurakuntalaisille sosiaalinen paikka, jossa on tavattu tuttuja, saatu tietoa ja koettu hengellistä virvoitusta.

Kuvittelen menneiden sukupolvien täyttäneen tämän kirkon sunnuntaisin ja erityisesti jouluna ja juhannuksena. Entiset petäjävetiset kulkivat pitkien matkojen takaa jalkaisin, soutaen tai hevosilla. He tulivat surun ja ilon juhliin. He tulivat sodan ja rauhan päivinä. He kiittivät ja veisasivat. He uskoivat ja rukoilivat tässä paikassa. Ajattelen omaa sukuani. Isoisäni ja mummoni ovat varmaan käyneet paljon tässä kirkossa. Ainakin lapsuudenkodissani moni asia muistutti siitä. Varastossa oli mustat hienot kirkkokärryt, kirkkoreki ja kirkkopeite. Peltojen perällä tien päässä oli kirkkoportti, mistä suunnattiin matka Karikonkylän kautta jumalanpalvelukseen. Muistan vanhan tarinan, jonka mukaan kauan sitten ajettiin juhannuksena jäätä myöten kirkkoon. Liekö tämä tapahtunut nälkävuosien kolkonkylmänä kesänä? (Pauhatkoon elon meri. Fakta. Elävä kirkko.)

Pyhäpäivä oli viikon kohokohta, jolloin ei ollut soveliaista tehdä työtä. Kaikkia tämä ei miellyttänyt, sillä jokainen päivä olisi ollut tarpeen elannon hankkimiseksi. Seuraava kirjoitus kertoo erään torpparin ja hänen vaimonsa kirkkomatkasta. Koska kirjoitus kuvaa jumalanpalveluselämää hyvin avaralla tavalla, lainaan sitä kokonaisuudessaan.

Kärryt keikkuivat kolahdellen kivien yli hevosen astellessa tuttua tietä kylälle. Torppari Santeri Eliaksen poika ja hänen vaimonsa Heta heiluivat penkillä samaan tahtiin kuoppien kanssa. Aurinko paistoi kuumasti heinäkuisena pyhäamuna. He olivat lähteneet kirkkoon heti aamulypsyn jälkeen. Santeria harmitti päivän uhraaminen kirkkomatkaan. Pakko oli mennä. Isäntä oli velvollisuudentuntoisena miehenä patistanut torpparin Jumalan sanan kuuloon. Tänään olisi ollut tärkeämpää niittää omaa heinää.

Kansanlehdon kohdalla Santerin mieleen tuli taas kirkkoon menoa vastustava ajatus. Paljon helpompi olisi, kun kävisin tuolla rukoilemassa, kaikin puolin parempi. Saisin rukoilla, mikä tuntui tarpeelliselta. Sitten voisin tunnustaa karsikkopuulle syntini. Ei torppari paljon ehdi syntiä tekemäänkään. Sen jälkeen olisi ollut kevyt olo, ei sitä raskasta synnintuntoa kuin kirkosta palatesa.

Ajatuksistaan hän mainitsi Hetalla. Tämä hymähti, pakko oli käydä. Ei tiedä, mitä isäntä keksisi, jos ei koko kesänä käytäisi kirkossa. Päivä oli uhrattava. Kaipa Herramme antaa tarpeeksi heinäpoutaa, kun kaunis päivä uh-

rataan Jumalan palvelukseen.

Meno tasaantui ja välillä hevonen juoksikin alamäet, kun päästiin Jyväskylän maantielle. Pian edessä näkyi toisiakin kirkkoon menijöitä ja taakse tuli saman talon toinen torppari. Heille huudeltiin päivän kuulumisia ja voiveltiin kesken olevia heinätöitä. Kummallakin kasvoi vielä omaa heinää ja taloon oli tekemättä useampi niittopäivä.

Kirkon hevospuomilla oli tuttuja ja tuntemattomia. Jumalanpalveluksen alkuun oli aikaa. Väki kuunteli kellojen sointia ja ihaili kirkkaan värikästä kellotapulia. Kirkkoa korkeampi tapuli teki koko alueesta paljon juhlallisemman näköisen.

Lopulta tuli aika siirtyä kirkkoon. Santeri tarkasti hevosen kiinnityksen ja samalla potki heinät niin, ettei viereinen hevonen päässyt varkaisiin. Silmien totuttua hämäärään katseli Santeri paikkoja puu- ja hirsitöinä tehneenä miehenä. Miten laudoista oli saatukin noin mukava kuvio kattoon. Taivaaksi sitä sanovat. Naulatkin olivat täsmällisesti kehissä tai suorissa riveissä.

Yhdyskätävässä katse osui enkeleihin, olivatko ne olleet siinä ennenkin. Häntä huvitti enkelien tervehdys. Kummallakin käsi pystyssä. Tervehtivätkö enkelitkin kuten ihmiset. Samalla hän ihaili veistäjän taitoja, voiko puukolla ja kirveellä saada noin hienoa jälkeä.

Tänään kirkkosalissa oli musta penkki. Alimmalla portaalla istui Sante-rille tuntematon mies. Tosin mies oli pää painuksissa, ettei kasvoja kunnolla erottanutkaan.

Santeri ja Heta nousivat lehterille. Santeri jäi eturiviin. Pää rukoukseen painuneena hän odotti virren alkua. Kohta kajahti lukkarin mahtava laulu. Etuosan talolliset yhtyivät hiljalleen veisuuseen. Santerikin liikkui suutaan, mutta lauluun oli vaikea yhtyä, kun sanat olivat vieraita. Silti viileä, hämärä kirkko ja mahtava veisuu saivat hänet tilaisuuden tunnelmaan.

Saarnan aikana kuluneen viikon pitkät heinäpäivät alkoivat vaatia veroaan. Monta kertaa pää nyökähti, mutta kuuliaisena miehenä hän ei päästänyt unilukkaria yllättämään. Papin jyrähdys helvetin kauhuista sai hänet täysin hereille. Santeri tutki saarnastuolia. Erityisesti häntä kiinnosti tuolin alla oleva punaposkinen ukko. Päässä kiersi ajatus, onko papin paino aina ukon harteilla. Saarnastuolin enkelit olivat liian pieniä Santerin tutkittaviksi. Hän siristeli silmiään nähdäkseen paremmin ja pysyäkseen hereillä.

Saarna jatkui, kadotuksen kauhut tulivat monipuolisesti kuvattua, tosin välillä pappi puhui nöyrän hyvästä osasta tulevassa elämässä. Santeri nielaisi, noin aina saarnataan. Onko torpparia nöyrempää ihmistä, hänellä pitäisi olla kaikki mahdollisuudet kirkkauteen. Samassa sielunvihollinen hyppäsi Santeriin, kirkkaudesta tuli mieleen kirkas paloviina. Ihan sylkeä tuli suuhun. Kohta Santeri terästyi taas nöyräksi sanankuulijaksi.

Saarnan ja rukousten jälkeen olo alkoi piristyä. Väsymys vaihtui heinätoiden suunnitteluun. Loppuajan Santeri oli kuin tulisilla hiilillä, kun hän mietti kauniin päivän kulumista. Viikatteen olisi pitänyt jo heilua omalla pellolla. Pojatkin olivat ihan joutilaina kotona kauniina heinäpäivänä. Viimeisen virren jälkeen hiljennettiin vielä hetkeksi. Sitten väki alkoi juhlallisen rauhallisesti siirtyä kesäpäivän kirkkauteen.

Ulkona ihmisiin tuli uutta eloa ja kiireistä liikehtimistä. Santerikin irrotti hevosen ja kiskaisi Hetan viereensä kärryn laitojen välissä olevalle lankulle. Pyörät kivissä kolahdellen hän käänsi hevosen kotiin päin. Parilla ohjasten heilautuksella hän sai ruunan reippaaseen menoon. Hetan kanssa Santeri vaihtoi jonkun sanan kirkossaolijoista, mutta kohta puhuttiin heinäkiireistä. Miten ehdittäisiin tänään mahdollisimman paljon, vaikka kumpikin tiesi sen synniksi. Kirkossakäyntipyhä olisi pitänyt pyhittää kokonaan. Mielessään Santeri ajatteli, ei uskaltanut edes Hetalle mainita, että varmasti Jumala ymmärtää torpparin tukalan aseman, eikä lue synniksi kauniin pyhän heinätoita.

Kun oli päästy omaan rauhaan maantielle, palasi Santerin ajatus vielä äskeiseen. En minä ole pakana, vaikka monet luulevat niin. Minä uskon Jumalaan, ei pelkkä kirkossakäynti ole mitään. Olen monet kerrat huutanut Jumalaa avuksi ja olen kiittänytkin. Mutta minä teen sen yksin metsässä. Kyllä Jumala auttaa. Monta kertaa olen mennyt vaivoineni metsään rukoilemaan. Ja avun olen saanut. (Torpparin pyhäpäivä. Fiktio. Elävä kirkko.)

Eräs kirjoittaja kertoo käynnistään jumalanpalveluksessa vuonna 1927. Tuolloin lienee ollut jokin erityispyhä, sillä tavalliset jumalanpalvelukset olivat siirtyneet uuteen kirkkoon jo 1880-luvulla. Kirkkomatkalla poika oli mummonsa kanssa, joka oli pukeutunut mustaan huiviin ja ruojukenkiin. He istuivat suvun penkkiin ja ”ohjelma sujui normaalisesti ohjeiden mukaan”. Saarnan aikaan pojalle tuli nälkä ja mummo antoi hänen syödä eväslettuja.

Eväspaperi rapisti kovin ja pappi heristi sormea. Jumalanpalveluksen jälkeen poika ja mummo vierailivat sukulaisten haudoilla. (Mummo asui Kintauden Vuorenpäässä. Fakta. Elävä kirkko.)

Rippikoulua käytiin jo 1700-luvulla. Eräs kirjoitus kertoo Aleksius-nimisestä pojasta, joka muiden poikien tavoin meni Petäjaveden Vanhaan kirkkoon rippikouluun ja konfirmoitavaksi. Uusi kirkko oli juuri valmistunut ja siellä tehtiin maalaus- ja sisustustöitä, joten Vanhaa kirkkoa tarvittiin edelleen:

Olihan se merkittävä kokemus, kun Aleksius polvistui vanhan kirkon alttarilla ehtoolliselle ikätovereidensa mukana. Sitä ennen oli ollut monet tutkinnot ja kuulustelut ennen kuin katsottiin, että Aleksius oli kypsä vastaanottamaan HPE ja saamaan siitä merkinnän kirkonkirjaan. Iäkkäänä hän sitä muisteli ja kertoili ja näytti vanhan sillan paikkaa, mistä kulkivat rippikouluun suoraan vanhalle kirkolle. (Muistikuvia Petäjaveden vanhasta kirkosta. Fakta. Elävä kirkko.)

Erään petäjävetisen verkossa ylläpitämältä keskustelupalstalta on löytynyt Wilhelmnimisen henkilön hauska tarina kirkon rakentamisesta ja siihen liittyneestä ajanvietteestä.

Kirkon rakennustyömaalla sai alkunsa uusi Karjalassakin tunnettu heittolaji ”paanunheitto”, karjalainen versio on kyykkä. Iltaisin harrastettiin monenlaista peliä ja leikkiä ja tämä paanunheitto syntyi kuin varkain paanuja kirkon katolle talkoilla nostettaessa. Haapapuinen paanu ei kovin paljoa paina, mutta kuitenkin tuollainen 60-senttinen laudanpätkä painaa sen verran, ettei ihan heiveröinen ukko sitä kovin korkealle heitä. Paanut heiteltiin suoraan pinosta noin kymmenen hengen letkassa kirkon katolle ja letkan viimeinen oli avainasemassa. Vastaanottaja katolla sai joskus olla vikkelänä, etteivät hänelle osoitetut paanut putoilleet tai kolahtaneet omaan otsaan. Lajissa kehityikin muutama tarkka heittäjä ja sitä ruvettiin harrastamaan iltaisin ajanvietteeksi. Silloin vain heitettiin tietyn matkan päähän tarkkuutta erityisesti kisaa varten rakennettuun telineeseen. Voittaja oli eniten paanuja telineeseen saanut viskelijä. (Antti Soinnun keskustelupalsta, kirjoittaja nimimerkki Wilhelm).

6.3. Vierailusta pyhiinvaellukseen

Monet kilpakirjoitusten kirjoittajat ovat kertoneet vierailleensa kirkolla lapsena. Jotkut kävivät salaa kirkossa sisällä, toiset oleskelivat ulkona. Eräs kirjoittaja kertoo kellotapuliin kiipeämisen olleen salainen toive koko lapsuuden ajan (Sielujen messu. Fakta. Elävä kirkko). Toinen muistelee aikaa 1940-luvulla, jolloin hän kävi ystävänsä kanssa auttamassa tuttua naista hautojenhoidossa. Joskus he myös kävivät sisällä, omin luvin. He kunnioittivat paikkaa suuresti ja saattoivat lukea vanhoja sakastista löytyneitä kirjoja tuntikausia. Myös salakäytävään tytöt pujahtivat, mutta joutuivat kirkkoherran ja vieraiden yllättämiksi. (40-luvulta. Fakta. Elävä kirkko.)

Myöhemmin Vanhassa kirkossa vihitty kirjoittaja muistaa lapsuudessaan käyneensä kirkossa sisällä ainakin kerran kesässä. Hän muistaa kirkon olleen huonossa kunnossa; monta ikkunaruutua oli rikki ja lintuja lenteli sisätiloissakin. Alttarin kaide oli irrallaan ja alttarilla olevat liinat repsottivat rikkiänsä. Ainakin tapulin ja kirkon välisen käytävän katto vuoti. Kellotapuli oli paremmassa kunnossa. Myöhemmin hän muistaa, kuinka hän kävi kaveridensa kanssa hautausmaalla itseään pelottelemassa. (Vanha kirkko B. Fakta. Elävä kirkko.)

Toinen kirjoittaja kertoo käyneensä kirkossa ensimmäisen kerran vuonna 1977 ollessaan 15-vuotias. Mieleen jäivät kesäinen päivä, tervan tuoksu, vanha puu, paanukatto, tummanharmaa kirkon kivijalka tai sokkeli. Tunnelma oli museomainen. Hän myös muistaa ryhmää opastaneen suntion, joka oli pukeutunut pellavapaitaan ja sarkahousuihin. Mukana olleet saksalaiset vieraat kauhistelivat suntion asua. Vuosikymmeniä myöhemmin hän kävi kirkossa uudelleen, mutta vanhaa suntiota ei enää ollut. Kirkon merkitystä hän kuvaa näin:

Mielelläni olisin viihtynyt, viipynyt pitempäänkin Petäjaveden vanhan kirkon hiljaisuudessa, rauhassa ja 1700-luvun idyllisessä ilmapiirissä. Kirkon tunnelma, vanhat hirsiseinät, tervan tuoksu, hiljainen rauha kehottaa ja inspiroi kulkijaa hiljentymään, rauhoittumaan kiireen keskellä. Varsinkin jos vieraillee aikaan, jolloin suuria turistilaumoja ei ole paikalla. (Muistikuviani Petäjaveden vanhasta kirkosta 1977-2002.)

Aivan ainutlaatuinen kilpakirjoitus, jossa kirkolla vierailemisesta kerrotaan, on satu Mametti tapaa Hyvän Kristoforoksen. Vierailua voidaan kutsua jopa pyhiinvaellukseksi⁷, sillä tarinan mukaan jokaisen mametin on tehtävä matka Vanhan kirkon saarnastuolia kannattelevalle Kristoforos-pyhimyksen luo. Kyseessä on myös aikuistumisriitti⁸:

- *O-oletko si-sinä Kristoforos? Olen nähnyt sinut monta kertaa... Mametti sopersi.*
- *Niin. Minä olen Kristoforos ja minä lähetän univiestejä kaikille nuorille mameteille, joiden olisi aika tulla minua tapaamaan, mutta vain herkimmät ja viisaimmat nuoret mametit pystyvät vastaanottamaan viestini.*
- *Mutta sinä et ole mametti, Mametti tokaisi hämmentyneenä. Silloin enkelit alkoivat tirskaa Kristoforoksen ympärillä. Kristoforos naurahti hyväntuulisesti:*
- *Minäkö mametti. En ole koskaan kuullutkaan moisesta. Minä olen Pyhä Kristoforos, kaikkien matkaajien suojelija. Ettehän te mametit maailman ainoita matkaajia ole. Ajattele vaikka muuttolintuja! Kristoforoksen puhuessa Appeliini oli livahtanut pois Mametin vierestä.*
- *Ei sillä ole väliä, onko reissaaja ihminen, mametti tai muuttolintu. Kaikki ovat yhtä tärkeitä ja kaikkia minä suojelen. Eikä sekään ole tärkeää, mikä minä olen, vaan se, millainen minä olen. Sama on tärkeää sinussa. Ensiksi sinun on ajateltava, että olet hyvä ja teet oikeita ratkaisuja ja sitten vasta sitä, että olet mametti. Tärkeintä on sisus, ei ulkokuori. Mametti painoi Kristoforoksen sanat visusti mieleensä ja päätti ajatella niitä tarkasti myöhemmin. (Mametti tapaa Hyvän Kristoforoksen. Fiktio. Elävä kirkko.)*

Tutkimusaineisto sisältää muitakin Vanhalla kirkolla käyntejä, mutta koska ne sijoittuvat teemoiltaan ennen kaikkea seuraaviin lukuihin, käsittelen niitä niissä.

⁷ Pyhiinvaeltaja liittyy sukupolvien ketjuun, mutta ennen kaikkea se on muutosmatka: tietty rajaus, jonka jälkeen on erilaista kuin sitä ennen. (Pihkala 2011, 41-42).

⁸ Kirjoituksessa kerrotaan kuvailevaan tapaan, kuinka Mametti kulkee kirkon ovesta sisään ja kohti Kristoforosta. Tapahtumasta voi lukea merkkejä pyhiinvaelluksesta ja aikuistumisriitistä, mutta myös teologisesta symboliikasta. Kirkot rakennetaan perinteisesti itä-länsi-suuntaan, jolloin länsiseinämän ja itäseinämän välissä oleva kirkkosali kuvaa ihmisen tietä halki elämän kasteesta alkaen aina ikuisuuteen asti (Martling 1993, 34).

7. MINUN KIRKKONI

7.1. Henkilökohtainen tila

Petäjaveden Vanhan kirkon kohdalla kokemus on yksi tärkeimmistä merkityksen tuottajista. Jokainen kävijä kokee kirkon omalla tavallaan ja omasta viitekehyksestään käsin. Se saa merkityksensä sosiaalisen toiminnan yhteydessä jatkuvasti, yhä uudelleen. Kirkkorakennuksen kokeminen ei perustu pelkästään välittömiin aistimuksiin, sillä ympäristö on myös henkilökohtainen tila, johon ihminen kiinnittyy elämismaailmansa kautta. Paikasta tulee subjektiivisesti koettu tila, kun henkilökohtaiset kokemukset ja toiminta liittävät hänet siihen. Myös tunteilla on suurin vaikutus.

Minun kirkkoni -kategoria sisältää kirjoituksia, joissa korostuu kertojan henkilökohtainen suhde kirkkoon tai kokemus siitä, että kirkko on antanut kertojalle jotakin. Myös useissa muissa, erityisesti Elävä kirkko-kategoriaan kuuluvissa teksteissä puhutaan henkilökohtaisesta suhteesta kirkkoon, mutta pääpaino on muualla. Seuraavassa tutustutaan Petäjaveden Vanhaan kirkkoon henkilökohtaisella tasolla.

7.2. Ikimuistoinen kokemus

”Pieni reppumies” kertoo, kuinka lapsena koulumatkallaan käveli kirkon ohi. Rakennus tuntui huokuvan jotain selittämätöntä ja elämän ja kuoleman ikuista arvoitusta. Sukulaismies oli pelotellut häntä Narriparralla ja jännitys ulottui myös kirkkoon. Poikaa pelotti, mutta uteliaisuus vei voiton. Hän ryömi kirkon alle ja onnistui pääsemään kellotapuliiin muutamaa kiveä siirtämällä. Varovaisesti hän liikkui sisällä ja tunnusteli paikkoja. Hän oli ”henkeäsalpaavan korkealla” ja näki kauas. Samaa tietä hän palasi nopeasti alas, jälkiä jättämättä. Kokemus oli ikimuistoinen:

Olin tehnyt sen, olin käynyt vanhan kirkon kellotapulissa. Olin voittanut pelkoni vanhaa kirkkoa kohtaan. Mutta myös huomasin kunnioittavani enempi tätä mystistä rakennusta ja sitä ympäröivää pienten tonttujen maata ja sen

hiljaisia asukkaita. Koskaan en ole unohtanut seikkailuani. (Vanha kirkko. Fakta. Minun kirkkoni.)

Lapset ovat kokeneet kirkon sekä pelottavana että turvallisena paikkana. Yksi kirjoittaja asui lapsena kirkon lähellä ja kävi siellä kuin kotonaan. Hänellä oli tapana leikkiä kirkon pihamaalla niin yksin kuin kavereidenkin kanssa. Hän saattoi vierailla kirkossa aina halutessaan ja opaskin oli tullut tutuksi. Kirkko merkitsee hänelle paljon, koska se kuuluu hänen kotimaisemaansa:

Tämä tunnelma on minun. Koko kirkko on minun. Tämä maiseman ikuisuus on minun, tässä ja nyt koettuna. Vilkaisu tuohon ikkunaan, puun juurakkoon, veteen, vanhaan hautakiveen. Tässä on juureni, täällä tunnen eläväni, tämä on ikuista ja pysyvää. Tämä on arvokasta, tämä on ajatonta. (Lapsena kirkkotietä kuljen. Fakta. Minun kirkkoni.)

Muistan itsekin lapsena leikkineeni kirkolla. Kuljimme kavereiden kanssa hautausmaalla ja luimme nimiä hautakivistä. Silloin kalmisto oli synkkä paikka, jota korkea kuusiaita varjosti. Myös sisällä oli jännä tunnelma, terva tuoksui ja oli viileää. Salakäytävä kiehtoi mielikuvitusta, vaikken koskaan uskaltanut sinne mennäkään. Jo pelkkä ajatus siitä riitti. Myöhemmin 1990-luvulla, kun tuli aika mennä naimisiin, valitsin hääkirkokseni Petäjaveden Vanhan kirkon. Koin sen omaksi kirkokseni, koska olin asunut lapsuuteni sen lähellä, leikkinyt siellä ja jopa muutaman kerran toiminut oppaanakin. Yhä edelleen minulla on kirkkoon henkilökohtainen suhde ja usein iltalenkki vie kirkon pihaan.

7.3. Tunteiden voima

Kirkon lumous kiehtoo myös nuoren miehen mieltä. Kirjoittaja kertoo, kuinka hänellä ja hänen tyttöystävällään oli 1980-luvulla tapana istua kirkon rappusilla. He kuuntelivat vanhan rakennuksen hirsien narahduksia, katselivat suuria tummanpuhuvia hautapaaseja ja odottivat lepakoiden ilmestymistä lentämään hautausmaan mäntyjen lomitse kohti kellotapulua. Kirjoittaja muistaa, kuinka he kokivat kirkon suojelevan sateelta ja tarjoavan turval-

lisen piilopaikan muiden katseilta. Edes aavemainen tunnelma ei haitannut. Kirjoittaja kertoo:

Monen monituista (kertaa) me Sadun kanssa suoritettiin tuo sama rituaali. Istuttiin vain kirkonrappusilla kahdestaan, katseltiin kuuta taivaalla joskus palelevin varpain, kuunneltiin tuulen huminaa puiden latvoissa tai pidettiin toisinaan sadetta sekä peloteltiin toisiamme kaikenlaisilla kummitusjutuilla. Se oli meidän ikioma piilopaikkamme, meidän ikioma vanha kirkko. (Vanhan kirkon rappusilla. Fakta. Minun kirkkoni.)

Ihmissuhteisiin liittyy myös tarina vuodelta 1999, jolloin kirjoittaja, nuori nainen, miettii avioliittonsa tulevaisuutta. Ajatustensa kirkastamiseksi hän tekee ”erakkomaisen vaelluksen”, joka päättyy oman kylän Vanhaan kirkkoon. Matkan aikana ajatus erosta on voimistunut ja niin Vanha kirkko ”olisi tässä vaiheessa ottava vastaan eroavan nuoren naisen äiteineen”. Muutaman vuoden kuluttua nainen on selvinnyt kriisistään ja hänestä on tullut äiti. Hän haluaa palata kirkkoon peräti kolmen sukupolven voimin kertomaan tälle uutisensa:

-- tuoden kirkolle näin uusimmat uutiset elämästä – tästä niin ihanasta uudesta olotilasta. Petäjäveden Vanhan kirkko: odotan suurella innolla iloista jälleennäkemistämme! (”Se erilainen kirkkotarina”. Fakta. Minun kirkkoni.)

Yhteenvetona todettakoon, että kirjoitusten perusteella Petäjäveden Vanha kirkko koetaan omaksi paikaksi juuri omien kokemusten ja niihin liittyvien tunteiden vuoksi. Kirkossa ja sen ympäristössä on koettu iloa, surua ja jännitystä. Ne kaikki ovat jääneet mieleen ja rakentaneet henkilökohtaisen siteen ihmisen ja kirkon välille.

Kirkon vaikutus on ulottunut kilometrien päähän ehtookellojen muodossa. Kaksi kirjoitusta kertoo kellojen soitosta, jolla on ollut oma rakas merkityksensä (40-luvulta, Vanha kirkko B).⁹

⁹ Kellojen soitolla on sekä symbolista että käytännön merkitystä. Niillä voidaan kutsua jumalanpalvelukseen, ilmoittaa henkilön kuolemasta tai papin tulosta kirkkoon. Symbolisesti kellojen ääni kuvataan Pyhän Hengen kuuluvaksi ääneksi, joka kutsuu rukouksiin ja jumalanpalvelukseen. Kellot ovat kuvanneet myös apostoleja ja niiden soitto oli heidän julistustaan. Meidän aikoihimme asti kellojen ääni on ollut työn päättymisen merk-

Kokemusten lisäksi kirkon hengellinen sanoma tekee siitä erityisen:

Kirkko on minulle rakas ja arvokas rakennuksena. Erityisen tärkeä se on kuitenkin sanomansa tähden. Saan vieläkin muistella nuoruuteni laulua ja uskoa sukupolvesta toiseen riittävään armoon, joten pauhatkoonpa elon meri... (Pauhatkoon elon meri. Fakta. Elävä kirkko.)

ki. Kellojen soiton aikana on rukoiltu käsikirjan rukouksia tai ainakin hattu kädessä odotettu soiton päättymistä. (Martling 1993, 47-48.) Petäjävedellä on säilynyt tapa soittaa ns. ehtookellot lauantaisin iltakuudelta.

8.JÄNNITTÄVÄ KIRKKO

8.1. Elämän ja kuoleman rajalla

Vanhat ja varsinkin autiot talot koetaan usein jännittävinä, jopa pelottavina paikkoina. Myös monissa kilpakirjoituksissa Petäjaveden Vanhaan kirkkoon liitetään pelonsekainen jännitys. Yhtenä syynä lienee se, että kirkko ja sen ympärillä oleva hautausmaa liittyvät vahvasti kuolemaan. Moni on ollut paikanpäällä todistamassa hautajaisia. Toinen syy lienee aistimuksissa. Kesälläkin kirkko on pimeä tai vähintäänkin hämärä. Nurkkiin muodostuu varjoisia alueita ja tieto salaperäisten luukkujen (esim. viinikellari ja salakäytävä) olemassaolosta saa mielikuvituksen laukkaamaan. Myös lämmittämättömän autiotalon tuoksu on jotain aivan muuta kuin mielikuva lämpimästä, kodinomaisesta tilasta.

Jo kirkon rakentamiseen liittyvässä kirjoituksessa väreilee pelonsekainen jännitys. Tekstissä nimeltä Kesäkuu Anno Domino 1763 kirkon paikanvalintaa kauhistellaan näin:

”Ajatella, että ne rakentavat sen kirkon juuri siihen paikkaan”, Eerikan ääni hiljeni lähes kuiskaukseksi vieressäni. Vanhat kauhutarinat hiipivät mieleen ja kaukainen pöllön huhuaminen ja taivaanrantaan noussut kalpea kuu-ukko lisäsivät sydämentykytystä. Jossakin ulvahti koira ja pian kiiri sille myös vastaus järven toiselta puolen. Otimme toisiamme kädestä ihan varmuuden vuoksi ja kertosimme pikaisesti mielessämme erään kertomuksen tapahtumat. Noin kymmen vuotta sitten katosi kylään tullut komea muukalainen ja jonkin ajan kuluttua tapahtuneesta naarattiin Solikkosaaren edustalta mies, jonka ruumis oli täynnä miekanviiltoja ja jonka toinen käsi oli poissa. Mies tunnistettiin samaksi oudoksi kulkijaksi ja nyt tuo paikka on kirottu. Silloin tällöin kuuluu lahdelta valittavaa ulinaa ja joku on kivenkovaan väittänyt nähneensä haamun järven yllä. Nämä olivat tosin juoppojen ja ikäloppujen höperöiden juttuja, mutta silti... Pikkulikkana ollessani osasi myös Waldemar-vaari järkyttää nuorimpia kuulijoitaan sopottamalla seikkaperäisesti suurista noitavainoista ja jopa Kuivasmäellä aikaansaaduista käräjistä, jonka seurauksena poltettiin eräs vanha punatukkainen tietäjäeukko suurelle roviolla samaisella

niemellä johon tämä uusi kirkko nyt rakennettiin. (Kesäkuu Anno Domino 1763 Fiktio. Elävä kirkko.)

Muistan miten itse lapsena kurkistelin Petäjaveden Vanhan kirkon kivijalan raoista, näkyisikö kirkon alla luuta. Pelkäsin mennä viinikellariin, koska se oli ahdas ja pimeä. Kirkkosalin seinien sisällä oleva salakäytävä on suorastaan legendaarinen. Vieläkään en ole sinne uskaltanut. Ruumishuone, tummat seinät ja aavemainen luonnonvalo tekivät paikasta joskus synkän. Auringonpaisteessa ja muiden ihmisten ympäröimänä kirkko oli kaunis ja turvallinen, mutta pimeällä ja ilman aikuisten seuraa tunnelma oli toinen. Aikoinaan hautausmaata varjostanut korkea kuusiaita peitti kalmiston ohikulkevien silmiltä ja hautausmaa sai synkän tunnelman. Lisäksi erilaiset kirkkoon liitetyt tarinat saivat mielikuvituksen lentämään.

Onneksi en kirkkosalmen toisella puolella lapsena uidessani tiennyt tarinaa, jonka mukaan vainovuosien aikana petäjävetiset upottivat ison kirkonkellon ja kirstullisen kulta-aarteita aivan hautausmaan lähelle. Tarinan mukaan niitä on yritetty nostaa kerran jos toisenkin, mutta koskaan niitä ei ole saatu pintaan. Mutta juhannusyönä vesi on niin kirkasta, että silloin aarteet voi nähdä paljaalla silmällä. Joskus kerrotaan myös kuuluvan kirkonkellon hiljaista sointia veden pohjalla. Se merkitsee jotakin pahaa. Viimeksi se on kuulunut ennen ”veljessotaa”. (Mäkinen 1960.)

Petäjaveden seurakunnan juhlakirjan kirjoittanut Martti Pänkäläinen kertoo kirjassaan monista jännittävistä asioista kirkossa. Kirkon eteläisessä moniruutuisessa ikkunassa väitetään näkyvän rakentajien kasvopiirteitä. On siellä tiettyssä valaistuksessa väitetty nähdyn itse pirunkin. Vanhan uskomuksen mukaan piru valvoo tarkkaan jumalanpalvelusta merkiten ylös ne sielut, jotka nukkuvat saarnan aikana. Vanhan kirkon hautausmaalla on nähty myös kummituksia. Hiljattain kuollut on saattanut näyttäytyä haudankaivajalle komeasti ajaessaan hevosella kalmiston portille. Ja kun haudankaivaja kantoi selässään hautalautoja ja laski ne maahan, kuului kirkon lattialta herneitten rapinaa niin kuin olisi säkistä kaadettu. (Pänkäläinen 1978.)

Kerran iltamyöhällä oli haudankaivaja nähnyt miehen karauttavan hevoskärryllään kirkolle ja kadonneen sitten. Näky enteili pahaa, sillä muutaman viikon kuluttua mies tuotiin kirkolle haudattavaksi. Kerran oli eräs petäjävetinen isäntä ollut koleana syysiltana tasamaas-

sa kalmistoa suojannutta kuusiaitaa, kun Vanhan kirkon alta oli alkanut kuulua pahaenteistä öykettä ja rapsetta. Isäntä päätti kunnan kristityn tavoin tehdä vastarintaa, vaikka vastassa olisi itse piru. Pakeneminen olisikin ollut myöhäistä, sillä metelin yltyessä outoja varjoja alkoi vilahdella kirkon katveessa ja kääntyä vääjäämättömästi miestä kohden. Samassa varjojen lauma hyökkäsi kohti isäntää, joka ei pimeässä nähnyt kunnolla vastustajiaan. Lähelle ehdittyään ne osoittautuivat naapuritilan sioiksi. Monia askarrutti aikoinaan kirkon alahirsien tienoilla leijunut vaalea käärinliina, joka osoittautui lintuparveksi. (Pänkäläinen 1978.)

Edellisissä luvuissa on kirkkoa käsitelty sen käytön sekä siellä käyvien ihmisten henkilökohtaisesta suhteesta kirkkoon. Monissa jo edellä käsitellyissä kirjoituksissa viitataan myös kirkon jännittävään puoleen, mutta seuraavissa teksteissä se on noussut pääteemaksi.

8.2. Tuulahdus menneestä

Nimimerkki ”En usko aaveisiin” muistaa lapsena ollessaan aikuisten kertoneen tarinaa, jonka mukaan ”aikojen alussa piti kirkon kivien väliin työntää (sääri-)luu, jotta olisi säästynyt pahalta silmältä tai hammaskivulta tms.”. Vuosia myöhemmin kirkolla käydessään kirjoittaja työnsi kätensä kivien välistä ja käteen osui jokin pitkä, hieman käyrä tikku:

Hetken sitä tutkiskelimme ja luulen sen tosiaan olleen luun, ihmisen tai eläimen, mene tiedä. Samassa kun sen totesimme kävi tuulen henkäys ohitsemme aivan kuin ilmavirta kun joku menee kiivaasti ohi. Ilta oli ihan tyyni, sen enempää tuulta kuin muutakaan henkäilyä ei ollut ja työnsin ”luun” sinne takaisin mistä se oli käteeni tullut ja luulen, että se on siellä vieläkin sakastin alla järven puolella kivien välissä. En siitä säikähtänyt enkä pelkää kävellä kesäiltana kirkkotarhassa, mutta kun lumet sulaa aion tutkia onko se ”luu” vielä siellä kivien raossa. Oliko se joku edellispolvien vainaja, joka toi tuulahduksen menneestä, vai kuvittelimme vain. (Lapsena kuulin aikuisten kertovan. Fakta. Jännittävä kirkko.)

Kirjoituskilpailuun osallistuneen Kuokkalan koulun ryhmän kolme poikaa kertovat tarinan kirkon alkuvaiheilta, jolloin kirkko heidän mukaansa viimeisteltiin mahtavan tummanpuhuvalla viinikellarilla. Kellarin valmisti ”eräs paikallinen legenda ’yksinäinen susi’ Pertti, Eleetti”, joka oli pastorin hyvä ystävä. Hänellä oli myös tärkeä tehtävä säilyttää viinikellarin kallisarvoisia vara-avaimia kotonaan, mikä herätti kyläläisissä hieman epäilyjä. Usein kävi niin, että ehtoollisviini loppui kesken ja niinpä seurakuntalaiset alkoivat syyttää Perttiä näistä mystisistä katoamisista. Kyläläiset päättivät ottaa asiasta selvää ja alkoivat tutkia tapahtumia. He murtautuivat yöllä kirkkoon ja jäivät odottamaan Pertin mahdollista ”vartiointikierrosta”. Pertti saapuikin hyvin nopeasti paikalle ja kulki lähes juoksuaskelin suoraan kirkon viinikellariin. Mitä aikeita hänellä oli?

Kyläläiset hiipivät aukinaisen kannen lähelle ja naulasivat sen lujasti kiinni saadakseen mahdollisen varkaan nalkkiin. Naulaamisen jälkeen he kuuluivat kellarista erittäin outoa ja ennen kuulumatonta taiston ääntä. Remusiko Pertti siellä yksin ympäripäissään? Vai taisteliko hän viinivarasta vastaan? Kyläläiset eivät uskaltaneet ottaa varmistusta asiasta, vaan naulasivat kannen entistä lujemmin kiinni kirkon puiseen lattiaan. Kantta ei sen koommin avattuakaan, kunnes rohkea Kuokkalan koulun kaupallisten ryhmä saapui Vanhaan kirkkoon vierailulle. He uskaltautuivat avaamaan kellarin kannen ensimmäistä kertaa moneen sataan vuoteen. Mitä kellarista paljastui? Ryhmä huomasi, että viinit olivat täysin paikallaan kellarin lokeroissa. Tutkimukset myös osoittavat kahden luurangon maanneen kellarin koillisnurkassa, toinen kuristaen toista. Toinen oli ilmiselvetty Pertti ’yksinäinen susi’ Eleetti ja toinen, myssypäinen sekä viinireppua kantava luuranko paljastui pastori Juuhikseksi. Pertti oli siis ollutkin hyvä ihminen ja tässä asiassa syytön. Hän oli joka ilta joutunut taistelemaan pastoria vastaan. Joskus ei vaan rohkene paljastaa parasta toveriaan. Näin Pertti toimi, ja olisi varmaan ylpeä itsestään tänäkin päivänä. (Petäjaveden vanhan hirsikirkon mystinen viinikellari... Fiktio. Jännittävä kirkko.)

Myös toisessa tekstissä kerrotaan miehestä, joka jäi loukkuun viinikellariin – tosin Eleetistä poiketen vapaaehtoisesti. Nuori kertoja kirjoittaa viininkantaja Peipposesta, joka työskenteli kirkolle koko 1800-luvun, mutta katosi sitten yllättäen. Peipposen viimeinen ilta oli mennyt normaaleissa merkeissä aina kymmeneen saakka. Silloin hän kuuli hiiren vinkuvan

viinikellarissa ja eläinrakkaana ihmisenä hän meni pelastamaan sitä. Hän ei kuitenkaan tiennyt, että kellarissa oli myös paha villikissa, joka oli juuri saanut hiiren kiinni. Peipponen pelasti hiiren, mutta hänen kasvoihinsa jäi ikuiset arvet eikä hän enää halunnut palata viinikellarista, vaan jäi sinne tyytyväisenä vedoten tekemiinsä urotöihin. Nykyään Peipponen toimii peikkona, joka suojelee turisteja Petäjaveden Vanhassa kirkossa. (Viininkantaja. Fiktio. Jännittävä kirkko.)

8.3.Oli synkkä ja myrskyinen yö

Tarinassa, joka alkaa otsikon sanoin, kerrotaan pienestä tytöstä joka pakenee kirkkoon väkivaltaista isäänsä. Hän hakee rukoillen kirkosta turvaa, mutta tuulen pyrähdys työntää hänet avoimesta lattialuukusta viinikellariin. Luukku hänen takanaan paiskahtaa kiinni ja tyttö alkaa itkeä. Tarina päättyy lohduttomaan kysymykseen: ”Välittääkö kukaan?”. (Sala-peräinen viinikellari. Fiktio. Jännittävä kirkko.)

Toisessa tarinassa juuri koiranpennun saanut tyttö eksyy Vanhalle kirkolle etsiessään Haukku-nimistä koiraansa:

Paikassa oli hyvin pimeää ja siellä haisi ummehtuneelle. Maija puisteli vaatteitaan ja nousi ylös. Pian hänen silmänsä tottuivat pimeään ja hän erotti käytävän, joka jatkui maan alle. Maija lähti kävelemään käytävää pitkin ja huomasi sen päässä jonkun ison laatikon. Hän raotti laatikon kantta ja näki paljon vanhoja luita. Maija pelästyi ja juoksi äkkiä kohti luukkuja, joka sijaitsi pitkien kiviportaiden päässä. Luukku oli painava, mutta Maija sai sen auki ja huomasi olevansa kirkossa. Hän käveli narisevaa lattiaa pitkin ovelle päin ja löysi Haukun nukahtaneena vanhan oven luokse. (Petäjaveden vanhan kirkon viinikellarin salaisuus. Fiktio. Jännittävä kirkko.)

Nimimerkki Anka&Sorsa kertoo papin pojasta, joka jää jumiin ehtoollisviinikellariin. Kertomukseen on lisätty jännittäviä elementtejä: kellarissa on pimeää, viileää ja kosteaa, haju on tunkkainen. Poika huomaa yhden kellarissa säilytettävistä luurangoista kadonneen, mutta muistaa siinä samassa isän lahjoittaneen sen kylän näytelmäkerholle. Tässä tarinassa

on onnellinen loppu, sillä kellarissa ei tapahdu mitään pahaa ja isä pelastaa poikansa loukusta. Jännitys oli sittenkin vain mielikuvituksen tuotetta. (Petäjaveden Vanhan Kirkon ehtoollisviinikellari. Fiktio. Jännittävä kirkko).

MINUN, SINUN JA MEIDÄN KIRKKOMME

9. TEKIJÄNSÄ NÄKÖINEN

9.1. Jokainen jättää puumerkkinsä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut kartoittaa Petäjäveden Vanhalle kirkolle annettuja merkityksiä. Pääasialliseksi aineistoksi muotoutuivat Petäjäveden Vanhan kirkon säätiön järjestämän kirjoituskilpailun tekstit. Olen halunnut selvittää, millaiseksi Vanha kirkko koetaan ja millaisia merkityksiä sille annetaan. Tutkimuksen perustehtävänä onkin ollut selvittää, mitkä tekijät tekevät kirkkorakennuksesta merkittävän. Muodostuuko arvonanto ainutlaatuisesta arkkitehtuurista, yksinkertaisesta kauneudesta tai Unescon huomionsoituksesta vai tuleeko se esiin pyhyiden kokemuksessa? Vai löytyykö sen merkitys henkilökohtaisesta kokemuksesta?

Petäjäveden Vanhan kirkon rakensi Jaakko Klemetinpoika Leppänen, mutta hän ei tehnyt työtään yksin. Hänen apunaan oli kaksitoista kirvesmiestä, jotka Leppäsen johdolla pystyttivät kirkon, paanuttivat katon, tekivät välikaton holvaukset ja keskuskupolin. Ilmeisesti juuri heidän puumerkkinsä näkyvät edelleen kirkkosalin katossa punaväriin maalattuina. Tapulin rakensi Eerik Jaakonpoika Leppänen isoisänsä pystyttämän kirkon viereen. (Jäppinen & Voutilainen 2001, 16, 47.)

Ennen rakennuksen pystyttämistä olivat petäjävetiset talonpojat tehneet suuren työn saadaakseen luvan kirkon rakentamiseen ja kerätäkseen varat siihen. Kirkko ei syntynyt tyhjäs-
tä, vaan vaati monien ihmisten halua, ponnisteluja, varoja ja taitoa. Lopputuloksena syntyi hirsinen ristikirkko, joka palveli petäjävetisiä yli sata vuotta. Tuonkin jälkeen kirkko pysyi käyttäjilleen merkittävänä, sillä sen ympärillä sijaitseva hautausmaa kätkee alleen monen petäjävetisen sukua.

Tuskin olisi rakentaja Leppänen 1760-luvulla uskonut, että hänen rakentamastaan kirkosta tulee parisataa vuotta myöhemmin arkkitehtien ja turistien ihailema rakennus, johon käy

vuosittain tutustumassa jopa 20 000 ihmistä ympäri maailmaa. Kirkko kaikkine talonpoikaisine yksityiskohtineen on niin arvostettu, että Unesco on halunnut tehdä siitä suojelu-kohteen. Petäjaveden asukkaille ja kunnalle se on suuri ylpeyden aihe.

Kirkon rakentamiseen tarvittiin monenlaisia ihmisiä. Täysin valmista rakennusmuottia ei ollut, vaikka mallia muista varmasti otettiin. Kirkosta tehtiin tekijöidensä näköinen. Suurimman panoksen antoi Jaakko Klemetinpoika Leppänen, mutta puumerkkinsä jättivät myös muut rakentajat. Kirkkoon ovat jättäneet jälkensä myös siellä käynyt kirkkokansa ja papisto sekä myöhemmin matkailijat ja muut kiinnostuneet. Kirkko onkin luonteensa mukaan avoin kaikille. Jokainen saa astua sisään ja kokea sen sellaisena kuin kokee. Jokaisella on myös oma tarinansa siitä, miten on kirkkoon tutustunut ja mitä siitä ajatellut tai tuntenut.

9.2. Kirkko merkitysten kantajana

Tässä tutkimuksessa on annettu ääni ihmisille, joille Petäjaveden Vanha kirkko merkitsee jotakin. Kilpikirjoitukseen osallistuneet miehet, naiset ja lapset ovat kukin tuoneet esille asioita, joilla on heille itselleen merkitystä. Kenenkään kokemus ei ole toista huonompi. Osalle rakennus näyttäytyy ensisijaisesti kirkkona, toiselle turistikohteenä. Jotkut kokevat sen turvallisen ja rakkaana, toiset pelottavana ja kylmänä. Voi myös olla, että yksilöt kokevat kirkon erilaisena eri elämänvaiheissaan. Tästä kertoo mm. tarina miehestä joka pikkupoikana pelkäsi kirkkoa, mutta aikuisiällä koki sen kauniina ja rakkaana paikkana. (*Lapsena kirkkotietä kuljin.*)

Petäjaveden Vanha kirkko herättää kävijöissä halua muistella menneitä aikoja. Muistitieto on arvokasta aineistoa, joka kertoo paitsi kirkosta myös kirjoittajasta itsestään. Se tarjoaa historiankirjoituksen rinnalle rikkaan kansatieteellisen aarteiston, joka valaisee kirkon ja siihen liittyvien ihmisten elämää ennen ja nykyään. Muistelun lisäksi sama kirkkorakennus antaa mahdollisuuden mielikuvituksen lähteä lentoon. Kilpikirjoituksiin osallistui fiktiivisiä eli keksittyjä kertomuksia, joiden pääpaino ei ollut kertoa kirkossa koetuista tapahtumista, vaan kertoa siitä, miten kirkossa voisi tai olisi voinut tapahtua. Fiktiivisistä kirjoit-

tuksista nousivat esille teemat, joissa käsiteltiin kirkon rakentamista, viinikellaria, pelkoa ja jännitystä, pyhiinvaellusta sekä kirkon omaa elämää, ikään kuin aktiivisena toimijana.

Tutkimuksessani en halunnut rajoittua vain faktateksteihin, sillä tarinan todenperäisyydellä ei ole tässä tutkimuksessa merkitystä. Molemmilla kirjoituslajeilla on paljon annettavaa. Teemoittelun kautta päädyin kolmeen merkitysluokkaan, joihin kaikkiin sisältyy sekä todenperäisiä että keksittyjä tarinoita: 1. Elävä kirkko, 2. Minun kirkkoni ja 3. Jännittävä kirkko. Ensimmäisessä luokassa kirjoitukset käsittelevät kirkollista elämää ja kirkossa käyntiä, toisessa luokassa omaa suhdetta kirkkoon ja kolmannessa luokassa kirkkoon liitettäviä jännitystarinoita. Toki teksteissä on viittauksia muihinkin teemoihin, mutta jokaisesta nousi päällimmäiseksi yksi teema.

Analyysin tuloksena voidaan todeta, että vahvimmin Petäjäveden Vanha kirkko nähdään kirkkorakennuksena, jossa toimitetaan jumalanpalveluksia ja kirkollisia toimituksia. Kilpikirjoituksista 17 eli yli puolet kertoi tilanteista, joihin liittyi jokin kirkollinen toimitus. Myös hautausmaa nousee tärkeään osaan niin ikään käytännöllisessä merkityksessä. Monissa kirjoituksissa muisteltiin jumalanpalveluksiin tai toimituksiin osallistumista. (Esim. *Kommelluksien kautta vihille, Torpparin pyhäpäivä.*) Toimituksista häät mainittiin useammin kuin muut, mikä liittyy kirkon suosioon nimenomaan vihkikirkkona. Elävä kirkko -kategorian tarinoihin liittyi pääosin iloisia ja hauskoja tuntemuksia, mutta myös surullisia. Esimerkiksi kirjoitus *Sielujen messu* pitää sisällään muistelua lasten hautaan siunaamisesta ja lapsenmurhasta. Tekstissä mainittujen lasten hauta löytyy Vanhan kirkon kalmistosta, mutta lapsenmurha lienee keksitty tarina.

Kirkollisen elämän lisäksi kirkkorakennukseen liitetään myös henkilökohtaisia ulottuvuuksia, jotka nousevat esiin Minun kirkkoni -kategorian kirjoituksissa. Jokainen kävijä kokee kirkon omalla tavallaan ja omasta viitekehyksestään käsin. Sen kokeminen ei perustu pelkästään välittömiin aistimuksiin, sillä ympäristö on myös henkilökohtainen tila, johon ihminen kiinnittyy elämismaailmansa kautta. Paikasta tulee subjektiivisesti koettu tila, kun henkilökohtaiset kokemukset ja toiminta liittävät hänet siihen. Myös tunteilla on suuri vaikutus.

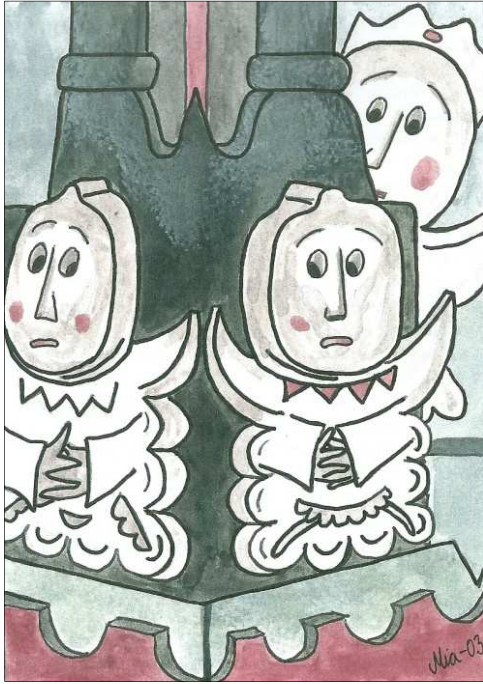
Henkilökohtaisissa tarinoissa korostuu kertojan yksilöllinen suhde kirkkoon tai kokemus siitä, että kirkko on antanut kertojalle jotakin. Kirkosta on tultu hakemaan myös hiljaisuut-

ta. Hiljentymisen myötä on koettu, miten oman elämän asiat ovat selkiytyneet mielessä tai kysymyksiin on saatu vastauksia. Hiljaisuudessa on myös koettu suuria tunteita ja kosketusta menneisyyteen. Hyvä esimerkki tästä on kirjoitus, jossa eräs nuori nainen tulee kirkkoon miettimään elämäntarkoituksiaan ja ikään kuin jakaa huolensa kirkon kanssa. (*Se erilainen kirkkotarina.*). Toisenlaista yhteyttä kirkon kanssa tuntee kirjoittaja, joka tulee kirkon suojaan olemaan kahdestaan tyttöystävänsä kanssa. Kirjoittaja kokee kirkon olevan paitsi suoja ihmisten katseilta, myös yhteisen salaisuuden jakaja. (*Vanhan kirkon rappusilla.*)

Petäjäveden Vanha kirkko koetaan paikoin myös pelottavana ja jännittävänä (Jännittävä kirkko –kategorian kirjoitukset). Siihen vaikuttanevat kirkon symbolinen olemus elämän ja kuoleman rajalla, autiokirkon¹⁰ status sekä aistimukset kylmästä ja hämärästä. Jos kirkko sijaitsisi nykyistä syrjäisemmällä paikalla, olisivat kilpakirjoitukset uskoakseni sisältäneet enemmänkin ns. kummitusjuttuja. Kirkon sijainti maantien laidalla ja arkisen elämän ulottuminen lenkkeilijöiden ja koiranulkoiluttajien muodossa pihaan asti, vähentää kirkon mystistä ulottuvuutta. Kirkosta on kerrottu ennenkin kummitusjuttuja ja niitä on kirjattu historiakirjoihin, mutta kilpailuun osallistuneissa teksteissä ei näitä tarinoita juurikaan jäljitely. Toki viinikellarissa sijaitsevat luut ja perustuskivien välistä näkyvät hahmot ovat kiinnostaneet myös nykyisiä tarinoitsijoita, ja niistä kerrotaan hyvin mutkattomasti.

Petäjäveden Vanhaan kirkkoon liittyy myös ajatus tietystä inhimillisyydestä. Siitä on ollut mainintoja useissa kirjoituksissa. Kirjoittajat kokevat kirkossa monenlaisia henkisyiden ilmentymiä: joku on kokenut menneiden sukupolvien läsnäoloa tai muita viittauksia johonkin ihmisen ulkopuolella olevaan, ja moni on kokenut itse rakennuksen olevan aktiivinen toimija. Myös kirkon kristillinen sanoma ja Unescon maailmanperintökohde-nimitys nousevat teksteistä esille. Muita kuvailevia sanoja ovat mm. kaunis, puhutteleva, pelottava, hiljainen, lämmin, turvallinen, jännittävä, arvokas.

¹⁰ Petäjäveden Vanha kirkko on nykyiseltä statukseltaan autiokirkko. Aikaisempi tiekirkko-nimitys siirtyi Petäjäveden uudelle kirkolle. Vanhan kirkon statuksenmuutos korostaa sen asemaa matkailunähtävyytenä. (Keskisuomalainen 8.5.2005.)

Hauska yksityiskohta kirkosta ”elävänä toimijana” on Mametti tapaa Hyvän Kristofoksen -kirjoitukseen liitetty kuva saarnastuolin enkeleistä. Kuvatekstissä sanotaan: ”*Ne näkivät monia pieniä huolestuneita enkeleitä, joka tuijottivat pyörein silmin tulijoihin hieroen hermostuneina käsiään yhteen.*”

Tutkimuksen alussa kysyttiin, muodostuuko kirkkoon kohdistuva arvonanto ainutlaatuisesta arkkitehtuurista, yksinkertaisesta kauneudesta tai Unescon huomionosoituksesta vai tulee se esiin pyhyiden kokemuksessa? Vai löytyykö sen merkitys henkilökohtaisesta kokemuksesta? Vastaukseni on: kaikista näistä. Niitä on vaikea laittaa tärkeysjärjestykseen, sillä kirjoituksissa on usein luettavissa monia eri arvostuksenlähteitä. Kirjoittajien antamat merkitykset jakautuvat karkeasti ottaen edellä esitettyihin kolmeen teemaan (Elävä kirkko, Minun kirkkoni, Jännittävä kirkko). Suurimmalle osalle kirjoittajista kirkon merkitys nousee sen funktiosta kirkkona ja kirkollisen elämän keskuksena, mutta silloinkin merkityksenanto on vahvasti kiinni henkilökohtaisessa tai kollektiivisessä kokemuksessa. Useimmille kirjoittajille tapahtumilla kirkossa on ollut jotakin henkilökohtaista merkitystä (esim. häät, hautajaiset), mutta on myös niitä jotka korostavat kirkon kauneutta ja arvostusta (esim. kirjoitus *Petäjäveden vanha kirkko on liitetty...*).

Aineistotekstien takana olevasta merkitysmaailmasta nousee myös kokemus pyhyiden läsnäolosta, mihin keskityn enemmän seuraavassa luvussa.

9.3. Viesti jostakin muusta

Kristinuskon sisältöä erittelevässä Nikean uskontunnustuksessa käytetään kristillisestä kirkosta ilmausta ”yksi, pyhä ja yhteinen”. Ilmaus soveltuu hyvin myös yksittäiseen kirkkorakennukseen. Petäjaveden Vanha kirkko on lukumäärältään ja ainutlaatuisuudeltaan yksi. Kirkon status tekee siitä pyhän. Yhteinen se on siksi, että se on avoin kaikille. Kirkko ymmärretään tietynlaisena rakennuksena, jolla on poikkeuksellinen merkitys. Puhutaan jopa pyhistä rakennuksista, pyhäköistä. Mikä tekee Petäjaveden Vanhasta kirkosta pyhän?

Veikko Anttonen mukaan "pyhä" on ihmisen vuosituhantisiin perinteisiin perustuva tapa merkitä eri asiat ja paikat muusta erilleen ja antaa niille erityisasema kulttuurisidonnaisessa ajattelussa ja käyttäytymisessä:

Pyhä ilmaisee paitsi erottamisen ja rajauksen, myös arvon. Pyhäksi erottaminen ilmaisee suhteen siihen millä on erityistä arvoa. Siksi pyhä ei ole viime kädessä ihmisestä riippumaton kohde, vaan suhde kohteen ja merkityksenantajan välillä. Pyhä perustuu symboliseen suhteeseen, joka voi olla joko yhteisöllinen tai yksilöllinen. Ihmiskunnan historiassa pyhät asiat ovat olleet ensisijaisesti kollektiivisia eli yhteisöllisyyttä voimistavia symboleja. "Pyhä" on ns. polyseeminen sana, jonka merkitykset vaihtelevat puhujasta ja puheyhteisöstä riippuen. Tietty puheyhteisö on erottanut pyhä-attribuuteilla erilleen henkilöt, eläimet, asiat, esineet, ilmiöt, topografiset merkkipaikat, tapahtumat, kokemukset jne. ja asettanut ne rajojensa, arvojensa ja ihanteidensa symboleiksi. Muusta erilleen asetettuihin symboleihin ovat tiivistyneet yhteisön jäsenten tunteet ja moraaliset käsitykset voimasta, erinomaisuudesta, edistyksellisyydestä, alueellisesta loukkaamattomuudesta jne. "Toteemitunnukset" kuten valtioiden liput, hallitsijan erillisyyden ja koskemattomuus, raha, kirkko-instituutiot, myyttiset sankarit ja eläimet, edistyksen ulkoiset merkit jne. voivat kontekstista riippuen muodostua yhteisöä/yhteiskuntaa ilmentäväksi pyhäksi symboleiksi. (Anttonen 2011 [online].)

Arkkipiispa Kari Mäkisen mukaan merkitysten kerrokset muodostuvat mm. yhteisön muistista, identiteetin symbolista ja viestistä jostakin muusta. Hänen ajatuksensa perusteella

Petäjaveden Vanha kirkko edustaa historiallista perspektiiviä, jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Kun nykymaailmassa kaikki tuntuu olevan nopeatempoista ja jopa lyhytnäköistä, kirkko edustaa turvallisuutta ja vakautta. Se muistuttaa menneisyydestämme ja tuo sen nykypäivään ilman vaatimusta palata menneeseen. Kirkolla on suuri merkitys myös paikallisidentiteetin kannalta. Kirkko on ”meidän kirkkomme”, paikka joka merkitsee minulle jotakin. Monilla nykyisillä ja entisillä petäjävetisillä on kotinsa seinällä taulu Petäjaveden Vanhasta kirkosta. Itselläni makuuhuoneen seinällä liihottaa kirkosta peräisin oleva puuenkeli. Olohuoneessa minua katselee saarnastuolin puuenkelin mallin mukaan tehty rakusavienkeli. Tällaiset kirkkotaulut tai -esineet ovat Mäkisen mukaan kuin ikoneita, jotka kertovat jostakin kaipuun kohteesta. (Mäkinen 2007 [online].)

Kirkko on sakraalirakennus, uskonnollisen kultin paikka. Siinä mielessä se edustaa suhteellisen muuttumatonta merkityssisältöä. Se on uskonnon merkki, joka edustaa suomalaisen kulttuurin vahvan pohjarakenteen muodostavaa kristillistä uskoa. Kirkko sijaitsee yleensä keskellä asutusta, arkisen elämän keskellä. Myös Petäjävedellä kirkon sijainti maantien varressa ja asutuksen vieressä, tuo maallisen elämän hyvin lähelle kirkkoa. Vaikka kirkko on keskellä elämää, se on rajattu tiettyyn tarkoitukseen. Rajaus tekee siitä pyhän ja pyhäksi erottaminen ilmaisee sen arvon. Kirkko ei ole vain rakennus, vaan pyhä sellainen. Vaikka kirkossa kävijä ei olisi kristitty tai uskova, hän kokee kirkon silti rajatuksi alueeksi ja näkee sen arvon. Kirkko on aina viesti jostakin muusta.

Anttosen määritelmä pyhästä ja Mäkisen näkemys kirkkorakennuksen merkityksistä saavat tukea tämän tutkimuksen aineistosta eli kilpakirjoituksista. Petäjaveden Vanha kirkko nähdään selvästi erotetuksi eli pyhäksi. Toki siihen vaikuttaa rakennuksen sakraaliluonne, mutta kirjoituksista on nähtävissä myös, että se koetaan samalla tavoin myös silloin, kun tapahtumaan ei liity uskonnollista ulottuvuutta. Kirkkoa kunnioitetaan jo pelkästään siitä syystä, että se on erilainen kuin muut rakennukset ja se viestii jostakin muusta kuin maallisesta arkielämästä.

Pyhyys riippuu myös ihmisten kokemuksista ja perustuu yhteisölliseen tai yksilölliseen suhteeseen kirkon ja merkityksenantajien välillä. Petäjaveden Vanha kirkko voidaan nähdä yhteisöllisyyttä voimistavana symbolina siinä mielessä, että se edustaa jatkuvuutta, pysyvyyttä ja yhteisöllisyyttä (jumalanpalveluselämä, tapahtumat, avoimet ovet kaikille). Petäjaveden omaa yhteisöllisyyttä se vahvistaa olemalla kylän ”oma kirkko”. Yksilöllinen suh-

de kirkkoon syntyy henkilökohtaisten kokemusten myötä. Näistä kokemuksista monet kilpakirjoitukset kertovat. Moni mainitsee myös lumouksen, joka syntyy muistoista, jännittävästä ilmapiiristä ja kirkon olemuksesta pyhän rajalla. (Ks. esim. *Vanha kirkko A, Vanhan kirkon rappusilla*).

10. POHDINTAA KIRKONPENKISSÄ

10.1. Arviointia menneestä

Tutkimuksen lopuksi haluan arvioida työn onnistumista muutamasta näkökulmasta. Aineiston analyysivälineenä käytin grounded theory -menetelmää, joka soveltuu hyvin sellaisten ilmiöiden ja merkityssuhteisen tutkimiseen, joista on olemassa vähän teoriaa ja aikaisempaa tietoa. Käytännössä menetelmä vaatii aineistolähtöisen tutkimusotteen, jolloin tutkimusongelma nousee itse tutkittavasta kohteesta. Tutkimusta ei siis aloiteta valmiilla teorialla, joka ohjaa kysymyksenasettelua ja aineiston valintaa, vaan tarkoitus on, että tutkijalla ei ole tutkimusaiheestaan lukkoon lyötyjä ennakkokäsityksiä. Menetelmä sopi mielestäni hyvin käyttämäni aineistoon, joka oli erityislaatuinen: aineisto oli saatu kirjoituskilpailun tuloksena, se oli kirjallisessa muodossa ja hyvin heterogeeninen.

GT:n tavoitteena on ymmärtää erilaisten asioiden merkityksiä tutkittavien sisäisessä maailmassa eli eräällä tavalla tehdä näkyväksi tekstin tai puheen takana oleva merkitysmaailma. GT:ssa oletetaan luokittelun nousevan aineistosta ja niiden välisten suhteiden selvenemisen tutkimusprosessin myötä. Aineistoa jaotellaan ja eri osia verrataan jatkuvasti, jonka myötä analyysi etenee ja pysyy hallinnassa. GT-menetelmää käyttämällä olen löytänyt tutkimusaineistostani keskeiset teemat, jotka olen ankkuroinut faktatietoon (historiaan).

Mielestäni tutkimusaineisto oli riittävän laaja ja heterogeeninen. Aluksi pelkäsin monimuotoisuuden vaikeuttavan analyysiä, mutta työn edetessä ei sillä ollut enää juurikaan väliä. Kaikkia tekstejä kohdeltiin tasaveroisesti.

10.2. Ajatuksia tulevaisuudesta

Olen nyt selvittänyt Petäjaveden Vanhalle kirkolle annettuja merkityksiä kilpakirjoitusten kautta. Se on vain yksi säie kokonaisuudesta, jossa kirkkoa tutkittaisiin useammasta näkökulmasta. Kirkon merkitystä olisi hedelmällistä tutkia myös tiedotusvälineiden kautta, erityisesti Petäjävesi-lehden kirjoituksia analysoiden. Paikallislehdellä on erinomainen rooli

kirkon elämän seurannassa. Tässä työssä se on toiminut vielä toissijaisena lähteenä. Lisäksi kirkon merkitysten selvittämiseksi olisi hyödyllistä haastatella kunnanjohtajaa, kirkkoherraa, kirkon oppaita ja muita kirkon kanssa läheisesti tekemisissä olevia. Myös kirkossa kävijöitä voisi haastatella. Mielenkiintoista olisi esimerkiksi selvittää, mitä eroja on paikallisten ja muualta tulevien, erityisesti ulkomaalaisten, näkemyksissä kirkosta.

Varsin mittava tutkimuksenaihe olisi kartoittaa Petäjäveden Vanhaa kirkkoa useammista näkökulmista. Merkityksenanto olisi tällöin vain yksi osa tutkimusta. Tutkimuksen perustehtävänä olisi selvittää, mitkä tekijät tekevät kirkkorakennuksesta arvokkaan ja pyhän, sekä miten ja miksi siitä tulee kulttuuri- ja maailmanperintöä ja turistikohte. Kysymyksiä voisi lähestyä kolmesta näkökulmasta: 1. Kirkko paikallisena instituutiona, 2. Kirkko maailmanperintönä ja turistikohteena, 3. Kirkko pyhänä tilana.

Käytännön tasolla kirjoituskilpailun ja tämän pro gradu -tutkimuksen aineistosta voi olla hyötyä itse Vanhalle kirkolle. Tarinoilla tuodaan historiaa ymmärrettäväksi. Tästä hyvä esimerkki on keväällä 2012 kirkolla toteutettu teemapäivä, jolloin koululaiset pukeutuivat historiallisiin asuihin ja rooleihin. Oppilaat oli jaettu talokunnittain ja jokaiselle talolle oli rakennettu tarina. Oppilaat kiersivät erilaisissa toimintapisteissä. Opetuksen tarkoituksena oli rakentaa elämyksellistä historian opetusta. (Petäjävesi-lehti 2.5.2012.) Toinen hyvä esimerkki tarinoiden käytöstä on Jaakko Kirkonrotan synty. Tällaisissa tilanteissa kirjoituskilpailun tarinoilla voisi olla hyvä mahdollisuus ”herätä eloon”.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Aineistot

Kirjoitukset on koottu Petäjaveden Vanhan kirkon säätiön järjestämässä kirjoituskilpailussa, joka päättyi 30.4.2003. Kirjoituksia on 30 kappaletta. Tutkimusaineisto luovutetaan tutkimuksen jälkeen Petäjaveden Vanhan kirkon säätiölle.

Elävä kirkko:

Kaksi episodua

Sielujen messu

Mummoni asui Kintauden Vuorenpäässä

Muistikuvia Petäjaveden vanhasta kirkosta

Muistikuviani Petäjaveden vanhasta kirkosta 1977-2002

... ja suvi suloinen

40-luvulta

Pauhatkoon elon meri

Petäjaveden vanha kirkko on liitetty...

Kommelluksien kautta vihille

Vanha kirkko B

Vanhalla kirkolla

Kesäkuu Anno Domino 1763

Martta Hadrianuksen tytär

Vanha pyhäkkö

Torpparin pyhäpäivä

Mametti tapaa hyvän Kristoforoksen

Minun kirkkoni

Vanhan kirkon rappusilla

Se erilainen kirkkotarina

Vanha kirkko A

Lapsena kirkkotietä kuljin

Mummolan pihapiirissä

Jännittävä kirkko

Lapsena kuulin

Viininkantaja

Muutostaikuri Petäjaveden vanhassa kirkossa

Petäjaveden vanhan kirkon ehtoollisviinikellari

Sunnuntai

Petäjaveden Vanhan kirkon viinikellarin salaisuus

Salaperäinen viinikellari

Petäjaveden vanhan kirkon mystinen viinikellari

Sähköiset lähteet

Anttonen, Veikko. Mitä tutkimista pyhässä? [online].

<<http://www.tieteessatapahtuu.fi/796/anttonen.html> > [17.5.2011.]

Kotila, Heikki. Viimeinen villitys vai voiman lähde. [online].

<<http://www.hiljaisuudenystavat.fi/hiljaisuudesta/kirjoituksia-artikkeleita/54-viimeinen-villitys-vai-voiman-laehde>> [15.5.2012.]

Laaninen, Tiina. Kirjoita oma elämä tarinaksi. [online].

<http://www.sana.fi/arkisto/ajassa/kirjoita_oma_elama_tarinaksi/> [15.5.2012.]

Molander, Gustaf. Grounded-teoria ja sen soveltaminen käytännön työssä. Laadulliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä -luentosarja. Helsingin yliopisto. [online].

<<http://www.valt.helsinki.fi/yleope/kvali/kvali3.htm>> [19.5.2011.]

Mäkinen, Kari. Kirkkorakennus merkitysten kantajana. Kirkko ja kulttuuriympäristö -seminaari Porissa 16.11.2007. [online]. <www.arkkihiippakunta.fi/cgi-bin/linna.pl?document=00011544> [24.9.2010.]

Sirniö, Teppo. Kunnanjohtajan tervehdys. [online]. Petäjaveden kunnan internet-sivut.

< <http://www.petajavesi.fi/kuntainfo/kunnanjohtajan-tervehdys> > [19.5.2011.]

Petäjaveden Vanha kirkko. [online]. <<http://www.petajavesi.fi/kirkko/>> [19.5.2011, 6.8.2011.]

Painamattomat opinnäytteet ja esitelmät

Hautamäki, Hanna 1997: Keurusseudun imago – yhteistyöllä tunnetuksi. Päättötyö Jyväskylän liikelouden ammattikorkeakoulun talouden ja hallinnon koulutusohjelmassa. Jyväskylä.

Hemgård, Gretel-Turtiainen & Jukka-Vienamo, Jarmo 1993: Petäjaveden kirkonseutu. Kulttuurimaiseman kunnostusmalli. Selvitys 1/1993. Ympäristöministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto. Helsinki.

Häyrinen, Ari 2001.: Tietokonerekonstruktio Petäjaveden Vanhasta kirkosta. Taidehistorian proseminarityö, Jyväskylä.

Korhonen, Martti 2011. ”Pimeyden keskellä jatkuvaa tippumisen ääntä” eli Petäjaveden vanha kirkko ja aistimusten moninainen maailma. Taidehistorian proseminarityö. Taiteiden ja kulttuuri tutkimuksen laitos: Jyväskylän yliopisto.

Kotila, Heikki 2003: Alustus Pyhyys ja arkkitehtuuri-symposiumissa 10.1.2003.

Niiles, Paavo. 2004: Keskustelu 11.1.2004.

Vuorela, Anu 2004: ”Kirkko antaa Jumalan kasvoista ruman ja pakanallisen kuvan”. Petäjaveden Vanhan kirkon tie paikallisesta pyhästä kansainväliseksi Unesco-kohteeksi. Museologian proseminariesitelmä, Turun yliopisto.

Painetut lähteet

Lehdet

Ilkka 17.4.2003.

Kansan Uutiset 28.8.2002, etusivu.

Keskisuomalainen 21.8.2002, sivu 6.

Keskisuomalainen 15.11.2002, sivut 7 ja 25.

Keskisuomalainen 15.7.2003.

Keskisuomalainen 8.5.2005, etusivu.

Keskisuomalainen 20.7.2006.

Keskisuomalainen 26.2.2012, sivu 13.

Korpilahti 4.12.2002, sivu 4.

Petäjävesi 22.6.1961.

Petäjävesi 24.5.2006, sivu 4.

Petäjävesi 23.5. 2007, s. 17

Petäjävesi 1.8.2007, sivu 5.

Petäjävesi 2.5.2012, sivu 2.

Tyrvään Sanomat 31.10.2002.

Kirjallisuus

Aarnipuu, Petja 2008. *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Anttonen, Veikko 1996: *Ihmisen ja maan rajat. 'Pyhä' kulttuurisena kategoriana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tutkimuksia 646. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Apo, Satu 1990: Kertomusten sisällön analyysi. – Klaus Mäkelä (toim.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, s. 62–80.

Apo, Satu 1995: *Naisen väki: tutkimuksia suomalaisten kansaomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.

Ashworth, G.J. & Graham, Brian (eds.) 2005: *Senses of place: senses of time*. Aldershot, England: Ashgate, Burlington: VT.

Fingerroos, Outi, Haanpää, Riitta & Heimo, Anne 2006: *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Gardberg, C.J. 2002: *Kivistä ja puusta. Suomen linnoja, kartanoita ja kirkkoja*. Helsinki: Otava.

Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa 1997: Johdatus nykymaantieteeseen. – Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, s. 9-36.

Harpur, James 2002: *Maailman pyhät seudut. Taivaan ja maan kohtaamispaikat*. Suom. Jaakko Kankaanpää. Alkuteos The Marshall Travel Atlas of Sacred Places. A Guide to the World's Spiritual Oasis. Singapore. Helsinki: Otava.

Heininen, Simo & Heikkilä, Markku 1997. *Suomen kirkkohistoria*. Helsinki: Edita.

Hägg, Samuli, Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.) 2009: *Näkökulmia kertomuksen tutkimiseen*. Tietolipas 226. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jokipii, Mauno 1999: Keski-Suomen kirkolliset olot keskiajasta kunnallishallintoon. – Mauno Jokipii (toim.) *Keski-Suomen historia 1. Keski-Suomen vanhin historia*. Jyväskylä: Keski-Suomen liitto.

Jokipii, Mauno (toim.) 1996: *Paikallishistoria*. Helsinki: Gummerus.

Joutsela, J.N. 1928: *Petäjäveden seurakunta 1728–1928*. Jyväskylä: Petäjäveden seurakunta.

Jäppinen, Jussi (toim.) 2006: *Viestejä maisemassa: keskisuomalainen kulttuuriympäristö*. Helsinki, Jyväskylä: Minerva.

Jäppinen, Jussi & Voutilainen Heli-Maija 2002: *Keski-Suomen kirkot*. Jyväskylä: Kopijyvä (Gummerus).

Jäppinen Jussi & Voutilainen Heli-Maija 2001: *Petäjäveden Vanhan kirkon tarina*. Jyväskylä: Kopijyvä (Gummerus).

Keskitalo, Oiva 1989: Suur-Jämsän esihistoria. – Kalevi Virkkala (toim.) *Suur-Jämsän historia I*. Jämsä: Jämsän kaupunki.

Kiuru, Elina 2000: Puu. – Bo Lönnqvist (toim.) *Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*. Etnografia 3, Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisusarja. Jyväskylä.

Knuuttila, Seppo 2006: Paikan moneus. – Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela: *Paikka – eletty kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuula, Arja 2006: *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Kuusanmäki, Lauri 1962: Kirkko ja seurakunta. – Koskimies, Y. S. & Kuusanmäki, Lauri, *Suur-Jämsän historia II*. Hämeenlinna: Jämsän kunta.

Kuusanmäki, Lauri 1962: Pitäjän itsehallinto. – Koskimies, Y. S. & Kuusanmäki, Lauri, *Suur-Jämsän historia II*. Hämeenlinna: Jämsän kunta.

Laurén, Kirsi 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä: suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1093. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laurén, Kirsi 2001: Minä suossa. Suokertomukset yksilön ympäristösuhdetta kuvaamassa. – Tarja Kupiainen, Katja Laitinen & Sinikka Vakimo (toim.), *Minä? Missä? Milloin? Kolmetoista tulkintaa identiteeteistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 108–127.

Laurén, Kirsi 2002: Kertomusten suomaisemissa. Muistot ja nostalgia maiseman muodostamisessa. – *Alue ja ympäristö 1/2002*. Joensuu: Joensuun yliopisto, Alue ja ympäristötutkimuksen seura ry, s. 13–23.

Lehtonen, Mikko 1996: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.

Lempiäinen, Pentti 1976: *Pyhät ajat*. Helsinki: Kirjapaja.

Lilius, Henrik 1962: Kuvattujen kirkkojen rakennushistoriaa. - Antero Sinisalo & Henrik Lilius (toim.) *Kauneimmat kirkkomme*. Jyväskylä: Gummerus.

Mahlamäki, Tiina, Pyysiäinen, Ilkka & Taira, Teemu 2008: *Pyhä: raja, kielto ja arvo kansanomaisessa uskonnossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1199. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Manninen, Ari 1994: *Petäjaveden historia*. Jyväskylä: Petäjaveden kunta.

Martling, Carl Henrik 1993: *Puhuva hiljaisuus liturgisessa symboliikassa*. Pieksämäki: SLEY kirjat.

Mäkelä, Maria & Tammi, Pekka 2005: *Kertomus ja mieli: uusia (ja vanhoja) näkökulmia tajunnan esittämiseen kertomakirjallisuudessa*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Niiles, Paavo 2000: *...On sinut viimeisenä päivänä herättävä. Petäjaveden vanhan kirkon hautausmaa*. Petäjävesi: Petäjaveden seurakunta.

Oja, Aulis 1989: Asutuksen vaiheet. – Kalevi Virkkala (toim.) *Suur-Jämsän historia I*. Jämsä: Jämsän kaupunki.

Petrisalo, Katriina 2001. *Menneisyys matkakohteena. Kulttuuriantropologinen ja historia-tieteellinen tutkimus perinnekulttuurien hyödyntämisestä matkailuteollisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 802. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pettersson, Lars 1986: Petäjaveden vanha kirkko. – Janne Vilkuna (toim.) *Keski-Suomi* 18. Jyväskylä: Keski-Suomen museo.

Pihkala, Panu 2011. Pyhä ja pyhiinvaellus. *Crux* nro 2, 2011, s. 38-42.

Pänkäläinen, Martti 1968: *Petäjävesi 1868–1968, Petäjaveden kotiseutukirja*. Petäjävesi: Petäjaveden kunta

Pänkäläinen, Martti 1978: *Petäjävesi – juhliva seurakunta 1728–1978*. Petäjävesi: Petäjaveden seurakunta.

Raivo, Petri 1997: Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä. – Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, s. 193–210.

Sakaranaho, Tuula & Pesonen Heikki (toim.) 2002: *Uskonto, julkisuus ja muuttuva yhteiskunta*. Helsinki: Yliopistopaino.

Simonsuuri, Lauri (toim.) 1999: *Myytillisiä tarinoita*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 229. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suvanto, Seppo 1989: Suur-Jämsän keskiaika. – Koskimies, Y. S. & Kuusanmäki, Lauri, *Suur-Jämsän historia II*. Hämeenlinna: Jämsän kunta.

Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne toim. 2002: *Eletty ja muistettu tila*. Historiallinen Arkisto 115. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Talve, Ilmar 1979: *Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 355. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vilkuna, Janne 2007: Yhteinen kulttuuriperintömme. – Kinanen, Pauliina (toim.). *Museologia tänään*. Helsinki: Suomen museoliitto.

Vuorela, Toivo 1977. *Suomalainen kansankulttuuri*. Helsinki: WSOY.

Wittgenstein, Ludvig 1999. *Filosofisia tutkimuksia*. Alkuperäisestä teoksesta Philosophische Untersuchungen suomentanut Heikki Nyman. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Åström, Anna-Maria, Korhokangas, Pirjo & Olsson, Pia (eds.) 2004: *Memories of my town: the identities of town dwellers and their places in three Finnish towns*. Studia Fennica, Ethnologica 8. Helsinki: Finnish Literature Society.

Petäjaveden Vanhan kirkon säätiö julistaa
VANHA KIRKKO
-AIHEISEN KIRJOITUSKILPAILUN

Kilpailuaika päättyy 30.4.2003.

Aihepiirejä, tyylejä ja kirjoitusten määrää tai pituutta ei ole rajattu, sillä tavoitteena on kerätä mahdollisimman monenlaisia Petäjaveden Vanhaan kirkkoon liittyviä tarinoita ja kirjoitelmia.

Kilpailuun voivat osallistua kaikki kiinnostuneet, myös nimimerkillä kirjoittavat. Mahdollista palkitsemista varten säätiöllä on kuitenkin oltava tiedossa kirjoittajan nimi ja yhteystiedot.

Paras kirjoittaja palkitaan 100 eurolla, toiseksi sijoittuva upealla raku-savesta tehdyllä enkelitaululla ja kolmas Petäjaveden Vanhan kirkon tarina -kirjalla. Parhaat kirjoitelmat julkaistaan myös Petäjävesi-lehdessä. Lisäksi kilpailun satoa tullaan keräämään kirjaksi.

Toimita kirjoituksesi 30.4. mennessä osoitteeseen: Petäjaveden Vanhan kirkon säätiö, Kirjoituskilpailu, Papintie 6, 41900 Petäjävesi. Voittajiin otetaan yhteyttä henkilökohtaisesti. Lisätietoja puh. 050 5818270.

Kirjoituksia, joiden ei haluta osallistuvan kilpailuun, voi toimittaa säätiölle milloin tahansa. Merkitse kuoreen "Tarina".

KSMK 23.3.2003

Kilpailu kerää tarinoita Petäjaveden vanhasta kirkosta

PETÄJÄVESI

Eeva Salminen

Petäjavedellä kerätään nyt Petäjaveden vanhaan kirkkoon liittyviä tarinoita ja muistelmia. Asian vauhdittamiseksi on pantu pystyyn myös kirjoituskilpailu sekä jo viime syksynä tarinakerho. Taavoitteena on kerätä kirjoituksista ja muisteluista kirja.

Kirjoituskilpailu kestää huhtikuun loppuun asti. Aihepiirejä tai tyyylejä ei ole rajattu. Kilpailuun

voi osallistua halutessaan myös nimimerkillä, eikä yhden kirjoittajan töiden määrääkään ole rajoitettu.

Paras kirjoittaja palkitaan 100 eurolla ja muita kirjoittajia esinepalkinnoilla. Parhaat kirjoitelmat julkaistaan myös *Petäjavesi*-lehdessä.

Kilpailun järjestää Petäjaveden vanhan kirkon säätiö (Papintie 6, 41900 Petäjavesi), ja sille voi milloin tahansa lähettää myös sellaisia kirjoituksia, joilla ei haluta osallistua itse kilpailuun.

PETAJAVEDEN VANHAN KIRKON KIRJOITUSKILPAILUUN 30 KIRJOITELMAA

Petäjaveden Vanhan kirkon säätiö julkaisi helmikuussa 2003 kirjoituskilpailun, jonka aiheena oli Petäjaveden Vanha kirkko. Kirjoitelmien aihepiirejä, tyyliä ja lukumäärää ei rajattu, sillä tarkoituksena oli kerätä mahdollisimman monenlaisia kirkkoon liittyviä muistelmia ja tarinoita. Taustalla oli puolisoista vuotta vireillä ollut tarinoiden keruu, joka alkoi ensin säätiön kehittämishankkeen puitteissa ja jatkui myöhemmin vapaaehtoisvoimin tarinakerhossa. Ennen kirjoituskilpailua saatiin monenlaisia muistelmia, mutta materiaalia kaivattiin lisää.

Tarinoita ja kirjoitelmia on kerätty paitsi paikallisen kulttuuriperinnön tallettamiseksi jälkipolville ja kaikille kirkosta kiinnostuneille myös Vanhan kirkon oppaan käyttöön. Niistä on suunnitteilla myös kirjanen, mikäli tarinoita ja muistelmia saadaan tarpeeksi ja niiden kokoaminen kansiin nähdään tarpeelliseksi.

Huhtikuun lopussa 2003 päättyneeseen kilpailuun osallistui 30 kirjoitusta. Niistä suurin osa perustui tositapahtumiin; usein omiin tai sukulaisten muistoihin. Kolmasosa teksteistä oli keksittyjä.

PALKINNOT JAETTIIN 13.7.2003

1. palkinto (100 euroa): Jorma Aaltonen (nimimerkki Lunatik), Torpparin pyhäpäivä
 2. palkinto (Ritva Sofia Linnun rakusavienkeli): Mia Aaltonen, Mametti tapaa Hyvän Kristoforoksen
 3. palkinto (Petäjaveden Vanhan kirkon tarina -kirja): Erkki Katajapuu, Vanha kirkko
- Kunniamaininta: Kuokkalan koulun kaupallisten aineiden ryhmä, opettajana Seija Rautiainen

Kilpailun tuomaristoon kuuluivat Päivi Koskenranta, Johanna Niiles-Hautanen, Seppo Ojala ja Ulla Pietilä.

Tuomariston mietteitä voittokirjoituksista:

-Torpparin pyhäpäivä: Kirjoituksessa kuvataan tavallisen torpparin elämämenoa hyvin aidosti; tapahtumat olisivat hyvinkin voineet tapahtua näin. Tekstistä kuultaa petäjävetinen verkkaisuus, jonka kautta lukija voi hyvin samaistua hyvän työpäivän kirkossakäynnin vuoksi menettäneen torpparin tuntoihin. Kirkkoa kuvataan arkisesti kiiltokuvamaisuutta ja ylistyssanoja välttämällä. Tarina on juurevasti petäjävetinen ja suomalainen. Kirjoitus on sujuvaa.

-Mametti tapaa Hyvän Kristoforoksen: Kirjoitus poikkeaa muista kilpailuun osallistuneista teksteistä selvästi, sillä se on kirjoitettu sadun muotoon. Kirjoittaja on keksinyt hauskat henkilöhahmot ja herättänyt monet asiat kirkossa niin sanotusti eloon. Muun muassa saarnastuolin enkelit ja evankelistat on personoitu hyvin, mikä tekee tekstistä eloisan.

-Vanha kirkko: Kirjoitus on tyyppillinen petäjävetinen kirkkotarina: Vanha kirkko muistetaan omasta lapsuudesta, jolloin siellä on käyty tiettyä jännitystä ja kunnioitusta osoittaen. Myöhemmin kirkko on muuttunut arvokkaaksi pyhäköksi, jossa halutaan viettää elämän tärkeitä taitekohtia. Tekstissä näkyvät kirkossa ja sen arvostuksessa tapahtuneet muutokset vuosikymmenten aikana. Kirjoittajalla on pitkäaikainen suhde kirkkoon, mikä näkyy elämänmakuisessa kirjoituksessa. Teksti on mainion humoristinen.

-Tuomaristo päätti antaa kunniamaininnan Kuokkalan koulun kaupallisten aineiden ryhmälle, joka opettajansa Seija Rautiaisen johdolla osallistui kilpailuun seitsemän kirjoituksen voimin. Ryhmän matkailumarkkinoinnillinen teema viime vuonna oli Kirkkomatka, mikä liitettiin erityisesti Petäjaveden Vanhaan kirkkoon. He opiskelivat tarinan kerronnan alkeita markkinoinnissa käytettävien arkkityyppien avulla ja osallistuivat tästä innostuneina kirjoituskilpailuun. Tuomaristo halusi muistaa nuoria, jotka ovat kokeneet Petäjaveden Vanhan kirkon kiintoisaksi ja mielikuvitusta herättäväksi paikaksi. Koululaisten kirjoituksista nousi erityisesti esiin Miikka Raivion, Leo Kanniston ja Joni Orren kirjoittama jännittävän humoristinen tarina vanhan hirsikirkon mystisestä viinikellarista.

Voittokirjoitukset julkaistaan Petäjävesi-lehdessä heinä-elokuussa.

Petäjaveden Vanhaan kirkkoon liittyviä muistelmia ja kirjoitelmia voi edelleen lähettää osoitteeseen: Petäjaveden Vanhan kirkon säätiö, Tarina/Niiles-Hautanen, Papintie 6, 41900 Petäjävesi.